This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

WIDENER LIBRARY
HX 61HP D

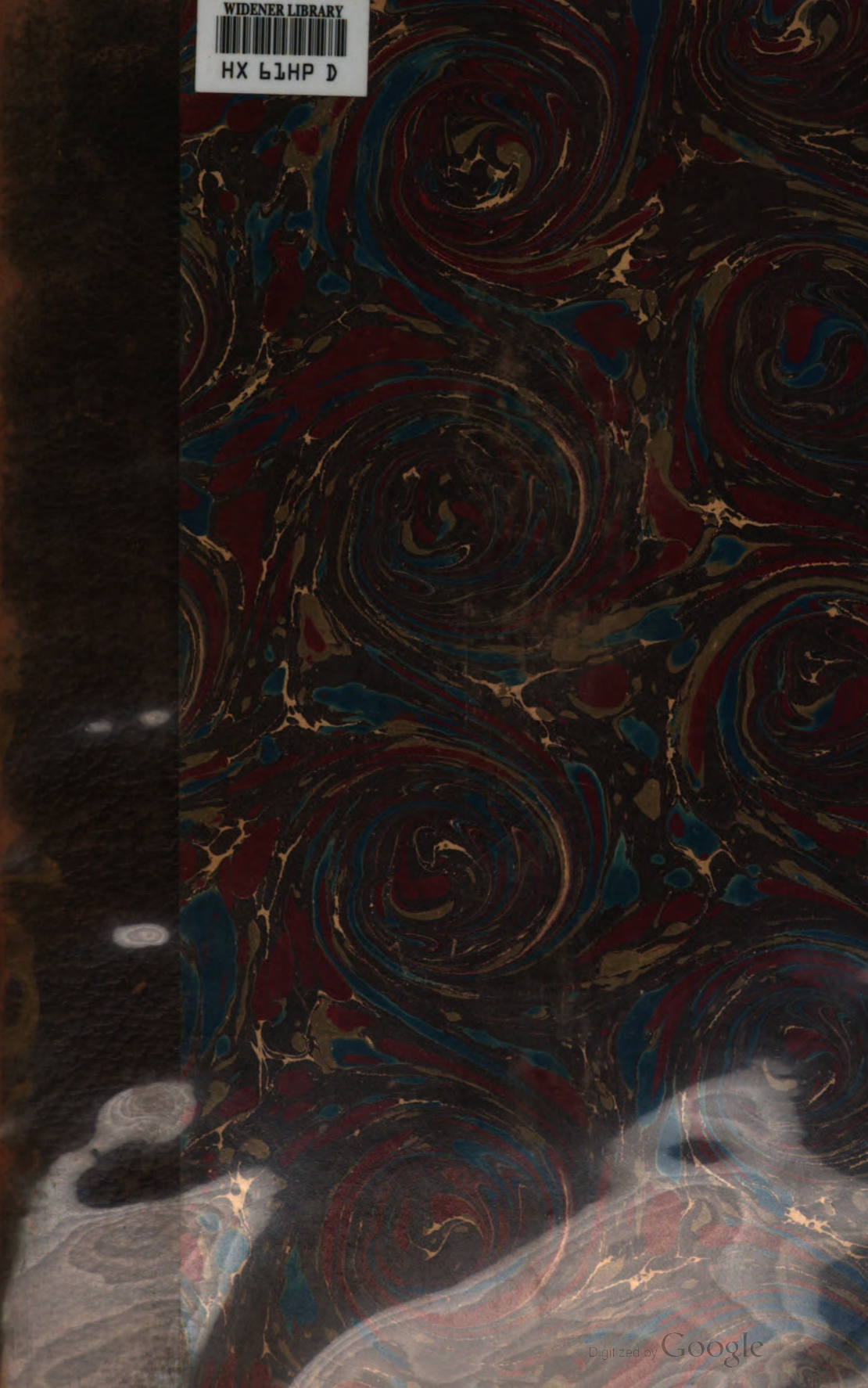

Digitized by Google

reth 309.1

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT.

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 14.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1892.

Digitized by Google

Gedrukt ter Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, den Haag.

Digitized by Google

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

OUDE RECHTSBRONNEN

DER

STAD BREDA

UITGEGEVEN

DOOR

Mr. W. BEZEMER,
Adjunct-archivaris aan het Gemeentearchief te Rotterdam.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1892.

Digitized by Google

PNet 309.1
[illegible] College Library
Motley Collection
July 11 1905

Digitized by Google

VOORWOORD.

De hierachter volgende keuren en ordonnantiën der stad Breda zijn door mij ontleend aan twee bronnen, over ieder van welke hier een enkel woord geplaatst moge worden:

I. Het eerste handschrift, het „Houten Boecxken", aldus genaamd naar den van hout vervaardigden band, waarin het gebonden is, is een perkamenten register in klein fol., bijna 3 decimeter hoog en ongeveer 2 breed, bevattende 50 bladen. Na het eerste, ledige, blad leest men op het tweede: „Oude keuren der stadt Breda genaemt het houte Boecxken", waarna vier ledige bladen volgen. Daarna volgt op blad 7 het eigenlijke opschrift: „Oude keuren der stadt Breda genaemt het houte Boeckxke, geschreven ende begonnen te stellen omtrent immers nae den jaere 1373, als te zien is in folio 13 recto in fine. (get.) J. van Vliet".

Het volgende blad vangt aan met de Tabula Statutorum, de inhoudsopgave van het keurboek, welke vrij slordig bewerkt is en vier bladen beslaat; de tafel wordt gevolgd door drie bladen, waarvan het eerste met eene hand der 17e eeuw eenige verwijzingen naar het Perkamenten Boek en Oud-Keurboek bevat. Op blad 15 begint de tekst van het eigenlijke keurboek, hetwelk van daar af gepagineerd, niet gefolieerd is, zoodat men van Vliets verwijzing op het titelblad naar fol. 13 recto voor eene vergissing moet houden, te meer daar het aangehaalde jaartal op pag. 13 in fine werkelijk voorkomt.

Tot bladzijde 47 is het manuscript geschreven met eene fraaie Gothische letter, bijna geheel met dezelfde hand, hoewel de inkt op sommige plaatsen meer verbleekt is. Op bladz. 19 schijnen de bepalingen, hierachter voorkomende onder de nos. CI—CIII door eene andere hand geschreven te zijn, zij het ook met gelijksoortige letters. Dit wordt m. i. ook hierdoor

Digitized by Google

waarschijnlijk gemaakt: 1°. wijl men bijna niet twijfelen kan, of de hoofden dier drie bepalingen zijn in de tabula (blad 10 recto in fine) door eene andere hand bijgeschreven, en 2°. omdat de bepaling n°. CI niet anders is dan eene letterlijke herhaling van keur n°. XCIII op blz. 16. Verder is keur n°. CX op blz. 32 later met eene hand der 16e eeuw ingevoegd; in de tabula wordt daarvan dan ook geene melding gemaakt. De voorschriften op blz. 44 en 45 (n°. CXXI) komen mij ook voor met eene andere hand te zijn geschreven: de letters zijn van dezelfde soort als die van het voorgaande gedeelte van het keurboek; toch is eenig verschil duidelijk merkbaar. Hetzelfde schijnt het geval met de keur van 1446 op blz. 46 (n°. CXXIII), welker letters, kleiner dan die der beide voorgaande bladzijden, toch zeer op het schrift der voorafgaande keuren gelijken. Op bladzijde 47 verandert de hand geheel; van daar tot bladz. 53 is alles bijvoeging uit de 16e eeuw. Ik zou in de handschriften echter nog onderscheidingen willen maken, en aannemen dat die bijvoegingen geschreven zijn door drie verschillende handen, welke, hoewel zeker uit denzelfden tijd, toch onderling eenig, zij het ook klein, verschil aantoonen. Door de eerste zouden dan geschreven zijn de bladz. 47 en 48 (n°. CXXIV—CXXVI), door de tweede bladz. 49 (n°. CXXVII, CXXX), en door de derde bladz. 50—53 (n°. CXXII, CXXVIII, CXXIX). De laatste bepaling van het keurboek, hierachter niet opgenomen, is een afschrift uit de 17e eeuw, door van Vliet voor copie conform geteekend, van de eveneens later ingevoegde keur op blz. 32 (n°. CX).

In het gedeelte van het Houten Boecxken, dat met dezelfde hand is geschreven, moet men, wat den tijd van het ontstaan der bepalingen betreft, nog eene onderscheiding maken. Tot bladz. 18 n°. C n.l. doet het keurboek zich voor als een aaneengesloten geheel, en de laatste woorden van n°. XCIX „ende alle dese keuren voerscreven zijn half den heere ende half der stat", dragen geheel het kenmerk eener slotbepaling. Die keuren moeten, wat hare vervaardiging aangaat, uit de veertiende of het begin der vijftiende eeuw dagteekenen, daar op bladz. 13 gesproken wordt van den grooten vloed van het jaar '73, zonder dat daarbij de eeuw genoemd wordt, zoodat men wel kan aannemen, dat men de eeuw, waarin het keurboek samengesteld werd, als bekend veronderstelde. Het aangehaalde jaar '73 nu kan niet anders dan 1373 geweest zijn,

Digitized by Google

want de met een jaartal voorziene keuren uit de 15e eeuw zijn in het Houten Boecxken voor 't grootste deel met eene latere hand bijgeschreven, en men kan toch moeilijk aannemen, dat eene keur van vóór 1473 later zou zijn bijgevoegd, als het oorspronkelijke keurboek eerst na 1473 ontstaan was. Ook de opmerking van van Vliet op het titelblad bevestigt dit.

Al hetgeen aan blz. 19 voorafgaat, is daarom echter nog niet als een origineel keurboek te beschouwen, zooals uit verschillende omstandigheden blijkt. De onderscheidene bepalingen volgen elkander niet onafgebroken op, doch overal op de bladzijden zijn hier kleinere, daar grootere open gelaten vakken te vinden, welker plaats door mij hierachter telkens in de noten is aangegeven. Het komt nu, gelijk men zien zal, meermalen voor, dat dergelijke onbeschreven ruimten zich niet bevinden op het onderste gedeelte eener ten deele beschrevene pagina, als bestemd zijnde om eventueele latere bepalingen over hetzelfde onderwerp, als reeds op de bladzijde behandeld wordt, te bevatten, doch zij worden dikwijls midden op de bladzijde aangetroffen, tusschen voorschriften over onderwerpen van geheel verschillenden aard. Eene dergelijke plaatsing nu is in een origineel keurboek moeilijk te verklaren, aangezien men in een zoodanig gewoonlijk voor elke rubriek eene nieuwe bladzijde begon. En al mochten wij ook aannemen, dat men later op het ledig gelaten gedeelte eener pagina voorschriften zou hebben neergeschreven, die daar niet thuis behoorden, dan zou dat toch aan het verschil van hand merkbaar zijn, doch zulk een verschil bestaat in het Houten Boecxken niet, daar alles tot blz. 19 geheel met dezelfde hand is geschreven.

Eene tweede aanwijzing, dat hetgeen aan blz. 19 voorafgaat geen origineel keurboek is, zou ik meenen hieruit te mogen opmaken. De aanhef van het Houten Boecxken luidt: „Dit sijn die coren gheordineert ende ghemaect bi den heere ende bi der stadt", waarna dan de onderscheidene bepalingen zonder verdere omschrijving of aanhef volgen. Hier en daar is dit echter niet het geval, zooals op blz. 10 „van den biere", op blz. 12 „van den zoute" enz., alwaar de gewone aanhef „Item" wordt vervangen door: „Voert is overdraghen". Een dergelijke vorm nu zal m. i. denkelijk alleen daar gebruikt worden, waar de betreffende bepalingen niet tegelijk met de andere voorschriften ontstaan zijn, want anders is zulk eene afwijking geheel ongemotiveerd; zij is daarentegen waarschijnlijk en natuurlijk, waar

Digitized by Google

de keur buiten het aaneengesloten geheel der andere keuren staat, of wel, als van aanvullenden of uitleggenden aard, eerst later is uitgevaardigd. De soortgelijke bepalingen zijn nu weer geheel van dezelfde hand als de oorspronkelijke, men zou kunnen zeggen gecodificeerde keuren, welke omstandigheid om de aangevoerde redenen in een origineel keurboek moeilijk te verklaren is.

Het tweede gedeelte van het Houten Boecxken, de bijvoegingen uit de zestiende eeuw daargelaten, begint op bladz. 19, van waar de verschillende keuren zeer onregelmatig op elkaar volgen, en met tusschenruimten van geheel onbeschrevene bladzijden en zonder acht te slaan op de chronologie, te boek zijn gesteld. Al deze voorschriften behooren dus niet tot het oorspronkelijke keurboek, waaraan het eerste gedeelte van het Houten Boecxken is ontleend, doch zijn zeker ter meerdere volledigheid daarachter opgenomen.

Over de bijvoegingen op blz. 47—53 sprak ik reeds boven.

Na bladz. 53 bevat het keurboek nog 9 niet met keuren beschreven bladen, op het eerste, achtste en negende waarvan eenige aanteekeningen voorkomen, n.l. de aanvangsregels van „een zeker memoryken", een extract uit eene stadsrekening van 1479, en een fragment eener ordonnantie van 1475 over het vergaderen ten stadhuize tot het bespreken der stadszaken.

De pagineering loopt tot blz. 48 met Romeinsche cijfers in rooden inkt; op de vijf andere bladzijden zijn de cijfers later met zwarten inkt bijgeschreven.

Het heeft allen schijn, dat dit exemplaar officieel ten gebruike van bestuur en schepenen der stad is bestemd geweest. Een klein koperen staatje toont aan, dat op het plat van het boek een metalen plaatje, waarschijnlijk in den vorm van een wapenschild, is bevestigd geweest, gelijk dan ook de boeken der schepenbanken gewoonlijk met het stadswapen versierd waren. Het boek was verder met een metalen klamp gesloten, waarvan nog slechts een fragment over is.

De tekst der bovengenoemde keuren is door mij vergeleken met het afschrift, hetwelk voorkomt op fol. 49—72 van het zoog. Perkamenten Boek. Dit is een perkamenten register in groot 4°., hetwelk behalve de bedoelde copie bevat eene lijst der heeren van Breda, en verder hoofdzakelijk privilegiën, blijde inkomsten, contracten en accoorden met andere steden en

Digitized by Google

dergelijke stukken meer, welke beter in een oorkondenboek op hunne plaats zouden zijn. De resolutie tot de samenstelling dagteekent, volgens eene op blad 1 verso voorkomende aanteekening, van 6 Mei 1579, terwijl het boek in het begin der 17e eeuw geschreven schijnt te zijn, doorloopend met dezelfde hand. Opmerkelijk is het, dat bedoeld afschrift niet verder loopt dan tot blad 47 van het Houten Boecxken, hetgeen niet daaraan toe te schrijven kan zijn, dat de bijvoegingen in laatstgenoemd keurboek van later tijd zouden dagteekenen dan de vervaardiging van het Perkamenten Boek, aangezien dit laatste ontwijfelbaar van eene latere hand is. Ook dateeren de bijgevoegde keuren allen van lang vóór 1579, zoodat het zeer onwaarschijnlijk is, dat zij eerst na dat jaar ingelascht zouden zijn. Men kan de gissing wagen, dat de afschrijver de bijvoegingen, als op zichzelf staande keuren, buiten verband met de voorgaande, heeft weggelaten, daar hare opneming de lezers in den waan zou kunnen brengen, dat zij tot de oorspronkelijke keuren behoorden en daarmede een geheel vormden.

Gelijk men zien zal, is de copie bijna volkomen gelijkluidend met den tekst van het Houten Boecxken; slechts is hier en daar eenig verschil van spelling merkbaar, hetgeen telkens in de noten aangegeven is.

Noch in het Houten Boecxken, noch in het Perkamenten Boek zijn de verschillende keuren van cijfers voorzien. De nummering, gelijk die hierachter voorkomt, is dus van mij afkomstig, waarbij ik het systeem volgde, om elke afzonderlijke, afgeslotene bepaling met een Romeinsch cijfer te voorzien, terwijl meerdere, te zamen klaarblijkelijk éene keur uitmakende artikelen elk een Arabisch cijfer ontvingen, onder éen hoofd met een Romeinsch cijfer gebracht.

II. De tweede bron der door mij opgenomene keuren, het „Out Keurboeck", is een papieren register in 4°., zeer slordig bewerkt, waarin allerlei soort van stukken zonder eenige regelmaat door elkander geschreven zijn. Het titelblad luidt: „*Out-Keurboeck, inhoudende verscheydene privilegiën, statuten, ordonnantiën ende andere acten raeckende de stadt Breda, Restitui (get.) J. van Vliet. 1689*".

Men kan dit boek in twee deelen verdeelen: het eerste, gepagineerd, loopend tot blz. 219, het tweede, gefolieerd, van fol. 220 tot fol. 328: de pagina- en foliocijfers zijn duidelijk van ver-

Digitized by Google

schillende handen. Toch is deze indeeling niet de juiste, wat het ontstaan van het boek betreft. Wij worden dienaangaande ingelicht door den voor in het keurboek geplaatsten index. Deze, welke geheel met dezelfde, uit de eerste helft der 16e eeuw dagteekenende, hand geschreven is, geeft alle stukken op die tot fol. 234 voorkomen, terwijl de inhoudsopgave der andere stukken van eene veel latere hand is. De onderstelling is dus alleszins geoorloofd, dat het oorspronkelijke boek tot fol. 234 hebbe geloopen. Zeer waarschijnlijk zijn de verdere stukken later bij het boek ingebonden.

In het eerste, zoowel als in het tweede gedeelte vindt men allerlei handschriften; die in het eerste zijn allen uit het begin der 16e eeuw. Het laatste daarin voorkomende stuk is de ordonnantie van 1534 op het bouwen na den laatsten brand, maar deze bevond zich nog niet in het boek, toen de oorspronkelijke index werd opgemaakt, daar deze haar niet vermeldt, maar eene veel latere hand (uit de 17e eeuw) heeft tusschen de regels van den inhoud in naar haar verwezen. Ook is de bedoelde ordonnantie niet van paginacijfers voorzien, doch staat tusschen de bladzijden 190 en 191 in, zoodat daaruit duidelijk blijkt, dat wij hier met eene losse quatern te doen hebben, welke eerst later in het boek gebonden is. Ook het watermerk van het papier is anders.

In dit eerste gedeelte bevinden zich drie origineele, door Hendrik van Nassau onderteekende stukken, n.l. de ordonnantie van 29 December 1508/9 (blz. 137) en die van 14 Maart 1514 (blz. 133), beide handelende over proceskosten, benevens de reeds aangehaalde keur van 1534 op de wijze van bouwen.

Onder de ambachtsbrieven, die verder in het Oude Keurboek gevonden worden, komen mij ook voor met dezelfde hand (weder uit het begin der 16e eeuw) geschreven te zijn: die van de kleermakers 1388, bakkers 1402, visschers 1419, smeden 1432, vleeschhouwers 1433, timmerlieden 1443, kramers 1447, schoenmakers, linnenwevers en fruitverkoopers 1449. Omtrent den brief der droogscheerders van 1506 verkeer ik in twijfel; wel komt de hand zeer overeen met die der bovengenoemde brieven, doch voor identiek zou ik haar toch niet durven houden. De verdere brieven, die ten deele latere addities zijn, werden in de tweede helft der 16e eeuw geschreven. Ook hier treffen wij verschillende handschriften aan: dat waarmede de timmerliedenbrief van 1561 geschreven is, dat van den vleeschhouwersbrief van 1569, dat zeer

Digitized by Google

op de hand van den secretaris Piermans gelijkt, doch het verschil is merkbaar, doordien genoemde secretaris zelf een zegel onder aan dien brief heeft toegevoegd. Verder het handschrift van den brief der smeden van 1572, dat veel overeenkomst heeft met dat van de bovengenoemde ordonnantie van 1534. De latere brief der schoenmakers van 1575 is van de hand van Piermans. De brief der zilversmeden van 1552, alsmede de ordonnantie op de lakenhal en de nieuwe keuren op het wollewerk (1553), zijn van éene hand, doch niet van Corput, die den eersten onderteekende. Eindelijk is de brief der brouwers van 1561 weder van eene andere hand.

Men ziet, verscheidenheid genoeg! Hierom, en omdat er zoovele verschillende watermerken in het boek voorkomen, zou ik tot de gevolgtrekking durven komen, dat dit keurboek niet op geregelde wijze (zij het ook door verschillende personen) vervaardigd is, doch dat wij hier te doen hebben met eene groote verzameling quaternen, die later bijeengevoegd en ingebonden zijn. Hiervoor pleit m. i. ook het feit, dat de verschillende stukken noch in chronologische, noch in systematische orde op elkaar volgen, doch in eene bonte rij door elkaar staan, wat men toch moeilijk kan veronderstellen, dat bij een keurboek, geregeld en met een bepaald doel bewerkt, het geval zou zijn. Het eerst zou dan het gedeelte vóór fol. 234 bijeen zijn gevoegd, en daarop een index zijn vervaardigd, terwijl men daarna, misschien bij eene verbinding, de latere stukken aan de eerste toevoegde en er aldus één boek van maakte.

Een enkel woord over de heeren van Breda gedurende het tijdvak, binnen hetwelk de opgenomene keuren tot stand kwamen, zal hier misschien niet ondienstig zijn.

De baronie van Breda was oorspronkelijk een deel van het graafschap Stryen, waarvan het werd afgescheiden in 1039, toen Hendrik, de tweede zoon van graaf Raginher van Stryen, het land van Breda en Bergen-op-Zoom verkreeg. In een stuk van 1190, waarbij Godevaart heer van den lande van Breda, zijn goed aan den hertog opdraagt en het weder in leen ontvangt, wordt reeds van een „castellum de Breda" gesproken. Wanneer Breda stadrecht gekregen heeft, is, voorzoover ik weet, niet met zekerheid bekend. Volgens VAN DER AA zou dit reeds vóór de 13e eeuw zijn geschied, doch eene overeenkomst tusschen hertog Hendrik en den heer van Breda van 1223 zegt

Digitized by Google

o.a.: „quod castrum et *villa* de Breda alodia Ducis sunt", waar men dan toch *oppidum* had kunnen verwachten. Zeker echter is het, dat zulks geschied is vóór 1252, want in dat jaar verleende heer Hendrik verschillende vrijheden aan zijne „*oppidani* de Breda".

In 1287 gaf hertog Jan van Brabant de eene helft van 't land van Breda, waaronder Bergen-op-Zoom, aan Gerard van Wezemale, en de andere helft, waaronder de stad Breda, aan Raso van Liedekerke; de paalscheiding tusschen beider goederen had plaats in 1290.

Heer Raso overleed in 1303, en werd opgevolgd door zijn oudsten zoon Raso, die in 1314 kinderloos overleed. Alsnu werd zijn broeder Philips van Liedekerke heer van Breda, die in 1318 stierf, en opgevolgd werd door Gerard van Rassegem, die met Philips' dochter Adelise gehuwd was. Wegens zijne vele schulden was hij in 1326 genoodzaakt om zijne heerlijkheid aan hertog Jan III te verkoopen, waaruit geschillen ontstonden, aangezien het leen eigenlijk aan zijne vrouw Adelise en hare zuster toebehoorde, en deze in die overdracht niet gekend waren. Ondanks de (arbitrale) uitspraak van koning Philips van Frankrijk (1334) bleef de hertog in het bezit van Breda, tot hij in 1350 de heerlijkheid verkocht aan Jan van Polanen, heer van der Leck. Deze bleef heer van Breda tot 1384, wanneer hij opgevolgd werd door zijn zoon Jan, die in 1394 overleed, eene eenige dochter, Johanna, nalatende. Zij huwde in 1403 met graaf Engelbrecht van Nassau, zoodat daardoor de heerlijkheid van Breda weder aan een ander stamhuis kwam.

Graaf Engelbrecht stierf in 1443 en zijne gemalin drie jaar later, zoodat nu hun zoon Jan heer werd, die den 31 Juli 1446 als zoodanig werd gehuldigd. Deze verdeelde in 1458 met den heer van Bergen-op-Zoom de streken, die tot nog toe tusschen de baronie en het markiezaat gemeen waren geweest, bij welke verdeeling het dorp Steenbergen met alle toebehooren aan de heerlijkheid van Breda kwam. Jan van Nassau stierf in 1475, en werd opgevolgd door zijn zoon Engelbrecht, die in 1504 zonder wettige nakomelingen overleed. Tot erfgenaam had hij benoemd Hendrik, den oudsten zoon van zijn broeder Jan. Graaf Hendrik van Nassau regeerde tot 1538, en werd opgevolgd door zijn zoon René, die in 1531 bij erfenis van zijn oom van moederszijde, Philibert van Chalons, het prinsdom Oranje had verkregen; de stad Breda huldigde hem den 23

Digitized by Google

Januari 1539. Hij stierf op 26-jarigen leeftijd in 1544, na bij testament tot zijn erfgenaam te hebben ingesteld Willem van Nassau, oudsten zoon van den broeder van den bovenvermelden graaf Hendrik. Zijn dood in 1584 valt ongeveer samen met het einde van het tijdperk, binnen hetwelk de hier gedrukte Bredasche rechten tot stand kwamen.

Ten slotte mag een woord van oprechten dank aan Heeren Burgemeester, Wethouders en Secretaris van Breda, die mij, door het voor geruimen tijd afstaan der benoodigde handschriften, zoo bereidwillig tot deze uitgave in staat hebben gesteld, en aan Mr. S. MULLER F.ZN te Utrecht, voor zijne krachtdadige hulp en raad, mij steeds gedurende mijn arbeid bewezen en verleend, hier vooral niet ontbreken.

Rotterdam. W. BEZEMER.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET HOUTEN BOECXKEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

DIT SIJN DIE COEREN VAN DER STADT VAN BREDA,

gheordineert ende ghemaect bi den heeren ende bi der stat, ende die altoes te verbeteren, te meerderen ende te minderen ende te veranderen bi den heere ende bi der stat, ende daeraf dat die boeten toehoren half den heere ende half der stat.

I. DIE EENEN KNIJF TROCKE [1]).

(Blz. 1.) Inden iersten die eenen knijf trocke in evelen wille, hi weers op 3 lib. of 3 jaer die poorte verboert.

II. DIE EENEN KNIJF DROEGHE.

Item soe wie eenen knijf droeghe, hi en ware tot 50 lib. zwert ghegoet, verboerde 27 scellinghe, het en waren weghe-verdighe lude.

III. WIE EEN SWEERT TROCKE.

Item wie een zweert trucke in evelen wille, hi waers op 20 sc. of een jaer die poerte.

IV. WIE EENEN ANDEREN LOGHEN STROEPTE.

Item wie eenen anderen loghen stroepte, hi waers op 5 sc., 3 sc. den heere ende 2 sc. den man.

---

[1]) De hoofden boven deze artikelen komen daarbij in het HS. niet voor, doch zijn ontleend aan de *Tabula statutorum*, die voor in het HS. staat.

Digitized by Google

V. VAN STRIJDT TE BEGHINNEN.

Item wie dat strijt begonste, hi sal sinen wederman scadeloes houden tot 27 sc. toe, ende niet daerboven.

VI. VAN ZOENE TE NEMEN.

Item men sal niet vorder zoene nemen dan men huwen mach.

VII. VAN VREDE TE NEMEN.

Item men sal eenen vrede nemen durende 6 weken lanc.

VIII. (VAN ZOEN TE GEVEN.)

Item men sal niet vorder zoene gheven hier dan men se gheeft aldaer dieghene woent, die se hebben ghemaect.

IX. VAN TWISTE.

Item soe wat twiste dat gheviele binnen Breda van doot-slaghe, alle die maghe die tot dien twist niet en waren hebben vrede tots anders daghes noene; ende wie dat brake, hi brake vrede.

X. VAN QUAETSPREKEN.

Item soe wat wive die quaet sprake tot wive oft manne, die sal die steen draghen oft een jaer die poorte verboert si.

XI. VAN VREDE TE VERZWIGHEN.

Item soe wie eenen vrede verswighet oft ontseghet denghenen, dien met recht nemen mach, ende hien heyscht met orkonden, hi verboert 20 sc. alsoe dicke als hien verswighet; ende een scepen machen nemen ghelike [1]) of hij richter ware, daer die richter niet [2]) teghenwoordich en is oft een geswoerne of een weert in sijn herberghe.

XII. VAN DIE IN VREDE QUAME TEGHEN EENEN ANDEREN.

Item soe wie in vreden quame teghen eenen anderen ende

---

[1]) Perk. Boek *ghelycke.* [2]) Perk. Boek *nyet.*

Digitized by Google

onversoent bleve staende, die soude in den uutgaen van den vrede enen dach oft twee of drie te voren vermanen aen den richter ofte manne van sinenthalven om eenen anderen vrede; ende waer dat hijs niet [1]) en vermaende, die verboerde 5 lib. [2]), dats te verstaen die misdaen heeft ende aenleggher es van den stride.

XIII. VAN TWISTE TE VERZOENEN.

Item als die twiste versoent es, soe es die vrede quite.

XIV. VAN IEMANDE TE VIJNDEN IN SINEN BIVANGHE OF OPT LIVE.

Item soe wie dat yemande vonde in sinen bivanghe oft opt live, hem scade doende bi nacht ofte bi daghe, hi machen houden ende brenghen aen den richter sonder tsine te verboerne; ende dieghene (blz. 2), die daer vonden waerdt, die sal den anderen scadeloes houden van allen verboerten, sonder alleen van dootslaghe ende van mijncken.

XV. VAN QUETSURE *VAN LEEMTE.*

Item soe wie den anderen een quetsure van eenre leemten aendade, die sal verboren $7^1/_2$ lib. [2]) zwarte.

XVI. VAN VECHTEN *ENDE VAN DENGHENE, DIE HAIR BOETEN NYET GELDEN EN MOCHTEN.*

Item soe wie dat vochte ende sijn boeten niet [1]) ghelden en mochte, van elken 20 sc. verboerde hi een jaer die poorte; ende also langhe als hi uut gheweest heeft, dat en sal hem niet [1]) afslaen, mer van elken ponde een let, waer dat hi binnen sinen tide inquaeme [3]).

XVII. VAN COPEN ENDE VERCOPEN *DER WIJFS, DIE COOPWIJFS SIJN.*

Item soe wat vrouwe, die coept ende vercoept ende coepwijf es, si mach haer selven ontsculdighen met haren monde ende recht nemen ende gheven van dien, dat si coept ende vercoept van hare comanscap, tot 5 scellinghen toe.

---

[1]) Perk Boek *nyet.* [2]) Perk. Boek *ponden.*

[3]) Hierna volgt op het blad eene opene ruimte van 12 regels.

Digitized by Google

XVIII. VAN DOBBELEN.

Item soe wi dat dobbelt bi nacht of bi daghe, en waer met schiven, verboerde 20 sc.; ende nyemen en mach meer verliesen dan hi te borde brengt, ghelt of pande [1]).

XIX. VAN POERTER TE WERDEN.

Item en sal nyemant poorter worden, hi en sal gheven der poorte 3 gulden, den heere 1 gulden, ende den scepenen eenen gulden, ende hi moet hem erven binnen jaers binnen vesten tot 100 sc. toe; ende en dade hi des niet, hi of sijn borge waers op 40 sc. der poorte.

XX. VAN GRAVE IN DIE HEERSTRATE.

Item soe wie in die heerstrate groeve verboerde 20 scellinghe.

XXI. VAN DIE TER MERCT COEMT.

Item soe wie coemt ter merct, hi heeft ghelede van 's Dinxdages 't sonneopghanghe tot 's Woensdaghes toe ter noenen van scoude, het en ware dat si op den merctdach gemaect waer.

XXII. VAN POERTEREN, DIE GOET COPEN TEGHEN VREMDE LUDE.

Item soe wat poorter enigherhande goet coept jeghen enighen vremden man, hij [2]) moet hem betalen bi der sonnen licht met panden als ghereden penninghen oft met ghereden penninghen vorwaerde [3]) en ondroeghent op 20 scellinghe.

XXIII. VAN ERVE TE VERCOPEN.

(Blz. 3.) Item soe wat manne sijn erve wille vercopen, die salt verbieden in die kerke drie Sonnendaghe ter poyen ofte der stat bode doen doen, ende hi sal van elken ghebode hebben 2 penninghe, ende dat sal hem alsoe vele doen oft hijt selve dade.

---

[1]) Hierna eene ruimte van 6 regels.
[2]) Perk. Boek *hi* [3]) Perk. Boek *voorwaerden*.

Digitized by Google

XXIV. VAN RUMEN ENDE GRAVEN.

Item elc man sal sijn anthoeft rumen ende graven voer sijn beemde ende sijn land, als ment ghebiedt, op 5 sc., soe dat water gaen mach als men vreet.

XXV. VAN DIE ERVE TE SAMEN HEBBEN LIGGHEN.

Item soe waer si twee erve te gader leggen hebben ende die een graven wille ende dander niet graven en wille, daer sullen scepen op comen; ende elkermalc sal daerof den cost doen bi rade van scepenen nadien dat hi geërft es.

XXVI. VAN COREN TE VERCOPEN TE BREDA.

Item alle dieghene, die coren vercoepen tot Breda, dat sal meten die ghezwoerne meter met eenre maten, ende si sullen den meter versoeken tsinen huys met orconden; ende en dade hijs niet, die coepman mach selver meten sonder enich goet daeraf te gheven, ende diet gave waers op 10 sc., ende diet name waers op 10 sc., boven een halster.

XXVII. VAN GAERS TE VEROOPEN.

Item soe wie dat gaers vercoept sal wisen denghenen, daer hijt jeghen coept, ende die visschers sellen wisen denghenen, die gaers neemt, bi haren eede op 5 scelling.

XXXVIII. VAN ANDEREN GOEDE, DAT MEN MET PENNINGWERDEN TE BREDA VERCOPEN SAL.

Item soe wat goede, dat coemt [1]) te Breda ende men met penningweerden vercopen sal [2]), en sal hem niemant onderwijnden te vercoepen dan die man selve, dies tgoet es, noch incoepen altemale voer noene; ende alsoe als ment coepet voer der noenen, alsoe salt dieghene, die incoept, gheven na der noenen op 5 scelling.

XXIX. VAN DAT EEN POERTER EENEN VREMDEN MAN AENSPREECKT.

Item soe wat poerter eenen vremden man anesprake, die vremde man mach hem te rechte staen voestaens wil hi [3]).

---

[1]) Perk. Boek *comt.* [2]) Perk. Boek *vercoepen.* [3]) Perk. Boek *hy.* Hierna eene ruimte van 4 regels.

Digitized by Google

XXX. VAN DAT EEN MAN OFT HEERE EENEN ANDEREN MAN IN DIE YSER WONNE.

Item so wat man ofte heere eenen anderen man in die yser wonne ende hem verwaerde, die heere of die man souden den man scadeloes houden van yserghelde [1]).

XXXI. VAN TORVE TE NEMEN.

Item soe wie eens anders torve name verboerde 20 scelling, ende dat mach een man tughen van tunen, van riseren desghelike (blz. 4.) [2]).

XXXII. VAN DAT IEMEN QUIC LIET GAEN OP DIE VESTE.

Item soe wie quicke liet gaen op die veste waers op 10 scelling.

XXXIII. VAN HONDE OF PRIDE IN DER POERT PUT TE WORPEN.

Item soe wat man hont oft pride in der poerte putte worpe ofte uutaemde verboerde 20 scelling.

XXXIV. VAN DEN CRAMERS ENDE MERSMANS IN DEN JAERMERCKTE TE STAEN.

Item in jaermercten sellen alle die cramers ende mersmans staen jeghen den kerchof op eene [3]) core van 10 scellinghen.

XXXV. VAN LIJFTOCHTEN TE MAKEN MAN ENDE WIJF, DIE TE SAMEN WONEN, AEN HUSINGHE.

Item man ofte wijf, die tegader wonen binnen Breda, moghen maken malcanderen haer lijftochte ane haer huysinghe met haren toebehoerten alsoe langhe als sij leven, ende daerteynden sal se gaen daer se sculdig es te gaen.

XXXVI. VAN DIE DRANC HAELDE OF DRINCKEN GHINGHE TERGHEENRE HUYS DIE SCOT NOCH LOT METTER POERT EN GHULDE.

Item soe wat mensche haelde dranc ofte ghinghe drincken tergheenre huyse, die scotte noch lotte metter poorte en gulde, die waers op 20 scelling.

---

[1]) Hierna eene ruimte van 4 regels. [2]) Perk. Boek *desgelijcke.* [3]) Perk. Boek *eenen.*

Digitized by Google

XXXVII. VAN VROUWEN, DIE OM GHELT SITTEN WILLEN.

Item soe wat vrouwe man name, die eens gheseten heeft om haer ghelt, die en mach niet meer sitten om haer ghelt op eene core van 100 scellinghen; ende die sijn kijnt huwen wille oft uutgheven, die sal sijn vriende metter stat bode, die hi hebben wille, in die kercke bidden op 20 scelling.

XXXVIII. VAN BEESTEN, DIE STERVEN, HOE MEN DIE GRAVEN SAL.

Item soe wat manne storve een beeste, die soud se soe diepe graven, dat se die honde niet op en mochten trecken; dies niet en dade verboerde 5 scelling.

XXXIX. VAN VISSCHEN IN DIE VESTE.

Item soe wie visschede in die veste verboerde 5 scelling ofte souder maken eenen steygher.

XL. VAN ONGERINGDE ZWINE ENDE VERCKENE TE HOUDEN.

Item waer dat sake, dat yemens swine worden vonden ongheringt buten sinen slote, hi waers op 5 scelling, ende den man sijn schade te ghelden; ende nyement en mach meer verken houden dan vier buten slote op 5 scelling.

XLI. VAN SCEPEN KENNEN.

Item soe wat scepen kennen daer en sal nyement dach af hebben [1]).

XLII. VAN STEENWEGHE.

Item die steenweghe sal elkerlijc houden voer sijn erve op 5 scelling ende des Saterdaghes scoen maken altoes op 3 scelling, dats te weten ende te verstaen ter halver straten toe.

XLIII. VAN MESSEN VAN DER STRATEN TE DOEN.

Item messen sal men wech doen van der straten ende alrehande goet van den werve binnen den derden dage op 5 scelling.

---

[1]) Hierna eene ruimte van 7 regels.

Digitized by Google

XLIV. VAN HUYSSTOTINGHEN.

Item soe wie op een huys stiete met evelen wille verboerde 10 lib. [1]).

XLV. VAN LAKEN TE SNYDEN.

Item en sal nyement snede houden van laken buten Breda in mijns heeren lande op 100 scelling; ende nyement en sal te sneden staen (blz. 5) te snijden, hi en waer poerter, het en waer in jaermercten, op 100 scelling [2]).

XLVI. VAN KIJNDEREN UUT TE GHEVEN TE HYLIC.

Item [3]) soe wat man sijn kijnt uutghevet te witteliken huwelike, sterft dat kijnt sonder gheboerte, dat goet sal wedercomen op vader ende op moeder, danen coemt in ghehelen bedde; ende es die een doot, dander heft sijn helft.

XLVII. VAN MEESTERIE TE HOUDEN.

Item en mach nyement meesterie houden bynnen Breda, hi ne waer poerter van enyghen ambacht, op 20 scelling alsoe dicke als hijt dade [4]).

XLVIII. VAN SCOUDEN AEN TE SPREKEN.

Item soe wie eenen anderen aensprake van scouden, die moet rueren, waeraf dat si ruert.

XLIX. VAN PANDE TE SCHIEREN.

Item soe wat pande, die men scieren sal, die men driven ofte dragen mach, die sal men brenghen voer den scoutate ende voer die scepene metter stat bode op sgoets cost.

L. VAN RECHT DAT DIE POERTERS HEBBEN.

Item soe wie poerter is tot Breda, hi sal staen tot alsulcken recht alse scepene ende gheswoerne ende onse poertere doen, ofte hi en sal voerdaen gheen poerter sijn.

---

[1]) Perk. Boek *thien ponden.* [2]) Hierna eene ruimte van 5 regels.

[3]) Hierboven staat met latere hand: *Ouders wanneer succederen vid. Cost. 1547 art. 15 en 1570 art. 12.* [4]) Hierna eene ruimte van 7 regels.

Digitized by Google

LI. VAN BEDELEERS.

Item en sal gheen poerter met bedeleers omme gaen bidden binnen Breda op 20 scelling [1]).

LII. DIT IS VAN DEN TAPPEREN.

1. Item soe wie dat niet vol en mate alrehande drancke, hi waers op 5 scelling, ende dat mach kennen een scepen of een gheswoerne op sinen eedt; ende waert een poerter calengierde ende tkenlijc ware dat qualic ghemeten is, die es opten coer.

2. Item soe wie dat mate anders metter gebornder maten, hi waers op 5 scelling [2]).

LIII. DITS VAN DEN VLEESCHOUWERS.

1. (Blz. 6.) Item dat die vleeshouwers sellen moghen deelen haer quicke, dat si copen, tot 10 sc., ende elc vercopen sijn deel bi hem. Ende si en moghen niet delen die daghe haer quicke te slane op 20 sc.

2. Item soe wie dat ongans vleesche sleeghe ende dat vercocht binnent vleeschuys, hi waers op 20 scelling ende sijn ambacht verloren een jaer; ende rammenvleesch ende verrenvleesch dat en mach nyemant vercopen int vleeschuys op 20 scelling.

3. Item haer vleesch moghen si vercopen versche tusschen Paesschen en Bamisse drie maeltiden ende niet meer op 5 sc.

4. Item en sal nyemant gheenrehande vleesch vercopen dan dieghene, die ambacht houden metten vleeschouwers; meer waert dat eenich poerter een runt cochte alleen of met hem anderen oft met hem derder oft met hem vierder tot haers zelfs eten, dat moghen si delen sonder mesdoen, ende wie anders vleesch vercocht die waers op 20 scelling.

5. Item soe en sullen die vleeschouwers gheen lasers vleesch vercopen binnent vleyschuys op 10 sc., ende alle coren ende boeten voerscreven, daer si verschinen, daeraf so sal hebben de heere een derdeel, die poerte tander derdeel ende dit voerscreven ambocht tderde derdeel; ende soe wie int ambacht coemt ende vleeschouwer werden wille, die sal gheven den ambacht

---

[1]) Hierna eene ruimte van 5 regels. [2]) Het overige van de bladzijde, 4 regels, is onbeschreven.

Digitized by Google

alleen 4 scelling grote, uutghenomen vleeschouwers kijnder, dat die niet meer en sullen gheven dan 2 scelling grote.

6. Item soe wie ambacht houden wille metten vleeschouwers, die sal bi dat ambacht comen in Paesscheavondt op haren caveldach ende wachten daer sijnre cavelinghe ende doen daer ghenoech van sinen stalghelde; ende soe wie daer niet en quame, die sal buten dambacht bliven dat jaer uut.

7. Item soe en sullen die vleeschouwers eenen coermeester ofte twee hebben bi rade des heeren, der scepene ende der gheswoerne, daer si haer ambacht bi hanteren moghen ende sellen; ende wes hem haer coermeester coert, daer sellen si mede volstaen altoes sonder arghelist [1]).

LIV. DIT IS VAN DEN VISSCHERS.

1. (Blz. 7.) Item dat elc visscher, die poerter es binnen Breda ende int ambacht es, laten sal hier ter merct uut sinen scepe der poerten te copen acht cabbeljauwe, 200 scelvissche, 6 manden scollen, een tal bollix ende twee dusent harincx; meer elc vremt visscher, die daer ter merct coemt, die sal der poerte half soevele laten van elcs als voerscreven is.

2. Item soe en sal gheen man visch vercopen, het si levende versch of ghesouten, hi en sta daermede op die merct, uutghenomen tsheeren ende der poerte watre.

3. Item soe en sal gheen man vissche vercopen, die niet en leeft, hi en si eerst ghecoert; ende gheen visch sal anders sijn ghecoert noch heyten ghecoert, dan die men voer oghen siet ende die op die merct coemt. Voert sal hem die heere setten twee coermeestere, die den visch waerderen sellen.

4. Item soe wat visscher hier harinc te coep brengt, weder hi van binnen si oft van buten, die mach daermede staen op die merct alsoe langhe als hi wille; meer van elcken dusent, dat hi vercoept, sal hi gheven eenen brabanschen, uutgheset van tonharinghe, daer en sal die coer niet afhouden.

5. Item van elken last buckincs, dat te hanghe gaet, sullen si gheven eenen groten.

6. Item van elcken 100 cabbeljaus, dat si vercopen, sullen si gheven eenen groten.

7. Item van elcken 100 scelvischs eenen brabantschen.

---

[1]) Het overige van het blad, 6 regels, is onbeschreven.

Digitized by Google

8. Item van elcken zalm, die si vercopen, eenen brabantschen.

9. Item van elcker manden bollix, die si vercopen, eenen brabantschen.

10. Item van elcker manden scollen, die si vercopen, eenen hollantschen penninc; ende alsoe vele als si min vercopen van elcx dan voerscreven es, alsoe vele te min sullen si naghelande gheven daeraf.

11. Item hadde enich man vissche te vercopen ende hi se loechghende, hi waers op 5 scelling.

12. Item soe wat vissche, die men die merct ontseghet, dien daerboven vercoopt verboerde 20 sc.; ende nyemant en mach doden vissche vercopen sonder besien van den coermeesters. Ende es die visch quaet, soe sal men int water werpen op 5 sc.

13. Item soe es gheoerdineert [1]) bi den heere ende bi der stat, dat gheen vischcoper met vissche staen en sal ter merct dien visch te vercopen, hi en sal bliven binnen den hoeke [2]) van Willem Reyners (blz. 8) huyse ter merkenwaert aen ende alsoe lijnrecht over op d'ander zide van der strate; ende soe wie hierbuten stonde ter kerkenwaert, die verboerde eenen ouden scilt alsoe dicke als hi daeraf ghecalengiert wordt.

14. Item soe wat vremde coepman visch te Breda ter merct brengt, die sal daer selver eenmael mede staen; ende wil hi, soe mach hi tweemale daermede staen, ende daerenteynden metten hoep vercopen, ende men sal se veylen int openbaer.

15. Item en sal nyemant visch minen dan een man, ende die man mach eenen wive wel mededeylen dat hi coept, opdat haer man int ambacht was; ende niet meer dan sij twee moghen aen eenen coep deylen. Item soe wie visch coept, die sal den vercoper betalen binnen dagheslicht op 20 scelling.

16. Item en sal nyemen den coepman tieghentrecken binnen den lande van Breda om visch te copen, mer men sal den coepman sinen visch ter merct laten brenghen ende dan vercopen na der manieren voerscreven op 20 scelling [3]).

LV. DIT IS VAN DEN COERNE.

1. Item dat gheen man, die coren brengt ter merct te Breda te vercoepen, dat hi dat vercopen sal op die corenmerct ende

---

[1]) Perk. Boek *gheordineert.* [2]) Perk. Boek *hoecke.*

[3]) Hierna volgt eene ruimte van 8 regels.

Digitized by Google

settent van haren waghen; ende die waghen sullen si van der merct doen op eenen coer van 27 scellinghen.

2. Item waert dat yemant coren droeghe op eenen Dinxdagh van der merct in een huys ende dat daer vercochte, hi waers op 27 scelling.

3. Item die weert, die dat coren in sijn huys liet vercoepen, waers op 27 scelling.

4. Item soe en sal nyemant gheen coren vercopen oft nemen op den ganc dat ghelden sal, hi en salt copen om een besproken ghelt; beyde die cocht ende vercocht waers op 27 scelling [1]).

LVI. DIT IS VAN DEN BRODE.

1. (Blz. 9.) Item soe en sal gheen backer meer winnen aen een viertel rogs met sinen arbeyde ende met sijnre borninghen dan 3 grote boven dat hem die viertel rogs cost tot allen merctdaghen. Ende daeraf es ghemaect een ghewicht, daer die coermeesters mede omgaen sullen. Ende waer si dat broet te cleyn vijnden van ghewicht, soe es dat broet verboert ende sullent om Gode gheven den Heylighen gheest ende den gasthuyse, ende daertoe eenen coer van 10 scellinghen.

2. Item soe wie hierom sijn backen afliet dat kenlijc waer, alsoe dicke als hijt afliet 27 scelling.

3. Item soe en sal gheen backer meer winnen aen een viertel terwen met sinen arbeyde ende met sijnre borninghen boven dat se hem cost tot allen merctdaghen dan 4 grote; ende hieraf es ghemaect een ghewicht, daer die coermeesters mede omgaen sullen; ende waer si dat broet te cleyne vonden van ghewichte soe es dat broot verboert ende sullent door [2]) Gode gheven den Heylighen gheest ende den gasthuyse, ende daertoe eenen coer van 10 scellinghen.

4. Item soe wie sijn backen hierom afliet dat kenlijc waer, alsoe dicke als hijt afliet 27 scelling [3]).

LVII. DIT IS VAN DEN WINE.

1. Item soe wat poerter in sijn huys laet drinken wijn, die gheen axsise en gave, of waer dat enich poerter droncke binnen vriheyden of boden leende of stoep leende, die verboerde dien stoep metten wijn ende 27 scelling, daer sal die heere af heffen

[1]) Het overige van het blad, 8 regels, is onbeschreven.
[2]) Lees: om.
[3]) Hierna eene opene ruimte van 5 regels.

Digitized by Google

een dordendeel ende die axsiser dat ander dordendeel ende die poerte dat derde dordendeel; ende dat mach wachten die axsiser ende brenghen die lude te rechte.

2. Item soe wat man van buten binnen Breda quame ende maecte of bereyde onghave wine met enigher consten of substantiën, die hi daertoe dede, die verboerde 30 oude scilde ende een jaer die stat.

3. Item waert dat yemant van binnen dade oft dade doen, die verboerde 30 oude scilde ende binnen een jaer niet te tappen. Dit mach die heere onderzoeken te sinen scoensten ende den eedt (blz. 10) daeraf nemen, alst hem goedt of dat hem twifelt na der famen sonder stille waerheit te doen [1]).

LVIII. DIT IS VAN DEN BIERE.

1. Item soe wie vremt bier aent lant brochte ende dat opdade, hi en hadde daer een van den axsiseren bi, die waers op 20 sc. Ende elc weert sal sinen gast bewaren.

2. Item soe wat manne van binnen vremt bier vercochte ende uut sinen huyse liet draghen, hi en hadde eenen van den axsiseren daerbi, die waers op 20 scelling.

3. Item soe es ghekoert bi den heere ende bi der stat, soe wie vremt bier int gheheel lant opslaet of ghebruyct anders dan binnen der stat vryheit van Breda, die sal verboren hondert scelling ouder zwerte alsoe dicke als hi dat doet, half den heere ende half der stadt; ende daertoe sal hi gheven van elcken vate den axsiseren eenen ouden franc, overmids dat die opslach van allen goede sculdich es te Breda te sijn ende anders nerghent na den ouden haerbrenghen ende goeden brieven, die die stat daeraf heeft.

4. Voert ist overdraghen, dat nyemant buyten der stat in den lande brouwen en sal die herberghye houdt, uutghenomen dat yeghelijc, die gheen herberghye houdt, wel brouwen mach des hi behoeft tot sijnre herberghen ende voer sijn familie; ende dese broeke sal staen ghelijc den byere [2]), dat opgheslaghen wordt buten der stat vryheit, alsoe hiervoren bescreven is.

LIX. VAN DE WAECKERS.

1. Item soe wanneer die rechter die wake heeft gheset van

[1]) Hierna eene ruimte van 8 regels. [2]) Perk. Boek *biere*.

Digitized by Google

des heeren weghen, soe es elc waker in tsheeren stede; ende soe wien dat hi vinghe ofte die hem weerde, die soude aen hem verboeren gheliker [1]) wijs dat hi soude aen den scoutet of aen den drossaet; ende elc waker es vangher dien nacht doer ghelijc den scoutet ende op der stadt core, ghelike dat die coerbrief houdt.

LX. VAN DEN VIJF OERDENEN TE BIDDEN.

(Blz. 11.) Item en sal gheen oerden van viven dicker bidden binnen Breda dan tot tween tiden in den jare, dat es in den zomer een ende in den winter een; ende wie hem dicker gave verboerde 20 scelling.

LXI. VAN DAT IEMEN SIJN JARE GHEGHEVEN WORDEN.

Item soe wat manne sijn jaren ghegheven worden, quaem hi binnen sinen jaren in die poerte, voer elc jaer dat hi te vroech quame daer verboerde hi een let, nochtan moest hi sijn jaren uut sijn [2]).

LXII. VAN ONTRUYMEN.

Item soe wat poerter ontneymt [3]) van scouden, die en sal voertdaen niet meer poerter sijn noch werden.

LXIII. VAN BESETTEN ENDE INHALEN, *DIE MEN AENSPREECKT VAN WECHGAEN.*

Item soe wat man beset wert oft inghehaelt tot Breda, spreect men aen van wechgane, hi saelt betonen met sinen weerde oft ontsculdeghent met sinen eede op 27 scellinghen.

LXIV. VAN BACKEN ENDE BROUWEN.

Item soe wie backen of brouwen willen oft esten setten willen, die se nu niet en hebben, die en moghen gheen vier daerin stoken, het en si bi den scepenen ende die gheswoerne van der stat op eenen coer van 10 lib. [4]) zwerten.

---

[1]) Perk. Boek: *gelijcker.* [2]) In het Perk. Boek staat boven deze bepaling: Andere verscheydene keuren. [3]) Lees: ontruymt. [4]) Perk. Boek: *pondt.*

Digitized by Google

LXV. VAN DAT IEMEN SINEN VIANT VOLGHEDE OPT KERCHOF OF IN DIE KERKE.

Item soe wat man of wijf sinen viant volghede opt kercho[f] of in die kerke, hi waers op 10 lib. [1]) oft 10 jaer die poerte; alsoe dicke als hi daerbinnen quame elc jaer een let.

LXVI. VAN DES HEILIGHEN GHEESTS PROVENDE.

Item soe wie name des Heylighen gheests provende ende daerat levede, daer soude die Heylighe gheest sijn goet of behouden ende aenbesterven, als hi niet langher en waer.

LXVII. VAN GRAVEN IN DER KERKEN.

Item soe en sal men niement in die kerke graven, hi en [2]) besette der kerken 12 grote tsjaers payments erflicx chijns ende daertoe eenen custbaren zarcke oft 10 oude scilde daervoer; ende dien chijns sal men bewisen binnen der eerster maent nadat hi starft, ende den zercke ofte 10 oude scilde binnen den eersten halven jare; en(de) waer des niet en ghesciede, soe sal ment uutpanden van den ghereetsten goede, dat die dode achterliet [2]).

LXVIII. (IDEM.)

Item soe wie een kijnt in die kerke graven wille, dat onbejaert es, die sal der kerken daervoer bewisen 12 grote tsiaers payments erflijcx chijns; ende eest bejaert, soe salt hebben eenen zarcke ende 12 grote tsjaers, alsoe voerscreven is.

LXIX. VAN DAT ELC HUUS SAL HEBBEN EENEN HOUTEN EEMMER ENDE OESVAT.

Item sal elc huus hebben eenen houten eemmer ende een [3]) oesvat ende die ten brande brenghen of seynden op 20 scelling, ende wie voer den eemmer eenen aker ofte ketel brengt die sal daermede volstaen.

LXX. VAN BRANDE ENDE DAT DAERTOE BEHOORT.

(blz. 12.) [4]) Item elc huus sal hebben een leeder van 20 voeten of daerboven.

---

[1]) Zie noot 3 op blz. 16. [2]) In margine rechts met eene andere hand geschreven: *van graven.* [3]) In marg. rechts: *Van brandt.* [4]) In marg. links: *Noch van brant.*

Digitized by Google

LXXI. (VAN TEN BRANDE TE COMEN ARBEYDEN.)

Item soe wat man daghelijcs pijnt opten werf om sijn loen, die sal ten brande comen arbeyden, hetsy water draghen ofte anderen orbaer doen, ende dat sal men hem lonen bi die scepene na dat die arbeit valt; ende waert dat hi des niet en dade, soe verboerde hi een jaer die poert.

LXXII. (IDEM.)

Item elc mensche, die te brande arbeyden wille, dien sal men sinen arbeyt lonen bi die scepene, es hi wijf of man.

LXXIII. (VAN BRANT TE OPENBAEREN.)

Item soe waert bernde binnen Breda, daert van haers selfs vier toequame, ende des niet en openbaerde, die waers op eenen coer van 5 lib. zwerten; ende die broeke sal ghelden dieghene, die dat huus bewoent, daer die brant af coemt [1]).

LXIV. (ELC HUUS EEN VIERCLOCKE TE HEBBEN.)

Item sal elc huus hebben eene vierclocke op 5 scelling zwart, ende elc huus sal hebben een lanterne ende die hanghen voer die doere, alst bernt bi nachte, op 5 scelling zwarte.

LXXV. VAN SCUT TE WESEN.

Item soe wat manne die heere ende die poerte namen alse scutte te wesen, dat en mach hi niet wedersegghen dat jaer al uut, op eenen coer van 20 sc. alsoe dicke als hijt wederseyde.

LXXVI. VAN SLOETEN TE RUMEN ENDE LOFBAERLIC TE HOUDEN.

Item soe wie dat gheërft es neven tsheeren strate, die sal sinen sloet altoes lofbaerlic houden ende rumen; ende vielt dat die sloet verlande, soe sal men die aerde opwerpen ten dyke waert ende niet ten erve waert, dat daerneven leghet; ende wie sinen sloet niet en rumede of die aerde anders worpe dan opten dyke, verboerde 20 scellinghe.

---

[1]) Perk. Boek: *compt.*

Digitized by Google

LXXVII. VAN HOUT TE LEGGHEN IN DIJCSLOETE OF IN WATERLAET.

Item en sal nyemant gheen hout legghen in dijcsloet noch in waterlaet op eenen coer van 20 scellinghen.

LXXVIII. VAN LEEM TE GRAVEN IN DIJCSLOETE.

Item en sal nyemant gheen leem nemen oft graven in dijcsloet noch anderswaert neven tsheeren strate op 20 scelling [1]).

LXXIX. VAN DEN ZOUTE.

1. Item es overdraghen, dat dieghene die ghesworen zoutmeter sine, elken man evenlike bereyt sullen sijn, dies aen hem begheert; ende van wien dat si eerst versocht werden te meten, daer sullen si eerst ingaen ende daer niet uutgaen, alsoe langhe alse die man te meten heeft ende yemant bereet es te ontfane.

2. Item en sal gheen ghesworen meter gheselle sijn noch deylen (blz. 13) aen eenich zout.

3. Item sullen die meters meten met ghebranden maten ende bloken ende met rechten strekelen, ende gheen bloc en sal dicker sijn dan een half vierendeel van eenre elle; ende soe wat gheswoerne meter tieghen enich van desen poynten dade ende daeraf betughet werde, die verboerde 5 ryale of een half jaer die poerte ende daerenteynden nemmermeer meter te sijn; ende van elken mudde zouts sullen si nemen enen groten payments, ende die uutkante van der zoutmate ende van den bloke sullen evenghelike staen.

4. Item soe wat man zout brengt te cope te Breda ane tlant, die sal dat zout, dat hi gheladen heeft, veylen om eene benoemde summe; ende hoe hoghe dat hi dat zout eerst uutmet oft vercoept om dieselve somme mach hi datselve scip zouts uutmeten ende niet hoghen, mer hi macht wael afsetten ende leeghen; ende hoe dicke dat hijt afsettet, altoes zal hijt gheven na den lesten afsetten ende niet hoghen.

5. Item en sal gheen zoutbrengher coer maken noch verkiesen den eenen meter voer den anderen, noch die een mate voer die ander.

6. Item en sal gheen zoutvoerre meer gheselscaps hebben van zoute dan met eenen man ende in een scip.

---

[1]) Hierna volgt eene ruimte van 5 regels.

Digitized by Google

7. Item soe waer een coepman in talen coemt jeghen eenen zoutvoerre ende over comenscap staet ende dingt, daer en sal gheen ander zoutvoerre over comen noch dien coepman zout veylen, die ander en si daeraf ghesceyden. Ende soe wat zoutvoerre jeghen enich van desen poynten dade ende daeraf betughet werde oft selve bekende [1]), die verboerde 5 ryael of een half jaer die poerte; ende alle dese voerscreve poynten mach calengieren elc scepen oft gheswoerne.

8. Item soe wie met zoute te Breda aent lant coemt, daeraf sal dat ierste scip met zoute eynddelinghe ligghen aen die twee palen, die daer int water staen; ende soe wat scepe daerna comen sullen daernaeste ligghen ter tolbrugghen waert, elc scip na dat ierste comet; ende soe wie des niet en dede, die waers op der stat coere.

LXXX. VAN DYKEN [2]).

Item es overdraghen ende ghecoert bi den drossate rentmeester scepen ende gheswoerne, dat yeghelike, die gheërft is tusschen den borchdijke ende den toerne, die leghet tusschen die Waterpoerte ende die Eyndpoerte, dyken sal neven die merke twee voet hoghe boven der vloet, die was tot onser Vrouwendach Lichtmisse int jaer LXXIII [3]), ende dien dyke houden onghespaedt 14 voet breet; ende daerop sullen legghen twee scouwen, die eerste op sente Servaesdach in Meye, ende daeraf sal die scouwe doen 10 scelling zwert, ende die ander scouwe sal ligghen op sente Laurensdach (blz. 14), ende die dan bescouwet werdt die verboert 20 scelling zwert. Ende nochtan salt die heere doen dyken op tsgoets cost, ende alsulc scatghelt als hi uutleyt [4]), dat sal hi twiscat inpanden, ende die heere salt bestaden te dyken ten minsten cost, ende dese scouwen sal men altoes voerbieden in die kerke.

LXXXI. VAN CLEYNEN UUT TE LEYDEN.

Item en sal nyemant cleynen uutleyden ter straten waert noch op anders mans erve op 20 scelling zwert, alsoe dicke als ment op hem betoenen mach [5]).

---

[1]) Deze drie woorden, naar het schijnt van dezelfde hand als de tekst, staan in margine rechts, door een verwijzingsteeken met den tekst verbonden. [2]) In margine rechts, met eene andere hand: *van dijcken ende scouwen.* [3]) In margine het jaar 1373. [4]) Perk. Boek *verleyt.* [5]) Hierna eene open ruimte van 5 regels.

Digitized by Google

LXXXII. VAN WOLLENWERC ENDE LAKENRAMEN [1]).

Item es overdraghen bi den heere ende bi der stat: soe wanneer die gheswoerne van den wolwerc aenbrenghen den rechter ende den scepenen van der stat, dat enich ghetuynte of opgaende boemte nagheset of ghetoelt werden den lakenramen, die van ouds ghestaen hebben, die sal die rechter metten scepenen van der stat oversien ende eenen coer daerop ordineren, hoeverre dat ghetuynte of gheboemte van der ramen standen sal; ende dien koer sal men des naesten Sonnendaghes in die kerke segghen ende eenen scouwedach ter selver tijt daertoe noemen binnen dierselver weke; ende soe wie daeraf bescouwet werde verboert 3 lib. zwert, alsoe dicke als hi bescouwet werdt.

LXXXIII. VAN DEN BORNPUTTEN.

Item es verdraghen by den heere ende by der stat, dat alle die bornputte, binnen Breda in den straten nu ter tijt staende ende naemaels comen moghen, dat men die oversien ende regeren sal elcken putte by tween goeden mannen, die die heer ende die stat daertoe voeghen sullen; ende wes ghebrec sy daeraen vijnden, dat sullen sy doen maken ende verbeteren op der gebuer cost, die elcken putte te ghebruken pleghen; ende die des niet en wouden ghelden, die sal ment ..... [2]) uutpanden aen den gherechten, ende die pande te richts vercopen op een boete van 27 scellinghen.

LXXXIV. VAN RUYMEN BI ONTIDE *ENDE DIE VAN HUN GOET VOERDEN.*

Item soe wat man ofte wijf eenichs mans ofte wijfs goet voerde, die verstolike bi nacht oft bi ontide rumede oft wech woude varen, die verboerden 10 lib., alsoe dicke als sijt daden [3]).

LXXXV. VAN DEN JAERMERCTEN.

Item soe sijn twee jaermercten tot Breda, daer die Sinxenmerct [4]) af ingaet 5 daghe voer des Dinxdaghes van der jaermarcten ende duert te samen 15 daghe lanc, ende die Bamisse-

---

[1]) In het Keurb. staat met latere hand: *Van den wolwercke.* [2]) Dit woord of deze woorden zijn bijna geheel uitgewischt en onleesbaar. Ook het Perk. Boek heeft hier eene lacune. [3]) Hierna eene open ruimte van 5 regels. [4]) Perk. Boek *jaermerct.*

Digitized by Google

marct sal sijn des Dinxdaghes na sente Bavendach, daer die marctvrede (blz. 15) af in sal gaen des Dinxdaghes daernaest voerleden, ende sal dan dueren drie weken lanc. Item ende alle die coeren te houdene in jaermercten, ghelike dat men se houdt voer ende na, uutghesproken van scoude ende vorwaerde, die binnen marcten niet ghemaect en sijn [1]).

LXXXVI. VAN ZOENCOEREN [2]).

Item soe wanneer een zoene ghemaect wert van dootslaghe, ende daer men ghelt oft bedevaert denghenen, dien misdaen es, tot sekeren daghen te voldoen toeseghet, waert dat dieghene die dit ghelt oft bedevaert voldaen soude, niet en voldade tot zulken daghen als gheseet waer, ende van sire bedevaerden goet betoene niet en brochte dat hi se ghedaen hadde, die verboerde alsoe dicke als dieghene croende, die men voldoen soude, 60 lib., ende nochtan soude die heere denghenen doen voldoen, dien misdaen ware, beyde van ghelde ende van bedevaerden van den mysdadighen of van sinen borghe; ende soe wie dat tieghen zoene dede, die ghemaect waer om sympel vechtlike alsoe voerscreven es, die verboerde jeghens den heere 5 lib. ende die heere soude nochtan die zoene doen voldoen als voerscreven es.

LXXXVII. (VAN YERSTE MISSE, KINDERHEFFEN ENDE BRUYLOCHTEN.)

Item soe wie voortbrengt dat enich persone, het waer wijf oft man, ghegheven heeft boven den ghebode, dat lestwerf ghedaen wart van tsheeren ende der stat weghen, het waer tote yerste misse, tote kijnderheffen ofte tote bruylochten, die sal hebben een croen, ghelijc alst hierna bescreven es.

LXXXVIII. VAN GHEVADEREN TE BIDDEN.

Item en sal nyemant meer ghevaderen bidden tot sinen kijnde te heffen dan drie, op een boete van hondert scellinghen.

LXXXIX. VAN KIJNDEREN ENDE PAPEN TE GHEVEN ENDE BRUDEN TE GHEVEN.

Item op dieselve boete en sal nyemant meer den kijnde gheven, dat hi heffet, dan een ghelte wijns of daerbeneden of die waerde.

---

[1]) Hierna eene open ruimte van 6 regels. [2]) Aldus in de Tabula: In he Keurb. staat als opschrift, met dezelfde hand als de tekst: *Van den soenecoeren.*

Digitized by Google

XC. (IDEM.)

Item en sal nyemant den papen ter eerster misse noch den bruden tot haerre feesten meer gheven dan een ghelte wijns, op 100 [scellinghen] [1]).

XCI. VAN HOVINGHE ENDE TE SPADEN AEN DIE VESTE *NIET TE MAKEN IN 2 ROEDEN NA DER VESTEN.*

Item en sal nyemant hovinghe maken noch spaden aen die veste in eenre roeden na der mueren; oec en sal nyemant grachte noch putte graven neven die veste in tween roeden na der mueren, op een boete van 20 scellinghen.

XCII. VAN DYENSTE TOT TSHEEREN ENDE DER STAT BEHOEF *NIET TE WEDERZEGGEN.*

Item soe wie van sheeren weghen ende van der stat weghen te dyenste ghecoren ende ghenomen worde, dat sal hi anenemen ende niet wederseghen op 20 scelling; ende alsoe dicke als hijt wederseyde, soe verboerde hi 20 scelling.

XCIII. VAN HUSINGHE TE DECKEN.

Item en sal nyemant decken enighe husinghe met nyen dake (blz. 16), ten si met teglen oft leyen oft met schindelen, op een pene van 100 sc., dats te verstane alle huyse, sy sijn oude ofte nyewe, dies vermoeghen met schyndelen ende met leeme, ende andere oude huyse, dies niet en vermoeghen [2]), met schyndelen ende daer leem dunne opghestreken; ende dit sal staen altoes ten aensien tsheeren ende der stadt.

XCIV. VAN VORDEEL DAT DIE LEVENDE HAND BEHOUDEN SAL.

Item [3]) es verdraghen ende in koeren gheset bi den heere ende bi der stat, alse van den voerdeel, dat die levende hant behouden sal alst bedde schoert, dat es te weten dat die levende hant, of man oft wijf, tote eenen voerdeel heffen sal een bedde, dat best dat si kiest, met eenen paer slapelaken, dat si kiest

---

[1]) Aldus het Perk. Boek. In het origineel is eene opening in het perkament gescheurd, zoodat het woord schellingen niet meer zichtbaar is. [2]) Perk. Boek: *vermogen.* [3]) In margine links met eene andere hand: *'s stadts voordeel.*

Digitized by Google

ende met eenen hootpolu ende oercussen, die si kiest, opdat si daer sijn, ende metter bedstat ende decsel, hetsi sarge of deken. Item sal die levende hant behouden ende voren uutheffen een tafele met eenen paer scraghen ende met eenen amlaken ende met eenre dwalen ende daerop een zoutvat ende een tafelkandeleer, elc van dien dat best dat hi kiest. Item sal noch die levende hant, eest man eest wijf, te sinen vordeel hebben, alst bedde scheidt, een dat beste teenwerc, item een dat beste yserwerc, item een dat beste eerwerc, het si matalen oft coperen, uutgheset brouketele of ander grote ketel sonder henghel, die op fornaes stonde. Item ghevelt dat een wijf levendich bleve als 't bedde scoerde, soe sal si te haren vordeel heffen boven dien dat voerscreven is een cledinghe te haren live, dat es te weten cousen, schoen, een pels, es hi daer, een gorde roc ende een ghevoedert cleet, elcs dat best dat si kiest, ende daertoe eenen capruyn, een hooftcleet, een omcleet, huyke oft falye, elcx dat si kiest. Item bleve een man levendich alst bedde scheyde, die soude heffen te voerdeel boven den poynten voerscreven een cleedinghe te sinen live, van cousen, van schoenen, van onderrocke, van overrocke, van caproen, elcx dat hi kiest, item een alenghe harnasch tot sinen live hoerende [1]) dat hi kiest. Item soe wat silverwerc dat in den sterfhuse blijft als bedde scheidt, daer sal die levende hant vordeel hebben tote tween ryalen toe aen een, dat beste dat hi kiest opdat twee ryale weert ist of darenboven; ende en eest gheen twee ryale weert, soe sal hi hebben een dat best dat hi kiest. Item sal noch die levende hant te vordeel heffen eenen stoel met eenen cussen dat hi kiest. Ende dit voerscreven vordeel sal die levende hebben opdat daer es, meer wes daer niet en is en sal men niet copen. Item en sal die levende hant aen gheenen sloten eenich voirdeel hebben.

XCV. VAN SCHAEC TE DOEN.

(blz. 17.) Item es verdraghen om die heylighe kercke te starcken ende overdaet ende cracht uten lande te weeren, soe wie dat scaec doet soedat hi der heyligher kercken recht ende ghebode niet en volvoert, die sal verboren teghen den heere 20 oud scilde.

---

[1]) Perk. Boek: *horende.*

Digitized by Google

XCVI. DITS NOCH VAN DEN BIERE *VAN DELFT* [1]).

Item es verdraghen bi den heere ende bi der stat, als van den biere dat van Delf coemt, eest dat toten gheheelen broute dats 20 stuc oft 18 volle vate ghedaen es 17 zac mouts der maten van Delf, dats te wetene ses sac terwen, drie sac ghersten, ende acht zac haveren van derselver ghewichten, dat men te Delf pleghet, soe sal die tapper daeraf gheven drie pot om eenen blaff of om 8 enghels; hierop sal die coper sinen eedt doen, die dat bier aen tlant brenghet, eer hi dat opslaet, tote elcker reyse of toter ander of toter derder reysen voer al; ende soe wie dat bier opslaet sonder eedt daertoe te doene, daer sal men die vier pot af gheven om 8 enghels; ende soe wat tapper van den eenen bier inleghet, die en sal van den anderen in sinen huyse niet hebben; ende wie teghen dese ordinantie doet ende ment op hem proeven mocht bi sijns selves eede of met ghetuyghe, die verboerde der stat koer soe dicke als hijt dade. Item soe wat hier opgheslaghen wort ende buten den lande van Breda doreghevoert wart, dat sal van desen koer onbelast sijn [2]).

XCVII. VAN AFDRAGHENDE WOORDEN TE SPREKEN OPT RECHT.

Item soe wie op scepene, borghermeestere of op der stat gheswoerne ontamelike of afdraghende woerde sprake om des rechts wil, die verboerde een broeke van 30 ouden scilden, half den heere ende half der stat, of eene bedevaerde daervoer te doen, te weten ten groten Romen ofte tote sente Jacops in Galissien, ende derwaert te porren binnen der eerster maent nadyen dat hi daeraf betuyght ware; ende dat ghetuyghe mach men voldoen met eenen scepene of met eenen van der stat gheswoerne of met tween anderen wittighen knapen, uutgheset dat die scepene of ghesworen of borghermeyster, daer die woorde op ghesproken sijn, hem selven niet toetughen en sal.

XCVIII. (IDEM.)

(blz. 18.) Item soe wie onredelike of afdraghende woorde sprake op enighe ambachtsgheswoerne om des bedrijfs wille,

---

[1]) De woorden *van Delft* zijn in het Keurb. door eene latere hand bijgeschreven; zij ontbreken in het Perk. Boek. [2]) Hierna eene open ruimte van 3 regels.

Digitized by Google

daer si toe gheset waren, die verboerde vijf oude scilde, half den heere ende half der stat, of een bedevaert daervoer tote onser Vrouwen te Roetsemaden, te porren binnen der eerster maent nadien dat hi daeraf betuycht ware; ende dat sal men betuyghen met tween wittighen knapen [1]).

XCIX. VAN KOEREN TE VERBOEREN.

Item soe wie die koeren verboert, die hier voerscreven staen, dat kenlike es eenen scepen of eenen gheswoerne, of dat yemant calengierde, dat kenlic es tween wittighen knapen, die moet beteren op die koer ende die en mach hem niet ontsculdighen op sinen eedt; ende in elc ghenachte soe sal die rechter manen waer dat die coeren verboert sijn wil hi, ende soe waer dat dese voerscreven koeren niet wel verclaert en sijn, dat es altoes opt verbeteren van den heere, van den scepenen ende van den gheswoernen. Ende alle dese koeren voerscreven sijn half den [2]) heere ende half der stat [3]).

C. DITS NOCH VAN DEN ZOUTE.

Item waert sake datter scepe alsoe vele waren, dat enich scip, dat sijn zout vercocht hadde, aen den steygher niet comen en conde, dien scepe soude men een stede doen hebben bi den heere ter tijt toe dat hi sijn zout, dat hi vercocht hadde, ghelevert heeft; ende soe wanneer hi sijn zout, alsoe verre als hijt vercocht hadde, ghelevert heeft, soo sal hi weder varen op de stede, daer hi te voren lach, ter tijt dat hijs meer uut dien scepe vercoopt, ende dan sal men hem weder aen den steygher een stede doen hebben bi den heere, in allen manieren als voerscreven es [4]).

CI. *VAN HUYSE TE DECKEN.*

(blz. 19.) [5]) Item en sal niement decken enighe huysinge met nyewen dake, tensy met tegelen oft met leyen oft met scindelen, op een peyne van 100 scellinghen, dats te verstane alle huyse, sy sijn oude oft nyewe, dies vermoegen, met schindelen ende met leeme, ende andere oude huyse, dies niet en vermoegen, met

---

[1]) Hierna eene open ruimte van 4 regels. [2]) In margine links met eene andere hand: *Koeren hoe te bekeren.* [3]) Hierna eene opene ruimte van 5 regels. [4]) Het overige van de bladzijde, 8 regels, is onbeschreven. [5]) In margine rechts, met eene andere hand: *Comt voren pag. 15.*

Digitized by Google

schindelen ende daer leem dunne opgestreken; ende dit sal staen altoes ten aensien tsheren ende der stat [1]).

CII. VAN TESTAMENT TE MAKEN [2]).

Item is in coren geset by den heer ende by der stad: soe wie dat met eniger ordinantien sijn goet wechmaect, tensy by den heer voir sijn manne ende voir sijn scepenen, die valt te richts in een broke van hondert gueder ouder scilde, halff den heer ende half der stad; ende op dieselve broke sal staen diegene, die zulke onrecht makinge aenneemt ende neemt ende ontfaet; ende sy sullen beyde verliesen haer porterscap, opdat sy te voren poorters waren, behoudelijc dien, oft yement in salicheit sijnre zielen uut sinen goede mogelic testament besette na der heiliger kerken recht, des en aenkaert hem de heer niet.

CIII. VAN HILICXSCHE VORWAIRDE [3]).

Item so mach men voir dbeslaep [4]) in hyliker vorwaerden tusschen man ende wijf van haerder beyder goede verclaren ende ordineren gelijc dat heercomen is sonder broke [5]).

CIV [6]). VAN ONREDELIKER COMANSCAPPEN ENDE VOIRCOEP.

(blz. 20.) [7]) Op Sente Mertendach in den jaer XVI. Item zoe es verdraghen by den heere ende by der stat: soe wye onredelijc comantsceppe ghedaen heeft beneden die merct, van wat goede dat gheschyet sy, die comantsceppe sal alinghe ende alle te nyet sijn ende van gheenre valoer, ende daeraf den persoen, hetsy man oft wijf, sijn ghelt weder [8]).

Ende al waert dat yemant enyghe puyntinghe oft compositie ghemaect hadde van der voerscreven comantsceppen, van wat goede dat dat weer, dat en soude van gheenre weerden sijn ende te nyet.

CV. (VAN ONREDELIKER COMENSCAPPEN VOORT TE BRENGEN.)

Item soe wie dese onredelijc comantsceppe voerscreven niet voort en brengt bynnen eenre maent, dat sal sijn aen elker sijden op hondert scellinghe ouder zwerte.

[1]) Hierna eene open ruimte van 5 regels. Deze keur komt reeds voor hiervoor XCIII. [2]) In het Keurb. staat met latere hand bijgeschreven: *Hoe men sijn goed maken sal.* [3]) In het Keurb. met latere hand: *Van houwel. voirwaerden.* [4]) Perk. Boek *tbesloep.* [5]) Het overige van het blad (ruim de helft) is onbeschreven. [6]) In margine links het jaar 1416. [7]) In margine links: *Van onridelijcke coopmanschappen.* [8]) Tusschen deze en de volgende bepaling is eene kleine tusschenruimte waarin nog een regel schijnt gestaan te hebben, doch het perkament is hier afgeschrapt.

Digitized by Google

CVI. (VAN LIJFTOCHTE.)

Item soe wie lijftochte ghecoft heeft ter quitinghen, dat sal staen ghelijc den puynten voirscreven.

CVII. (NOCH VAN ONREDELIKER COMANSCAPPEN.)

Item soe wie voertaen enych van den poynten voerscreven hantiert, hetsy copende oft vercopende, ghelijc als voer bescreven es, dat es op thyen pont.

CVIII. (IDEM.)

Ende soe wye dat voortbrengt, die sal hebben een crone; ende alle boeten hieraf sullen toebehoren half den heere ende half der stat [1]).

CIX. *OUDE CARTE VAN DEN ACCHISE ANNI* 1397 [2]).

(blz. 21.) Dit is dat haerbrenghen ende die costume van der stadt acchise van den drancke, van den lakene, van scroedambachte, van candside-ghelde, van kraenghelde ende van der viskerien, in wat manieren dat dese saken van langhe tyden tote noch bi goetduncken tsheeren ende der stadt ghehantiert ende bedreven sijn ende voert in derselver manieren ghecustumeert ende bedreven sullen weerden, ten waer of die scepene ende ghezwoerne namaels bi consente tsheeren om ghemeyns oerbaer wille enyghe poynten daerin verandren of verclaren wilden.

1. Eerst sal elc wijntappere gheven ter acchyse van elker aem rijnswijns, daer die tap in coemt, acht ende twyntich grote sulcs payments, als daer een goet oudt scilt vier en vyertich grote in doet; desghelijcs sal hi gheven van eenre aeme corts wijns twentich grote derselver payen.

2. Item sal elc brouwer gheven ter acchyse van eenen gheheelen vate byers acht grote derselver payen, dat hi brouwet; ende waert dat hi sijn bier uutvoerde ende vercochte buten den lande van Breda, soe sal hi gheven van den gheheelen vate vier grote payen voerscreven.

---

[1]) Het overige van het blad, 21 regels, onbeschreven. De 6 voorgaande bepalingen zijn door kleine tusschenruimten gescheiden. [2]) Dit opschrift staat in het Keurboek zelf, naar 't schijnt van de hand van Van Vliet; er is nog bijgevoegd: *usque fol. 31.*

Digitized by Google

3. Item sal hi gheven van eenen travelvate biers zesse grote payen voerscreven.

4. Item van eenen travelvate meeds, twelf grote derselver payen.

5. Item alle dieghene, die bynnen mijns heeren lande gheseten sijn ende byer inbrenghen met enighen vaten, hoe ghedaen dat sij sijn, die sullen daer acchyse af gheven als voerscreven is.

6. Item sal elc brouwer sijn ghijlcupe laten aemen ende den acchyseren peylstoc daeraf gheven, opdat sijs begheeren; ende alsoe dycke als hi des weygherde, soe verboerde hi drie pont zwerte.

7. Item waert dat die acchysere betoenen conden met kennissen of met haren eede, dat eenych brouwer of yemant van syere weghen worse of byer of ghijl verborghe, die verboerde drie pont zwerte soe dicke als hy dat dade.

8. Item en sal gheen brouwer byer vaten, als die worse te mael te samen es, tensy bi der acchiser wille, op een boete van drie pont zwarten; ende daeraf moghen sy der brouwer eedt nemen by den heere tote elken ghenechte.

9. Item mach elc brouwer sijn drincbier houden sonder acchise (blz. 22) nadat hi cost heeft.

10. Item en sal nyemant meer biers brouwen noch laten brouwen te sinen huyse sonder acchise dan hi drinken mach mettenghenen, die daghelijx in sinen cost sijn.

11. Voirt en sal nyemand den anderen bier leenen noch gheven om wedergheven noch ghaste herberghen, daer hi ghelt af neemt van den biere dat si drinken, hi en moet vol acchise gheven van den broute, eest dat die acchisere op hem betoenen connen.

12. Voirt en sal gheen brouwere meer biers brouwen, dat overbliven sal na Kersavondt, dan een ghebroute in tonnen ende een in die cupe.

13. Ende soe wie vreemt bier ant lant brengt ende opslaet, het si in huyse of in kelre, ende vercoopt binnen onser prochye, die sal der stat gheven van acchise van elcken vate acht grote payen voirscreven, behoudelijc den heere sijns rechts; ende vercoept hijt buten der prochyen, soe sal hi gheven van elcken vate vier grote payments voerscreven; ende voirt hijt weder uut van daer hijt brengt, soe en sal hy der stat gheen acchise gheven; ende van den travelvate sal hi gheven zesse grote payen van des hi vercoept na der manieren voirscreven; ende

Digitized by Google

soe wat man vreemt bier ant lant brengt, die ne sal dat niet opslaen, hi en salt den acchiseren ende denghenen, die tsheeren ghemaelghelt ghehuert hebben, te weten doen, dat sy daerbi comen ende versien wes hi opslaet; ende en conde die comandier gheen ghevinden of dat sy daerbi niet comen en wilden, soe mach hi twee poertere dairover nemen ende voer hem tellen ende opslaen ende vercopen te sinen profite; ende soe wie dese acchise huert, die sal den borghermeysteren dat ghelt betalen tot vier terminen tsjaers an zulken payement als die borghermeysteren denghenen mede betalen moghen, dien sy lijfpensi sculdich sijn ende daer se die borghermeystere an wisen zullen, dat es te weten te Paesschen, te sente Jansmisse, te Bamisse ende te Kersmisse, tote elcken een vierendele.

14. Item in wat vaten biers van buten die tap steect op den Kerssavond, daeraf sal die acchise toebehoren denghenen, die die acchise hebben van den jare, dat uutghaende es.

15. Item zullen die scepene ende ghesworen bi den heere tote elcken vierendele jaers oversien tghestant van den byertap om, of enich verloop viele van koerne of andren saken, die daerin vallen mochten, ende dan alsoe redelic ordinantie daerop maken, dat met besceyde staen mach.

16. Item soe wie der stat acchise huert, die sal den scutten van Breda, die van der stat clederen sijn, een pont ouder grote betalen op sente Jansdach Midzomer voir horen banwijn; ende dat en sal der stat niet corten.

17. Item zullen die scutte van der Heyden een voeder wijns tappen (blz. 23) sonder acchyse tote zulcker tijt, als sy des bi den heere ende by der stat verdraghen, of die ghalande daervore in biere; ende dat en sal der stat aen haren ghelde jeghen die acchysere niet corten [1]).

18. Van den laken-acchise. — (blz. 25.) Item van der laken-acchise sal elc laken gheven voir halghelt [2]) zesse grote payen voirscreven, ende 40 ellen stuc wercs, hetsy ghelijst of onghelijst, voer een laken, ende elc elle dairna ellenghelyc.

19. Van den weede. — Item van eenen zette weeds vierthien groote payen voirscreven.

20. Van zyeden. — Item van elcker zoeden drie groote payen voirscreven [3]).

---

[1]) Deze bladzijde bevat slechts 4 regels. Bladz. 24 is geheel onbeschreven.
[2]) In margine rechts: *Halgeld.* [3]) Hierna volgt eene ledige ruimte van 25 regels.

Digitized by Google

21. Van der stadt visscherie [1]). — Item sal men verhueren der stat vyscherie van jare te jare op zulke ordinantie, als den scepenen ende den ghezworen tot elcken inghaenden tyde ter stat behoef nutte duncken sal [2]).

22. Van der stadt scroedambacht te verhueren. — (blz. 26.) Item sal men verhueren der stat scroedambacht in sulcker manieren: soe wie dat scroedambacht huert, die sal sijn kraenmeyster ende borgmeyster met sulcker vorwaerden, dat hi tot sinen inghaenden tyde comen sal voir den richter ende scepene, ende brenghene met hem acht ofte thyen of twalve ghesellen, daer hi des jaers dat pijnambacht mede regeren wille, die sullen wilcoren [3]), dat si hem ghehorich sijn sullen, willichlic te ghaen in allen werke, daer hi se in schicken sal, tote wies behoef dat si, en dat zullen sy doen op sulc loen als hierna volghet; ende soe welc van den pijnrén dat werc niet en aenveerde, daer hi toe gheschiet wair, of die om dat loen niet arbeyden en wilde, die en soude des jaers niet moghen pinen noch om ghelt arbeyden binnen Breda aen werke, dat den pijnambacht toebehoert; ende dat jaer sal inghaen op dien dach, als hi die onwillicheit doet.

23. Van scroedghelde van wine. — Eerst sal men nemen te scroedeghelde van elker aemen wijns, die men van den waghen of van der kerren in een huys of in eenen kelre doet, eenen groten payen voirscreven; ende doet men wijn uten kelre of uten huyse op die kerre of op den waghen, daeraf sal men nemen te scroedeghelde alsoe voirscreven is van indoen.

24. Van eene mudde zouts. — Item van eenen mudde zouts uten scepe te draghen ende te zacken op den waghen of kerre aen den werf eenen groten payen voirscreven.

25. Van eenen duesent koelen. — Item van eenen dusent kuelen uten scepe te draghen aen den werf anderhalven groten payen voerscreven.

26. Van eenen hoedt kalcx. — Item van eenen hoedt kalcx uten scepe te draghen op den werf of (blz. 27) op den waghen eenen groten payen voirscreven.

27. Van rogghe. — Item van rogghe, van haveren, van

---

[1]) In het Keurboek staat boven deze bepaling met latere hand bijgeschreven: *Van de visscherye te verhuyren.* [2]) Het overige van deze bladzijde, 13 regels, en de helft van de volgende bladzijde zijn onbeschreven. [3]) In margine links, met een verwijzingsteeken: *ende sweren.*

Digitized by Google

arweten, van bonen, van ghersten of anderen harden coren, van elcken huede uten scepe te draghen op den werf eenen groten payments voirscreven.

28. Van eenen hoede smedekoelen. — Item van eenen hoet smedekoelen te draghen uten scepe op den warf of waghen anderhalven groten payen voirscreven.

29. Van eenen vate biers. — Item van eenen vate biers, dat aen den warf opgheslaghen wort of aldaer uut eenen kelre ghetoghen wort, ende binnen den hoec blijft van Jans Laets huyse, eenen halven groten payen voirscreven; ende eest dat binnen der Plaetsen blijft tote Stercken hoechuyse toe zesse hollansche payen voirscreven; ende dat daerenboven ghaet binnen vesten sal gheven eenen groten payen voirscreven.

30. Van eenen vate haerincx. — Item van eenen vate harinx ghelijc als voirscreven is van den bier.

31. Van coerne, van steen, van kalc, van torven ende andere saken. — Item van coerne, van steen, van kalc, van torven ende andren saken, dat men vorder draeght dan voirscreven is, daeraf sal men gheven weselic loen nadat die ghanc verre is.

32. Van allen anderen goede, daer men der pijnder arbeyt toe behoeft. — Item alle ander goet, daer men der pijnre arbeyt toe behoeft, hetsy hoppe in zacken of wolle of meede of aluyn of visch in groten korven of anders wat goede dat sy, daer tote noch gheen loen af gheset en heeft gheweest, dat sal men redelic verdinghen jeghen den scroedmeyster na den eysch van den arbeyde; ende en conden sy des niet verdraghen, soe salt staen tote besceydenheit der borghermeysters of eens goets knapen, dien sy dat bevelen sullen.

33. Van pinen ende arbeyden. — Item en sal nyemand pinen noch arbeyden moghen, dan die daer van den kraenmeyster of scroeder toe gheset wart, op een boete van 20 scelling zwarten, soe dicke als dat yemand dade, behoudelic dien dat alle man sijns selves goet draghen voeren ende bearbeyden mach, ghelyc hierna verclaert sal werden.

34. Van den kraenghelde van wine. — Item es te weten van den kraen, dat men gheven sal tot kraenghelde van eenre amen wijns, die men metten kraen uten scepe doet opt lant of op wagen of op kerre onder den kraen staende, eenen groten payments voirscreven.

Digitized by Google

35. *Item van eenre crupen* [1]) *weelen sal men geven eenen grooten vlemsch, dairaf d'arbeyders selen hebben de tweedeel ende den kraen tderdendeel* [2]).

36. Van wine, die men van den werve scroedt. — (blz. 28.) Item van elcker ame, die men van den werve scroedt in kelre of in huse binnen der stat, eenen groten payments voerscreven; ende desghelijcs sal men gheven van scroedghelde van eenre aem wijns, die men uut eenen kelre of huyse scroedt onder den kraen, eenen groten payen voerscreven; ende doet men dan metten kraen voirt int scip, soe sal men gheven van der aem eenen groten payments voirscreven. Ende hieraf sal die scroeder of kraenmeyster die arbeyders lonen, meer die stat sal hem alle ghetouwe leveren, uutgheset peerde ende waghen of kerre. Ende wairdt dat die scroeder of kraenmeyster enich goet verzumede den tijt, dat in sinen bedrive wair, dat soude hi ghelden na dat yerst coeps coste ende daertoe den oncost, die daerop gheghanghen wair tote der tijt dat hijt goet aenveerde.

37. Van eenen molensteen of zerc. — Item van eenen molensteen of zarc op of in te doen metten kraen, sal men nemen thien grote payen voerscreven.

38. Van eenen slijpsteen. — Item van eenen slijpsteen vijf grote payen voerscreven.

39. Van wollen. — Item van eenen zac wolle, die weghet tusschen 6 ende 7 ponden, sal men nemen thien grote payen voirscreven, als men metten kraen af of indoet.

40. Van packen, van vellen ende ghewande. — Item van packen, van vellen ende van ghewande, van balen, van weede of alluyn, van visch in corven of in tonnen of andren wechtighen goede af of in te doene metten kraen, sal men nemen van elcken hondert ponden anderhalven groten payen voirscreven.

41. Hoe alle goet, dat opgheslagen wort, bearbeyt worden sal. — Item sal alle goet, dat opgheslaghen woirt, bearbeyt worden van des kraenmeysters of scroeders handt of sijnre ghesellen, om sulc loen als voirscreven is, tenwair of yemant sijns selfs goet met sijns selves ghesinde ende met sijns selves ghetouwe bearbeyden wilde, soe soude hi den scroeder of kraenmeyster den vierden penning daeraf gheven van den ghelde, dat daertoe staet, sonder hem yet daeraf te bewijnden.

---

[1]) Perk. Boek: *cruypen.* [2]) In margine rechts: *Dit in auth. ende is daarna ingevoeght.*

Digitized by Google

Oec mach elc poirter sijns selves torve opdoen met wyen hi wille, sonder den scroeder of kraenmeyster yet daeraf te eyschen; desghelijcs mach elc poerter een vat biers oft een vat haerincs tot sine provanden opdoen ende wechvueren met wien hi wille, sonder den scroeder yet te gheven.

42. (blz. 29.) Item soe wat goet opgheslaghen wort ende eens ghestapelt es ende eens sijn kraenghelt betaelt heeft ende scroedghelt, dat mach voirtmeer alle man selver werken of doen werken wien hi wille, behoudelic den poynten, die voirscreven staen.

43. Van poenten, daer die stadt bescreven coeren af heeft. — Item van wat poenten [1]) die stat bescreven koeren af heeft, daeraf sal men der koere volghen.

44. Van opslaen in der stadt prochie [2]). — Item sal men in der stat prochie engheen opslach doen dan binnen Breda, tensi bi consente tsheeren ende der stat.

45. Van aemghelde. — Item sal men den scroeder gheven van aemghelde eenen halven groten payen voirscreven van elker aem wijns, die men ter aminghe brengt.

46. Van meetghelde: eerst van eenen huede corens. — Item te meetghelde van eenen huyde corens of erwten of bonen enen groten payen voirscreven.

47. Van colen. — Item van eenen huyde colen eenen groten payen voirscreven.

48. Van kalcke. — Item van eenen hoede kalcx eenen groten payen voirscreven.

49. Van zoute. — Item van eenen mudde zouts te meetghelde acht miten payen voirscreven.

50. Van honingghe. — Item van eenen cop hoenix sesse miten payen voirscreven.

51. Van runden. — Item van eenen zester runden acht miten.

52. Van weede. — Item van eenre cupe weeds eenen groten payen voirscreven; ende hierom sal die scroeder die maten leveren ende meten, uutgheset zout, dair sal die meter af hebben van den mudde eenen groten payen voirscreven.

53 [3]). *In 't jaer XIV^c LXVIII opten Kerssavondt es gheordineert by den heere ende by der stad, dat men van nu voord-*

---

[1]) Perk. Boek: *poynten.* [2]) De 9 volgende n°s. volgen op elkaar telkens met tusschenruimten van 2 à 3 regels. [3]) In margine links: *Dit in auth. daerna ingevoeght a° 1468.*

Digitized by Google

aen gheen craenghelt en sal nemen van eenigen houte, calc, steenen, leyden oft tiechelen, die van buyten worden gebracht, alsoeverre als die bynnen der vryheyt van Breda vertymmert ende verbesicht worden [1]).

54. Van peerden te candside-ghelde. — (blz. 31) Item van candside-ghelde sal men nemen van elcken perde eenen zwerten, dat in eenre kerre gaet.

55. Van elken waghen. — Van elken waghen, hoevoele perde daer ingaen, twee zwerte.

56. Van comansperden. — Item van twee comansperden eenen zwerten.

57. Van schapen. — Item acht scape eenen zwerten tornoysen.

58. Van coyen. — Item vier coye eenen zwerten.

59. Van verckenen. — Item acht verken eenen zwerten.

60. Van ghansen. — Item 16 ghanse eenen zwerten; ende hieraf zullen die borghermeystere den huyrman berichten tot elken vierdeel jaers, hoevele dat hi voir den zwerten nemen sal.

Ende van alle deser acchise ende onghelde sal die heere van den lande ende sijn ghesinde, dat dachelijx in sinen brode es binnen sinen hove, vry sijn ende onghehouden, ende die coepman, daer si jeghen copen.

Ende want dese voirscreven poynten van ouden tyden ghehanteert ende haerbracht sijn in der manieren, dat voirscreven staet, ende die caerte daeraf verdonckert ende verderflic worden sijn, soe es dese caerte in derselver vormen daerop vernyert ende met der stat zegle bezeghelt int jaer ons Heeren dusent driehondert zeven ende tneghentich op sente Thomasdach Apostels [2]).

---

[1]) Hierna volgt eene ledige bladzijde.

[2]) Hierbij staat met latere hand: «*Dese oude carte van acchise (beginnende alhier alhier pag.* 21 *ende hier eyndigende) is afgeschreven uyt het origineel patent, besegelt met het oude stadts-segel, hiernevens gefigureert, zijnde bescreven met oude caducque letteren, wat int spellen (gelijck int Parquamente Groot-Keurboek aengeteekent is), daertegen dit mede geconfereert hebbe den* 19 *Junij* 1654.

J. van Vliet.»

Daarnaast ziet men eene teekening van het zegel van Breda. — In het Perk. Boek, fol. 81 verso, in marg. links, leest men: «Dese carte van den jaere 1397 is afgeschreven uyt het houte boecxke ende gecollationneert jegens d'authentijcqe originele carte, in een oudt francyne patent gescreven met oude versletene letteren, besegelt met het oude stadts-segel (houdend een drycantige schild tegens een verheven burght, met dese woorden ront S'OPIDAN ... DE BREDA) aldus bevonden den 19 Junij 1654. J. van Vliet.»

Digitized by Google

CX. (VAN TOLLEN.)

(Blz. 32.) *Op Allerheyligen avont anno XIV^c LXIII es by bevele mijns genedigen jonckeren int verhueren van synen tolle ende wechghelt ondersproken: dat die van tsGrevenmoer, van Raemsdonck ende van Waspyck van hueren torven, houte, koren ende alle anderen goeden, die sy in der stad van Breda brengen sullen, gheenen tol en sullen geven, weder zy die vercoopen oft nyet, mer wes zy weder coopen ende uutvueren, dairaf sullen sy tol gheven.*

Item oft zy enighe beesten te Breda brengen ende vercoopen, dairaf sullen sy oic toll geven, mer die zy nyet en vercoopen die zullen zy weder sonder toll te geven thuyswert moghen driven.

Uutgenomen in marctvreden, dan zullen zy van al toll geven gelijck anderen, buyten den lande van Breda geseten. Oeck sullen zy altoos wechghelt ende candzyghelt geven gelyck gewoenlic is. Ende dit sal dueren tot mijns voorseyden jonckeren oft synen nacomelingen heeren tot Breda wederzeggen.

Gecopieert uut eenen franchynen cedule, gescreven by der handt van wylen Jacop de Hoghe, secretaris was tot Breda, ende accordeert metterzelven, quod attestor

Jo(hannes) de Houten [1]).

CXI. VAN DIE OP PEERDE GHESET SIJN.

(Blz. 34.) Dit sijn dieghene, die op perde gheset sijn opt verbeteren van den scepenen ende van den gheswoernen, om onsen lieven heere van Breda sijn lant mede hulpen te bescermen ter rechter landweer, als hy noot had; ende soe wie dat men dair niet en vonde, als men uitvoer met sinen perde, alsoe als hi sculdich waer te sine, die soude verboeren 100 sc.; ende voert soe mach hem die heere een perdt copen van sinen ghereetsten goede, ter summen toe daer hy op gheset wair. Ende, lieve heere! hiermede bidden u die guede lude van der poerten, dat ghi u wilt laten ghenueghen, want sy anders niet daertoe en dorven doen, overmits geruchts willen ende groet versuecke van der ghemeynder poerten [2]).

---

[1]) De 3 laatste regels en de onderteekening ontbreken in het Perk. Boek. Naar de hand te oordeelen is de bijvoeging afkomstig uit het laatst der 15^e^ of begin der 16^e^ eeuw. Het overige van de bladzijde (de helft), de geheele volgende en $^3/_4$ van de daaropvolgende bladzijde zijn onbeschreven. [2]) De eerste helft van de volgende bladzijde is onbeschreven.

Digitized by Google

CXII. VAN DER STADT ERFCHIJS.

(Blz. 35.) Dit is der stat erfchijs, gheleghen binnen vryheiden, ende bescreven es op onser Vrouwen dach Nativitas anno XI [1]).

Eerst dat huys neffens den craen 9 oude grote.

Item Jan Beys op die Vischmerct van sinen brouhuse, dat Alaerds hang was, 5 oude grote.

Item van eenen uutvanghe daerachter 12 miten; coemt te samen 6 oude groten.

Item Mychiel Perckements huys ende erve by die Gasthuyspoorte 16 oude miten.

CXIII. DEN HEYDCHIJNS ACHTER DIE ZANTBERGHE BY DIE WARANDE ENDE BY DIE MOLENVLOET.

Eerst Jan van Galre van sinen goede by die Molenvloet coemt 13 ouden groten *ende 4 zwerte van de dalre* [2]).

Item Jan Koeck van Claus Vaels van Galre 13 oude zwarte.

Item Claus van Galre van eenen stuc heyden daerby 12 oude zwarte [3]).

Item Lijsbet Jansdochter van Galre van eenen stuc lands, daerbi geleghen, 2 oude groten.

(Blz. 36.) Item Jan Emmen bi die Molenvloet 2 sc. zwerte.

Item Jan van Meere by die Eyndpoorte van eenen uutvanghe achter die Zandberghe 1 ouden groten.

Item Heyn Slabbaerts kynder van haren goede by die Warande 11 oude enghelsche.

Item Tonys Claeus Bettensone aen die Warande op den hoec 9 sc. 6 d. zwarte, coemt 7 oude groten 3 miten.

CXIV. DEN CHIJS BI DIE SPOORDONC TE RULLEN TOE AEN BEYDEN ZIDEN VAN DER STRATEN ENDE ALOMME NEVEN BITTERS HOEC ENDE BY DIE BIESDONC.

Eerst Jacop Loeman neeven tSpoordonc-veken 2 oude groten.

Item Wouter van Ghilse daerteghenover op den hoek 8 ouden groten.

Item Hugheman van Gagheldonc van den stuc lands daer-

---

[1]) In de volgende lijst zijn de n°s. telkens gescheiden door tusschenruimten van 3 à 4 regels. [2]) De laatste woorden zijn met verbleekten inkt bijgeschreven; zij staan niet in het Perk. Boek. [3]) Deze regel is in het origineel doorgehaald, en ontbreekt eveneens in het Perk. Boek.

Digitized by Google

neeven ende van eenre weyden omtrent die Borchstege neeven Jan Maelgiaerts goet, te samen 3 sc. ouden groten.

Item Jan Mergrietensoenswijf ende haer kynder van den goede daerteghenover op den hoec 20 oude groten.

Item Gheen van Amelenberghe van den goede daerneeven $25^1/_2$ oude groten.

Item Jan van den Vlieder van den goede op den hoec van der Borchsteghe $25^1/_2$ oude groten.

(Blz. 37.) Item Jan Lemmens in die Borchsteghe 16 oude groten.

Item Wil Thijs daerby neeven Sterken Wouwer 32 oude groten.

Item Waelwijn Muyt daerby, dat Zebrechts van den Ele was, 18 oude groten.

Item Jan Maelgiaert daerby 13 oude groten.

Item Godevaert Witen ende Zebrecht Boelen teghen die Borchsteghe over 30 oude groten 6 oude hollantsche.

Item Ans van den hoec daerby 10 oude groten.

Item Noyden Buc, dat Peter Poelmans was, 15 oude groten.

Item Lam die potter daerby 16 oude groten.

Item Gielys van Meere by den Wouwer 17 oude groten.

Item Jannes Dekens daerby $6^1/_2$ oude groten.

Item Tijs Wouters zwagher van Ghilse van eenen uutvanghe opt Rul by sijn huys 12 oude miten.

Item Gheryt Reysenaelden neeven dat hoplant gheeft 13 oude groten 2 enghels.

(Blz. 38.) Item Tonys tymmerman achter Heyn Boets 6 oude groten.

Item neeven Jacop Crauwel 7 oude groten, coemt 13 oude groten.

Item Zebrecht Boelen ende Heyn Oelricx by Jacop Crauwels gheven 20 oude groten.

Item Jan Hubrechtssone by die Byesdonc, dat Mechtelt Smeets was, $21^1/_2$ oude groten; item dat Ghijsbrechts Tyerloots was by den Wouwer, $15^1/_2$ oude groten; coemt 27 oude groten.

Item Claus van der Groese by der zieker liede 6 oude groten.

Item Ghijb Fraey daerachter by den Wouwer $2^1/_2$ buynre, elc buynre 17 oude groten; coemt $42^1/_2$ oude groten.

Item Zebrecht Tierloot by den Wouwer 17 oude groten.

Item Jan die Ketelaer by der zyeker liede 7 oude groten.

Item Jan Brugghen op Bittershoec 7 oude groten.

Item Lijsbet Mychiel Creyendochter in die Byesdonc neeven der Nonnen wech $3^1/_2$ ouden enghelschen.

Digitized by Google

Item Godeken van den Vlieder by die Byesdonc 15 oude groten.

Item Jacop van den Wigaerde by die Byesdonc 12 oude groten.

CXV. DEN AERT-CHIJNS.

(Blz. 39.) Ittem Willem van Amelenberghe op den Aert 8 oude groten; item dat Jans Smeets was 7 oude groten, coemt te samen 15 oude groten.

Item Tonys tymmerman, dat Jans Smeets was, 7 oude groten.

Item Aert Molen op den Aert 10 oude groten; item dat Harman Kants was daerneeven 10 oude groten, coemt 20 oude groten.

Item Herman Kant, dat Godevaert Witen was, 8 oude groten 6 hollantschen.

Item Heyn Oecelen, dat wederdeel dat Godevaert Witen was, 8 oude groten 6 oude hollantschen; item van sijns vader goede $5^1/_2$ oude groten, coemt 14 oude groten 6 miten.

Item Jan Hubrechtssone op den Aert, dat sijns vader was, 12 oude groten.

Item Heyn die smit van den wederdeele 12 oude groten.

Item Michiel Oecelen van sijns vader goede overal, behalve dat Heyn sijn broeder op hem heeft, soe comet 37 oude groten 20 miten.

Item Godevaert van Nedervenne van sinen goede op den Aert 5 sc. $1^1/_2$ ouder grote.

Item Heyn Fraey op den Aert 32 oude groten.

(Blz. 40.) Item Dieric Snoeye op den Aert 8 oude groten.

Item hospitale in Breda van den goede, dat Henric Reysenaelden was, 10 oude groten.

Item Wil Vincken op den Aert $5^1/_2$ oude groten.

Item Heyn Noydens achter den Aert tot Belkerem waert 13 oude groten 1 enghelsche.

Item Adryaen Jan Maelgiaert sone van sinen goede by Amelenberghe 20 oude groten.

Item Juete Naes op den Aert 28 oude groten.

Item Noyden Buc op den Aert, dat Heyn Bevers was, 16 oude groten.

Item pueri Aert Avyers bi Amelenberghe 4 oude groten.

Item Ghijb Fraey op den Aert $1^1/_2$ buynre $25^1/_2$ oude groten.

Digitized by Google

CXVI. ITEM NOCH OP DEN AERT.

Item Jans van den Vlieder op den Aert 35 oude groten.

Item Zebrecht Tierloet, dat heeren Jans Tierloets was, op den Aert 34 oude groten.

CXVII. IN BRANDELAER.

(Blz. 41.) Item Dieric van den Vlieder in Brandelaer $22^1/_2$ oude groten.

Item pueri Hubrecht Creyts in Brandelaer $28^1/_2$ oude groten.

Item pueri Dieric Bijstroes in Brandelaer op den hoec 20 oude groten.

CXVIII. DER STAT ERFCHIJNS IN PAEYMENT.

Item Denijs op den Haghedijc van eenen uutvanghe by die Ghempelpoorte 8 gr. payments.

Item Jan van Boeymeer daerteghenover 6 groten.

Item heer Herman van der Vesten 6 groten.

Item Jan die Laet van eenen uutvanghe by die Vischmerct 6 groten.

Item Rombout die potter van eenen uutvanghe by die Brugpoorte 4 groten.

Item Jan van den Vlieder van sinen huyse ende erve 7 sc. 2 d. gr.

Item Nijs Wouter Gherytss. van sinen huyse ende erve by die Gasthuyspoorte 2 groten.

Item van der Lombaerde huyse ende erve beneden aen die poorte 2 sc. gr.

Item Jan bastert van Nassau van sijnre pertstal, staende in de Nyenstrate tegen sijn huysinge over 3 *gr. paym* [1]).

CXIX. HOET DLANT VAN BREDA HEERVAERT TRECKEN SAL.

(Blz. 43.) Dit sijn die ordinantiën, hoe dlant van Breda in haren oerloghe sculdich sijn te varen met haren karinen, ende die ghevonden sijn bi den ouders ende bi den wijsdom van den lande, in jeghenwoordicheden tsheeren van Breda, ende die die heere van Breda altoes voirdaen ghehouden wil hebben, ghe-

[1]) Hierna volgt eene ledige bladzijde.

Digitized by Google

screven int jaer ons Heeren MCCCLVI des Saterdaeghs voer onser Vrouwen dach Assumptio.

1. In den iersten soe sullen die poorte van Breda voren altoes varen met haren ambachte, ghelijc als si tot haeren toe ghedaen hebben; ende naest der scepene waghen van Breda, soe sal varen heeren Jans waghen van den Houte, heeren Aernts soen was, ende sijnre nacomelinghe, ende daerna die van Gagheldonc als si varen met die van Breda. Item soe sullen varen die uter Haghe daerna, daerna die van Gynneken, daerna die van Oesterhout, daerna die van Etten, daerna die van der eninghen van Rijsberghen, daerna die van Baerle, daerna die van Alphen, daerna die van Ghilse, daerna die van Rosendale. Ende die van der Tateringhen, van Scymmer, van Hertel, van der Heyden ende die van Zonzeel, die sullen varen altoes naest der poorte van Breda, want sy der poerte toebehoeren [2]).

CXX. VAN VERWEESDEN KIJNDER.

1. Item soe is verdraghen by den heere ende by der stat: soe wanneer enich kijnt verweesde, dat dan die gheboerne voeght van den weeskijnde comen sal metten toesienre by den heere ende by der stat, ende brenghen claerlike gescreven in eenen cedel al alsulcke goede, als den weeskijnde toebehoeren, beyde erffenisse ende have; ende die sal men daer registreren in der stat boeck. Dunct dan den heere ende der stat, dat dese gheboerne voeght ende toesienre nut ende orberlijc sijn dat weeskijnt te vervoeghden, soe sal men him die voeghdie bevelen na der usagye onser stede recht; docht oec den heere ende der stat, dat dese persoenen daer niet nut noch orberlic toe en waren dat weeskijnt te vervoeghden, soe sal dan die heer ende die stat twee guede mannen daertoe setten, dat weeskijnt te vervoeghden; ende in deser manieren soe wie die voeghdie dan heeft, die sullen teynden den jare comen ende doen wittighe rekeninghe voer den heere ende voer der stat van des weeskijnts goede, ende desghelyc alle jare ende alsoe langhe tot aen der tijt, dat dat weeskijnt is comen tot sinen mondighen daghen. Ende soe wie hierjeghens dade ende niet en hielde, dat waer op een boete van 100 scelling ouder zwerte, alsoe dicke als hi

[2]) Hierna volgt eene onbeschreven ruimte van 11 regels. In het Perk. Boek staat boven de volgende regels het opschrift: *Van de weesen.*

Digitized by Google

daeraf gecalengiert worde, beyde voeght ende toesienre; *ende alle ander voechden sullen oeck diergelyc als voerscreven is rekeninge doen* [1]).

CXXI. (VAN QUETSURE.)

(Blz. 44.) Int jaer ons Heeren MCCCCXXXV in de maent van Januario waert gheordineert ende verdragen bi den heere ende bi der stat ende oic bi den mannen ons liefs genedige joncker van den lande van Breda al dusdanige koren te houden als hierna bescreven staen [2]):

1. Item soe wie met opsetter lagen sijnen viant wachte ende hy steenen over hem hadde, worpt hy synen viant dairmede, soe verboert hy 10 lib.

2. Item eest dat hy na hem worpt ende hijs niet en raect, soe verboert hy 3 lib.

3. Item soe wie met eenen boege na synen viant sciet ende quest, verboert hy 60 lib.

4. Item soe wie met eenen boge na synen viant sciet ende niet en raect, verboert 10 lib.

5. Item spant hy synen boge by synen viant ende eenen pijlle daerop legt, ende niet en sciet, soe verboert hy 5 lib.

6. *Item so wie den anderen steect leedsdiepe, verbeurt sijn een hant oft dairvoire 60 lib.* [3]).

7. (blz. 45.) Item soe wie den anderen sclat met eenen gehachelden stave, ende leedsdyeps is, verboert 60 lib.

8. Item soe wie in eenen evelen wille synen viant worpt met eenen brandereel, verboert 60 lib.

9. Item soe wie men bevynt met brandereel over hem dragende, verboert tot elcken mael 30 lib.

10. Item soe wie dat comt met evelen wille in eens mannen huys, om hem oftengenen, die in denselver huys coemen, te misdoen, sclaet hy off quest hy enich van dien, soe verboert hy 60 lib.

11. Item quame ymant in eens anders huys met evelen wille om dien te crencken, verboert 5 lib.

---

[1]) Deze regel is met verbleekten inkt bijgeschreven. [2]) De volgende n°s. volgen op elkaar met tusschenruimten van 5 à 7 regels. [3]) Deze regel schijnt later ingevoegd; zij is met zeer verbleekten inkt, doch met ongeveer dezelfde letters geschreven.

Digitized by Google

12. Item soe wie met eenen lange messe ymant quest, soe verboert hij 10 lib., alsoverre alst geen steeke en ware.

13. Item soe en sal nyemant lange messen dragen sonder orloff van den heere, op 3 lib. ende tmesse verboert te sijn.

CXXII. DIT IS TRACTAET TUSSCHEN ONSEN GENEDIGEN JONCKEREN VAN NASSOUW ENDE DER STAD VAN ANTWERPEN, ANNO XXXVII 28 DAGE IN APRILLE [1]).

(Blz. 50.) Hierna volghen die punten, overdragen ende gesloten tusschen den edelen joncker Engelbrecht, greve tot Nassouw, als heere tot Breda aen deen zijde, ende den eerbaren ende bescheydenen borgermeesteren, schepenen ende raide der stad van Antwerpen in den naeme derzelver stad aen dander zyde, van alzulke stoot ende gescille, als tusschen hen geweest sijn om der kennissen wille van scepenbrieven ende der executiën dairover, ende over den poorteren van Antwerpen bynnen der stad ende lande van Breda, ende anders des dairaen cleeft, om die voirgenoemde punten by den voirgenoemden partiën, hueren oer ende nacomelingen te beyden zyden voordaen onderhouden, ende dairmede den voirscreven stoot ende gescille nedergeleeght te sijn ende te bliven tot eeuwigen dagen.

1. In den yersten soe wie scepenbrieve van Antwerpen heeft oft gecrege op bodem oft gront, in der stadt oft lande van Breda gelegen, ende dier noot were denselven bodem oft gront uut te wynnen na inhout sijnre brieve na hueren begryp ende de daten van denzelven brieven van weerden sullen wesen, dairop te manen ende te wisen in der stad ende lande voirscreven ter plaetsen, daer den voirscreven bodem oft gront gelegen were, behoudelic dat die oudste brieve altijt voirgaen sullen, het weren scepenbrieven van Antwerpen oft scepenbrieve van dier banck, ende behoudelic dien dat een yeghelijc sijn brieve grooten sal ende gewarigen met synen eede van synen gebreke, opdat die partien begeren, sonder argelist.

2. Item wie met scepenbrieven van Antwerpen erffelyc oft lijftochte-rente heeft oft gecreghe op erve oft goede in der stad oft lande van Breda, oft schatscoudt tAntwerpen geloeft hadde met scepenenbrieve oft voir poirters, dat dan die amman van Antwerpen tweewerf dairom scriven sal in redelyker vormen;

[1]) In margine links: *Contract tusschen Breda en Antwerpen 1437.* Het handschrift is van lateren tijd dan het voorgaande gedeelte van het Keurb. (Zie het Voorwoord.)

Digitized by Google

ende van elker scriven sal die sculder thien dagen respijt hebben, sijn schult dairenbynnen te voldoen; ende en voldede hy bynnen desen tweewerf 10 daghen niet, soe sal die diener van dier vierscharen gehouden sijn te vercopen van de schulders have oft erve alsoevele, dat de clager bynnen 10 dagen dairna vernoeght sal wesen, opdat hy alsoevele have oft erve (blz. 51) bynnen der vierscharen oft prochyen hadde ter tijt doen dyerste 10 dage begonsten, diewelke hy in achterdeel van den clager voirscreven niet en sal mogen vertieren noch vervremden, behoudelic dat die oude brieve altijt voirgaen sullen, gelijc in den voirscreven yersten artikel is begrepen. Ende warde dese diener hierin versumelic, dat dan die stad van Antwerpen op dat dorp oft vierschare terstont na dien lesten 10 daigen commeren oft rasteren moigen; ende oft dan nyement bynnen 10 daigen dairna uut dien vierscharen t'Antwerpen en queme, dat zy dan op die onderseten der stad ende lants van Breda houden ende rasteren sullen moigen; ende alle den redelijken cost toecomende van desen pandingen oft rastemente sal die sculder sculdich sijn metten principalen te voldoen, uutgenomen oft zake were, dat die sculder alsoevele onder die stad oft lant van Breda niet en hedde, dairmede dat men den clager vernuegen mochte, ende hy dairom buyten lants liepe ende voervluchtich worde, dwelc men der stad bescheydelic bybrengen sal, soe sal die diener ende ondersete tsheeren der stad ende lande van Breda dairaf ongelast wesen; mer oft hy weder bynnen lants queeme nadatter recht op gevordert were, dat dan die richter, dair hy onder queme, die hant dairaen slaen sal, vanghen ende in hachten leggen totter tijt, dat hy sclagers gemoede gecregen sal hebben sonder argelist.

3. Item soe wie t'Antwerpen schatschout gelooft hedde oft geloefde met scepenbrieve van Breda, de clager sal t'Antwerpen met dien brieve opten sculder volgen; ende men sal hem dairaf trecht doen gelijc oft Antwerpsche brieve weren, ende synen wettelyken cost doen vergelden; ende die sculder en sal oic syne have oft erve in achterdeel van den cleger niet moigen vertieren noch vervremden.

4. Item die stad van Antwerpen en sal hoeren buytenpoorteren, in der stad ende lande van Breda sittende, niet vryen van gebuerlicheden; ende wes geloeften oft broeken sy in der stad oft lande van Breda doen, eest dat die stad van Antwerpen dairover scrijft, dat dan die diener, dair hy ondersete es, dien

Digitized by Google

poorter t'Antwerpen voir de wet betuygen sal alsoe wel met twee oft meer wettige getuygen als met poorteren, alsoeverre als hy dat ontkende; ende opdat hy alsoe dairaf betuyght wordde, so sal die poorter van Antwerpen onder de heerlicheit van Breda uutgericht wordden na dier bancken recht, dair hy onder geseten were, of by genaden des heeren van Breda.

5. (Blz. 52.) Item alsulke gebode oft verbode, als men in der stad oft lande van Breda van der heerlicheyt wegen derselven sal doen in vordernissen van den punten voirscreven, dat de voirscreven stad van Antwerpen huere buytenpoerteren dairaf niet en sal vryen. Ende al sonder argelist.

CXXIII. (VAN COMMER ENDE LOFTEN BUYTEN DEN LANDE VAN BREDA.)

(blz. 46.) Int jair ons Heeren dusent CCCCXLVI, 28 daghe in December wairt gheordineert bi den heere ende bi der stad ende oeck bi den mannen ons liefs ghenedichs jonckere greve tot Nassou ende tot Vyanden, here van den lande van Breda al dusdanighe koren te houden als hierna bescreven staen.

1 [1]). In den eersten soe sal nyemant, wie hi si, onder onsen genedigen jonker gheseten oft erve ende goet daironder hebbende, deselve sijn erve oft goeden becommeren ofte vertieren in geenre wijs met enigen brieven oft voirwairden, dan met brieven van den bancken des lants van Breda, dair si onder ghelegen sijn. Ende oft yemant dairenboven bevonden worde, dat soude sijn also dicke alst gesciede op een broke van twintich oude scilden, deen helft dairaf tot ons ghenedichs jonckeren behoeft; dander helft sal bekeert worden half ende half der kercken van Breda ende denghenen diet aenbrengt [2]).

2 [3]). Item soe wie buyten den lande van Breda enighe schout ghelooft heeft ende schuldich is, die sie dat hi vernueghe ende betale tot sinen daghe, also datter onsen genadigen jonckere noch sinen dienaren noch oec sinen ondersaten gheen claghe cost noch last af en come; ende oft yemant dairenboven versumelijc worde ende onsen ghenedighen jonckere enighe brieve dairaf quemen, soe sal die diener denghenen, die die schult schuldich is, dat aen dien schulder of sinen huse te weten doen; ende eest dan dat die sculder voirscreven binnen thien daghen,

[1]) In margine links: *Hoe ende wair te verbinden.* [2]) Hierna eene opene ruimte van 4 regels. [3]) In margine links: *Van buytenschulden.*

Digitized by Google

nadat hem die wete also ghedaen is, niet en voldede, datter meer clachten of brieven af quemen, dat sal wesen alsoe dicke alst gesciede op een broke van thien ouder schilde, ende dairtoe sal hi moeten ghelden alle den cost ende schade, die onsen genadigen jonckere oft sinen dienaren oft enich van sinen ondersaten dairom toecomen mach, ghelijc den principalen ende sonder enich verdrach [1]).

3. Item soe sal elc van ons ghenadichs jonckeren schouteten ende elc in sinen bedrive dese voirscreven punten wael ende volcomelijc tallen tide ondersueken ende den luden vercondighen in der maten voirscreven; ende eest dat si dairaf in ghebreke vonden worden ende dairmede simuleerden, dat sal wesen also dicke als valt op een broke van 10 ouder scilde tot ons ghenedighs jonckeren behoeff voerscreven [2]).

CXXIV. *VAN VERHOLEN COMMER* [3]).

(Blz. 47.) Int jair ons Heeren duysent vierhondert XLVIII, 29 dage in April, werden geordineert by den heere ende by der stad ende oick by de mannen ons liefs genedichs jonckeren Johans greven te Nassouw heere van den lande van Breda aldusdanige koren als hierna bescreven staen:

1. Item zo wie eenigen gront van erve vercoopt ende eenigen voircommer oft andere lasten van medepandscapen oft dyengelike verswijght, ende den cooper alzo in eeniger manieren bedrieght, die sal schuldich wesen denselven verswegen commer af te doene terstond zonder des coops cost; ende oft hy denselven voircommer alzo niet gecrigen noch afgedoen en conste, zo zal hy dairvoire den cooper geven voir elken penninc van den thijnse ende pachte, alzo verswegen ende voiruutgaende, met volder betalingen van allen verschenen terminen twintich gelike penninge, ende van den anderen lasten van medepandscapen oft dyergelike dairaf sal de vercooper den cooper alsulken vasticheyt doen ende setten als den scepenen van der banc, dair de goeden gelegen sijn, redelic sal duncken; oft hy sal den cooper sijn gelt wedergeven, opdat de cooper des beghert.

---

[1]) Hierna eene opene ruimte van 3 regels. [2]) Hier eindigt de copie in het Perkamenten Boek. In het origineel is het overige van het blad, 7 regels, onbeschreven. Te beginnen met blz. 47 is alles met latere handen geschreven. (Zie het Voorwoord.) [3]) Dit opschrift staat in het Keurb. met eene latere hand boven art. 1 geschreven.

Digitized by Google

2. Item desgelix zo wie yemende erfflike oft lyftochtrente oft pachte vercochte op gront van erve, ende eenigen voircommer oft andere lasten van medepandscapen gelijc voirscreven is dairop verswege ende den cooper alzo in eeniger manieren bedroge, die sal schuldich sijn denselven verswegen voircommer ende lasten terstont af te doen in der maniere bovengescreven, oft den cooper sijn gelt weder te geven met allen verschenen terminen.

3. Item so wye hierinne bevonden sal worden, dat hijt wetens gedaen sal hebben, ende de heere dat deuchdelic can bewysen, die sal verbeuren alzo dicke alst bevonden sal worden tot tsheeren behoef den hooghsten breuc van 60 ponden.

4. Item ende oft de heere geen bewijs dairaf en can gedoen, ende de vercooper seggen woude, dat hijt onwetens gedaen zoude hebben, dairaf zal de vercooper sinen eedt moeten doen ende hem dairaf ontschuldigen; oft anders zoude hy den voirscreven breuc moeten geven ende nochtan den cooper vernuegen gelijc voirscreven is.

5. Ende zo wye voir desen tijt yemende bedrogen hadde in der manieren voirscreven, die sal schuldich sijn synen cooper dat te kundighen ende dairaf tevreden te setten tusschen dit ende Bamisse naistcomende; oft anders, alzoverre als de vercooper des niet en doet oft ten minsten den cooper des niet en kundicht, zo sal dat gehouden ende geacht worden ghelijc oft hierna geschiet ware ende alzo hierboven gescreven steet.

6. Item zo wat commer, chijns oft pacht, die bynnen 30 jaren [1]) niet betaelt noch kenlic gemaent en hadde geweest opte pande, medepande ofte onderpande, na inhout der scepenbrieve, die dairaf weren, alle alsulken commer, chijns ende pacht sullen doot sijn, ende de brieve dairaf van geene weerden.

7. (Blz. 48.) Item alzo de lude tot hiertoe nuchteren monds hueren nootsin hebben moeten thoenen ende hueren goede ontsetten, zo zullen zy voerdaen dat mogen doen bynnen drie dagen.

CXXV. *VAN SEGSMANNEN* [2]).

1. Item nu van voerdaen en sal nyement eenich seggerscap aennemen noch aenverden, het en sy dat partyen yerst comen

[1]) In margine rechts: *Praescriptie van 30 jaren.* [2]) Dit opschrift staat in het Keurb. met eene latere hand.

Digitized by Google

voor scepenen ende hen dairaf submitteeren; ende dairaf sal men brieve maken alzo de submissie geschien sal, ende voort de brieve scriven ende besegelen gelijc andere scepenbrieven.

2. Item bynnen drie dagen na der submissiën ende nadat seggeren de sake aangenomen sullen hebben, sal yegelike partie schuldich sijn huere vestheyt den seggeren in gescrift over te geven, opdats de seggeren begheren, ende dairtoe noemen alle de getuygen, dair sy hen mede behelpen willen, welke getuygen ende voort alle andere betoen, dat hen sal mogen dienen, sy schuldich sullen zijn te brengen voir de voirscreven seggeren tot alsulken dagen ende plaetsen, als hem de seggeren noemen sullen, bynnen den naesten 14 dagen; ende wye des alzo niet en dede, en zoude na dyer tijt niet meer tyde dairtoe hebben; maer waert zo dat yemende twivelde, dat hy sijn getugen niet en zoude connen bewilligen, die sal dat den heere te kennen geven, ende dan sal hem die heere dairtoe helpen opter partiën cost, die se beghert.

3. Item als de seggeren alle getugenisse alzo gehoort hebben, zo zullen sy bynnen 8 dagen dairna hun seggen dairaf moeten uutspreken; ende oft sy des niet en deden, so sullen sy in de herberge moeten gaen na der stad recht.

4. Item als de seggeren vorgenoemt getugen hoiren ende voirt der partiën ander bethoen ordineeren ende oversien ende om huere uutsprake te maken ende te uuten vergaderen sullen, dan sullen hen partiën hueren cost schuldich sijn te betalen, behoudelic dat de partiën geenen cost en sullen mogen geven noch betalen voir nyemende, dan alleene voir hueren seggeren; ende wie anders dede zoude verbeuren, alzo dicke als hijt dede, eenen ouden schilt tot tsheeren behoef.

5. Behoudelic oft de saken alsulke weren, dat de partiën oft de seggeren meer tyde oft anders dairtoe behoefden dan voireverclaert is, dat dan de schoute metten scepenen van de banc, dairt gebeuren sal, dairop versien sullen, also hen na gelegenheyt behoirlic sal duncken.

CXXVI. VAN QUETSUEREN.

1. Item so wye den anderen quest hootwonden, dair beenderen uut gaen, ende geenen steke en is, zal verbeuren 20 lib.

2. Item zo wye den anderen met opsette sleet met clippelen, stocken ofte colven, verbeurt 10 lib.

Digitized by Google

3. Item zo wye in evelen wille op eenen anderen een pyle sinckt, die een aenlegger is, verbeurt 5 lib.

CXXVII. *VAN DEN BRODE* [1]).

(blz. 49.) Op Allerheyligen-avondt int jair XIV^{C}.LXXI was geordineert by den heere ende by de stat, als van den broode: dat men voordaen bynnen der stat en der vryheyt van Breda sal backen boven der keuren, die dairaf hiervoire sijn gemaect ende gescreven staen int negende blat van desen boeke [2]), dat oft men bevijnt, dat eenich backer vuntzich broot bieke ende in sijn huys hadde om te vercoopen, het were terwen of roggen, dat hy dairaen soude verbeuren ditselve broot, om om Goidts wille gegeven te worden, gelijc van den broode, dat te licht es, geordineert es te geschien, ende dairtoe eenen keur van 10 schelling swerte totter heerlicheyt behoef.

CXXVIII. *VAN EEN HUYS VOOR DEN CUREYT* [3]).

Heeft onse genedige heere Enghelbrecht, greve van Nassouw ende van Vyanden, heere van Breda, geordineert ende bevolen, dat alsulke hondert cronen, als de stad van Breda gegeven heeft voir thuys ende erve, geheyten de Maen, ende de cluyse streckende voir van den eynde van der Plaetsen tot den Boschgraft toe, gelijckewijs meester Jan van Leckerkerke, wylenoer cureyt van Breda, dat plach te bewonen, sal laten volghen ende bliven aen die cureytscap van Breda, sonder dairvan yet wederom te eysschen, also dat dat huys met sulken zester rogs, alst medepant is voir die chijnse, uut denselven huyse gaende, altijt totter cureytscap sal bliven, dair die cureyt in der stad wesende, oft in sijnen afweesen zijn vicecureyt, in wonen sullen, behoudelijck, dat meester Willem van Alffyn, nu ter tijt cureyt, binnen synen leven twee oude scilde quyten sal om die voirscreven thynse, dairuut gaende, ende desgelijx elc cureyt na hem comende twee oude schilde, tot der tijt toe die geheele chijns gequyt ende gevrijdt sal sijn; ende sal dairna een yegelic cureyt gehouden sijn veertich Rijnsgulden aen deselve huysen te verbouwen bynnen synen leven; ende hiervoir sullen die cureyten altijt willich sijn der kerken ende stad voetscap op die stoel

[1]) Dit opschrift staat in het Keurboek, met eene hand der 17e eeuw. [2]) Zie hiervoor n°. LVI. [3]) Dit opschrift staat in het Keurboek, met eene latere hand.

Digitized by Google

te verkondigen, ende de generael processiën te intimeren ende te volghen; ende oft yemant van den cureyten, die naemaels de cuer hebben sullen, hierinne gebreckelic gevonden wordden ende dese ordinantie niet en onderhielden, soe sal de voirseyde stad tot hueren behoef die voirseyde huysinge ende erve wederom aenvaen ende behouden moigen. Actum opten XVI dach van Januario in den jare XIV^{C} achtentzeventich na den stijl des bisdoms van Ludich, in bywesen sdrosseten, srentmeesters, schouteten, borgemeestere ende scepenen van Breda.

Aldus geteyckent: E. de Nassouw [1]).

CXXIX. *VAN DEN WATERPOORTE* [2]).

(blz. 53.) Opten tweentwintichsten dach van Meerte int jair ons Heeren duysent vierhondert negenentzeventich hebben heer Enghelbrecht, greve te Nassouw ende tot Vyanden, heere tot Breda enz. ende die borghermeesteren metten geheelen gerichte van Breda voirseyt gegont ende geconsenteert Cornelize van Bruheze ende synen erven, die poorte in de Steenstrate, geheyten die Waterpoorte, om die poorte erffelic te gebruyken, te tymmeren ende te oirboren tot synen meesten proffyte, behoudelick dat hy de voirseyde poorte sal houden in goeden reparatiën, alsoo dat behoort; oic mede oft de stad van Breda voirseyt belast wordde, het waere by oirloige oft anderen nootlyken zaken, dat die voirgenoemde Cornelis oft sijn voirgenoemde erven alsdan altijt zullen oepenen die voirseyde poorte, ende laten gebruyken den voirgenoemden heere Enghelbrecht, zynen erven ende nacomelingen, heeren tot Breda voirseyt, ende den borghemeesteren ende gerichte van Breda voirseyt totter voirseyder stad behoef, nu ter tijt sijnde ende naemaels wesende, alsoe dicwijls des van noode sal sijn; oft oic gebuerde, dat de voirgenoemde Cornelis oft sijn erven sijn andere huysinge vercochte, so en sullen zy die voirgenoemde poorte niet mede moigen vercopen, mer altijt sal die voirgenoemde Cornelis oft zijne erve die voirgenoemde poorte gebruyken in der manieren voirseyt [3]).

---

[1]) Het overige der bladzijde, ongeveer een vierde, is onbeschreven. [2]) Dit opschrift staat in het Keurb. met eene hand der 17e eeuw. [3]) Op deze bladzijde (de laatste beschrevene van het Keurboek) komt nog voor een letterlijk afschrift van de ordonnantie op den tol van 1463 (hiervoor blz. 37) met eene hand uit de 17e eeuw, voor copie conform geteekend door van Vliet, doch niet van zijne hand.

Digitized by Google

CXXX. *VAN GEWELD* [1]).

(blz. 49.) Int jaer ons Heeren dusent vierhondert tweentachtentich, opten thienden dach van April, is overdragen by den heere, by der stad ende by den hootbancken slants van Breda, om vordaen voir recht gehouden te worden:

1. In den yersten soe wie in eens anders huys comt, om dien te slaen oft te misdoen, oft by avonde na sonneschijn, ende de doren gemeynlic gesloten sijn, dat die verboeren sal sijn lijf ende sijn goet, al waert oic soe, dat hijs niet en quetste; ende dieghene, die alsoe in sijns selfs huys overladen wordt, sal denghenen, dies alsoe overlaedt, mogen slaen uten huyse, sonder yet dairaen te mogen verbueren, behoudelic dat hijs niet doot en sla noch en mincke, na uutwysen des koerboecks.

2. Item in dit punt selen thuysgesin van denghenen, die aldus overladen wordt, mogen tuygen, te weten wijf ende kynderen, knapen ende joncwiven, sonder dairinne voir partie geacht te wordden.

3. Item dat alle deghene, die alsulken misdadigen huysden oft hoofden, hulpe oft bystant doen, verbueren selen totter heerlicheit behoef, alsoe dicke alst gesciede, tzestich pont.

---

[1]) Dit opschrift staat in het Keurboek met eene hand der 17e eeuw.

Digitized by Google

Digitized by Google

OUD KEURBOEK.

Digitized by Google

Digitized by Google

A. ORDONNANTIE VAN 1454.

(blz. 45.) Hierna volghen zekere statuten, ordinantien, geboden ende verboden, overdragen, gemaect ende gesloten by den edelen ende vermogenden greve jonckeren Johan greve te Nassouw, tot Vyanden ende tot Dietze, heere tot Breda, by den gerichte sijnre stad ende by synen mannen van leene sijns hoofs ende lants van Breda, in groten getale dairom vergadert den 23 dach van Augusto in 't jair ons Heeren dusent IIIIC vierenvijftich, die men vordain bynnen der voirseyder stad, ende oic voeral bynnen den voirgenoemden lande van Breda, voir recht sal onderhouden, in der manieren, als sy hierna gescreven staen [1]):

I. IERST VAN DEN OPENBARE OVERSPELE.

1. Soe wie van nu voirtaen bynnen der voirseyder stad oft lande van Breda in simpelen of dobbelen overspele sal wordden bevonden sittende ende levende, hetzy man oft wijf, ende oic desgelijk, soe wat weirlic vrouwenpersoen, al waer sy selve ongebonden, die in sunden openbairlic leefde ende sate by eenigen priester, canonick oft religieux van der heyliger kerken, dat dien persoen bynnen dien tyde van hueren sunden noch bynnen drie maenden, nadat hy oft sy sal oft selen hebben gelaten die sunden ende niet meer byeen en sullen sitten, egheenderhande goet by versterffenisse toecomen noch verschynen en sal mogen; men sal oick alsulken persoen bynnen denselven tijdt egheen ghiften geven mogen van egheenderhande goeden, voir wethouderen, voir notarissen, noch voir getuygen, in testamente oft codicille, noch met huwelyker voirweerden, met egheenrehande brieven, die van weerden sullen sijn, noch nyemande (blz. 46) anders tot sulker persoenen behoef, al waert soe, dat die ghifte geschiede opte condicie, van die yerst te moigen aenveerden na de voirseide drie maenden, dat hy

[1]) In margine links met eene latere hand: *Ordonnantie van graeff Jan 1455.*

Digitized by Google

oft sy die voirseyde sunde sullen hebben gelaten; zy en sullen oic nergens in egheen broederscap, gulde oft ambacht moigen comen, ontfanghen wordden oft bliven, opte verbeurte van allen alsulken voirdeelen ende rechten, als dien ambachten, broederscappen oft gulden van der heerlicheit wegen, van der stad oft dorps wegen sijn verleent; ende en sullen oic bynnen der voirseyder stad oft lande egheen comanscap noch vorweerden mogen doen, die tot hueren proffyte oft vordeele van weerden sullen sijn oft dairaf men recht soude mogen doen, uutghenomen alleen van eten ende drinken in cleyne penneweerden, ende van clederen ende schoen, dienende tot huerrer nootorft ende levene, ende niet vorder, ende al sonder argelist.

2. Item oft bynnen den voirseyden tyde eenigen alsulken persoenen, mannen oft vrouwen, yet verschene by versterfften oft successiën na den landrechte, oft by testaments oft ghiften voirtijts gemaict, dat dairaf, als van den onberuerlijcken goeden, den heere volghen sal terstont tvierendeel van der bladingen, alsoe langhe alsulke sundich persoen alsoe sal leven, ende drie maent lanc nadat hy die sunde sal hebben gelaten, ende hebben ende eeuwelic behouden tvierendeel van der geheelder haven, die boven wettige scult overen sal, geheelic ende al eens henen dragens. Ende alle dander goeden sullen moeten volghen denghenen, dien zy na den landrechte sculdich souden sijn te volghen, oft alsulken overspeelder oft openbair sundich persoen bynnen derselver tijt zijnder sunden natuerlic gestorven ware, sonder dat tselve goet namaels tot eeniger tijt wederomme tottenselven overspeelder by eenigen tytel oft middel soude mogen wedercomen, oft geleent oft gegeven worden te gebruyken, niettegenstaende eenigen rechte van momboiren, vooghden of plichte, die een man mach hebben over sijn wijf oft kynt, die in desen egheen stad en souden grypen, opte peyne ende verbeurte van alle dieselve (blz. 47) goeder totter voirseyder heerlicheit behoef eeuwelic te bliven; behoudelic dat die wettige kynderen, al waren sy bynnen der tijt van den sunden oft dairna geboren, behouden sullen huer recht ende successie, al oft sy voir den tijt van den sunden geboren hadden geweest.

3. Item dat alsulke openbare overspeelders, man oft wijf, oft alsulke weerlyke vrouwen, sittende by priesteren, canonicken enz. voir egheen gerichte bynnen der voirseyder stad ende lande van Breda gheen onberuerlyke goeden, by tytel van coope oft hueringen noch anderssins, en sullen moigen crigen, noch men

Digitized by Google

en sal hen dairaf egheen guedinge oft vesticheit bynnen denzelven tyde, noch oic bynnen drie maenden, nadat zy die zunde sullen hebben gelaten, moigen doen; zy en sullen oic in egheenen gerichte in de stad doch int lant van egheenderhande zaken, civile oft criminele, hoedanich die waren, in aenleggers stad noch alle wettige getuyghen ontvangen moigen worden; ende voir hen als aenleggers en sal men gheen recht mogen doen, tot hueren proffyt oft eeren, mer wel tegen hen in verweerders stad; sy en sullen oic gheen officie van der heerlicheit wegen, noch dienst van der stad, dorp oft prochiën wegen mogen draghen, noch in egheen zaken mogen sijn bescudt noch verantwoordt worden voir goede luyde.

4. Item dat oft yemandt bynnen der voirseyder stad oft lande van Breda alsulken overspeelders eenich huys oft camer verhuerde, oft dat yemandt hen sloege, afbrake oft afstak, dairaf en sal men den verhuerder noch den overspeelder gheen recht of justicie doen, ende dieghene, diet huerde, en sal synen meester gheene huer mogen betalen, noch die meester en sal die huere oic niet mogen ontfaen, al woude doverspeelder betalen, sonder weten, wille, ende consente des gerichts, dair hy onder sit, opte verbeuren van elker reysen drie oude scilde, te betalen totter heerlicheit behoef, behoudelic dairinne den voortbrenger tvierendeel.

5. (blz. 48.) Item dat men dopenbaer overspel verstaen sal ende houden, als twee persoene, man ende wijf, tsamen huysraet oft cameraet openbairlic houden, dairaf dien van hen oft beyde met hilicke aen dander verbonden is oft zijn, weder alzulk hylick van scotelen ende van bedden by den gheestelyken hove gesceyden is oft en es, oft weder die getrouwde man ende getrouwt wijf tsamen huyshouden oft niet; ende desgelijx sal men houden die vrouwspersoenen, die met priesteren, canonicken oft religieusen openbaerlic in sunden ende scanden sitten, bynnen hueren huysen oft gehuerden cameren, in hueren name oft op hueren cost ende last, ende bynnen den twee mylen na den huyse, dair alsulken priester woent, byalsoe dat die gebueren in beyde zyden, oft die gemeyn fame van der prochien dat alsoe gestentichlic dorren houden ter eedt; maer hiertegen sullen voir onsculdich wordden gehouden jonghe meeghden beneden 10 jaren ende oude vrouwen boven hueren 60 jaren, ende alle anderen, die alsulken gheestelyken persoen bestaen van bloede bynnen den gerechten derden grade, mer tgevader-

Digitized by Google

scap en soude alleene niet sterc genouch sijn die gemeyne ende openbaere presumptie ende fame van alzulken sundelyken geselscape af te nemen.

II. VAN VALSCHEN GETUYGEN, ENDE VAN QUADEN ONGEORLOOFDEN EEDEN.

1. In den yersten op die eede, die men doet van toecomenden dingen oft saken, es overdragen ende gesloten als voire, dat oft van voirtaen yemand binnen der voirseyden stad oft lande van Breda bevonden wordde ende verworven met recht, niet gehouden noch betaelt te hebben tgene, dat hy eenen anderen eerlic, mogelic oft georloofdichlic voir tgericht oft buyten den (blz. 49) gerichte gelooft hadde te doen oft te betalen, oft die hy niet voldaen oft betaelt en hadde te tyde oft in alsulker vormen ende manieren, als hy dat gelooft ende gesworen hadde te doene, soe sal die persoen denghenen, dien hijt sculdich is, tvoldoen van den principalen moeten opleggen ende betalen alle die costen ende scaden, die hy by dien gebreke geleden heeft oft in den vervolge van dyen lyden sal, ter ordinanciën van den gerichte, oft hy sal derselver partien dobbel moeten oprichten oft betalen tgene, dat hy alsoe met eede hadde gelooft, dwelck van beyden denselven sculdigen gelieven sal te kiesen ende aen te nemen; ende die heere sal voir de reparatie van der gequetster gemeynder polliciën alsulken gebrekelyken persoen met recht moghen heysschen ende vonnislic verwynnen, te syne ende eeuwelic te bliven eerloes, opdat andere lude ende ondersate by alsulken persoen oft anderen van gelyken onder tgeloeve van synen eede ende Gods religiën niet meer bedrogen en wordden, ende gheene andere peyne van goede, noch van leden en sal die heere dairover mogen heysschen, noch oic die actie mogen composeren, noch gelt noch goet dairover moegen nemen, het en ware dat die gelooste met eede gesciet ware op eene genoemde peyne, alsoe men wel sal mogen doen, soeverre die boven die helft van dat men principalic geloeft, oft de weerde dairaf, huer niet en strecke; want in dyen gevalle en soude die heere noch partie totten voirseiden peynen van den gebrokenden eede niet connen gecomen, oft die mogen heyschen oft volgen, mer soude die sculdige alleene metter besprokender civiler peynen gestaen, ende van den eede soude hy in alsulken gevalle bliven ongelast.

Digitized by Google

2. Item van geloften, die tusschen partien met peynen oft eeden sullen wordden gevesticht, openbairlic gedragende tegen die eere oft geboden Goids, tegen den prince, tegen de heerlicheit, tegen die lantrechten oft tot onredelyke lasten van anderen, die dairaf niet en weten, oft tot afnemene van der gemeynder welvairt ende (blz. 50) pollicië̈n van den lande, en sal nyemant verbonden sijn, noch in de principale geloofte, noch in egheen peyne van eede oft anders gehouden wesen.

3. Item van den quaden, horribilen, onbedwongenen ende willigen eeden oft vervloeckenissen Goidts, die in tavernen, in spelen, in mercten, in feesten oft tot anderen plaetsen van nu voirtaen bynnen den voirseyden stad oft lande geschieden sullen, te weten es van allen eeden, die iemand soude doen van ons liefs Heeren leden, als by synen hoi(f)de, haire, bloede, nagelen oft by synen passië̈n, oft by onser vrouwen borsten oft leden, oft andere diergelyke horribile eeden, es overdragen ende gesloten als voir, dat soe wat man oft wijf, zijnre zynnen mechtich wesende, bynnen der voirseyder stad oft lande van Breda van nu voirtaen met twee wittige getuygen overtuyght sal wordden, bynnen denselven stad oft lande te drie malen ende te verscheyderen tyde alsulke quade onbehoirlijke eede buyten den gerichte gesworen te hebben, dat die sal hebben verbeurt drie oude schilde, te bekeeren deen derdendeel totter heerlicheit behoef, dander derdendeel tot behoeff van den ermen der prochië̈n, dair die misdadige woent ende dair hy gecalengiert wordt, ende tderde tot behoef van denghenen, diet den officier aenbrengen sullen. Ende soe wie anderwerf hieraf verwonnen wordt, die sal verbeuren 6 oude schilde, te bekeeren als voer, ende al sonder verlaet oft gratie dairaf te doene; ende oft dieghene, die aldus hieraf derdewerf verwonnen sal sijn, die sal verbeuren 12 oude schilde, oic te bekeeren als voer, ende oic sonder verlaet oft gratie dairaf te doene; ende oft dieghene die aldus derdewerf verwonnen ware, hem des niet en huedde, dien soude men houden als eenen quaden kersten ende voer eerloes; ende wat onrecht yemant alsulken persoen oft synen goeden aendade, dairaf en soude men dien persoen noch recht noch behulp mogen doen van der heerlicheit wegen, ende hy en soude nemmermeer als (blz. 51) aenlegger oft getuyge mogen ontfangen wordden in den gerichte, noch van dier misdaet en soude men hem van der heerlicheit wegen tegen die gheestelyke jurisdictie oft punicie niet mogen verantwoorden noch bescudden

Digitized by Google

in egheender wijs, ende dofficiers sullen hieraf in hueren rekeningen van hueren ontvangen een besonder capittel moeten setten; ende oft eenich officier dese boete op eenigen persoen te vervolghen hem simileerde, ende niet en quyte ter executiën van desen gebode, oft dat oic eenich officier hieraf composeerde, meer oft min nemende dat de voirseyde gesette boete, dat die officier voir meineedich ende eerloes ewelic voirtaen sal sijn gehouden, ende van sijnre officiën worden ontset. Ende van allen desen brueken sal dofficier sculdich sijn rekeninge te doene, ende men sal alle dese misdadige, die driewerf hebben gebroect, ende niet af en laten, int boec van den openbaeren overspeelders moeten registreren by den scepenen van elker banck, dairt ende alst gevalt, tot huere ewelyker scaemten ende oneeren. Ende oft yemandt, die de voirseyde peyne verbuerde, soe erm oft soe snoeden persoen ware, soet dicst gevalt, dat hy die voirseyde boete niet betalen en conste oft betalen en woude, soe soude men dien voir dyerste verwinnen, soe verre men egheen goet en vonde, moeten leggen int gevangenis, dairt donker ware, te water en te brode, een maent tijts, ter cost van der heerlicheit, ende oft anderwerf gebeurde, twee maent, ende oft derdewerf geviele vier maent tijts, ende oft meer gebeurde, soe soude dairaf geschieden gelijc van den anderen, die driewerf hieraf hadden geboet, gelijc hiervoire gescreven staet.

4. Item van valschen ende ongewarigen eeden, die van nu voirtaen gevallen sullen in eenigen saken oft gedingen, voir wetten oft voir seggers van faiten, oft saken, die voren geschiet hebben geweest ende die gedragen souden ter scaden oft oneeren van der eenre partiën, es overdragen als voren, ende yerst van den eeden, die deen principael partie doet tot sijnre absolutiën, gestentichlic beslightende die principael (blz. 52) sake, hetzy dat de heere, oft die wet, oft trecht, oft oic sijn wederpartie hem dairtoe willichlic oft by recht bringt, exempel oft hy swore, dat hy dit oft dat niet gedaen oft gelooft en hadde naectelic, oft dat hy te dier tijt ende plaetsen niet en hadde geweest, maer op een ander plaetse verre verscheyden, ende swoer hem dair niet quyte van den heysche, soe es overdragen, dat al eest soe, dat tegen dien eedt die wederpartie met recht niet weder gheheysschen en can tgene dat hy met alsulken eede verloren heeft, dat nochtan die heere van der heerlicheit wegen tegen alsulken meyneedigen persoen wel voortvaren sal mogen; ende oft hy hem wettelic verwynnen can, ende behoirlic gesten-

Digitized by Google

tichlic ende affirmatijflic bygebrengen can met goeden besceyde, hetzy met autentyken gescriften oft brieven, hetzy met deughdelyken ende weirdigen getuygen, alsoe dat dat den gerichte genoich sy, dat die contrarie waer ware van des hy gesworen hadde, soe sal dan die alsulke meyneedich ende verwonnen persoen totter heerlicheit behoef hebben verbeurt sijn twee vingeren, die hy opte Heyligen hadde geleeght, oft dairvoer geven der heerlicheit 60 royale; ende oft yemande derdewerf hierat verwonnen wordde, dat men dien syne twee oft andere vingeren soude moeten afhouden sonder verlaet oft sonder eenige compositie oft gelt dairvore te moigen nemen.

5. Item want in gedingen dicwille getuygen, by der eender oft by beyde die partiën geleydt ende by eede gemaent, wetens, loghelic ende valschelic tuyghen op oft van faitelyke saken voorgesciet, daerop zy geleydt wordden ende gevraeght, dwelk meest toecomt by gunsten, by toeseggene, by corruptiën oft ghiften van goeden oft van diensten, oft oic om maeghscap, vrientscap oft hatyen, by welken getugenisse by wylen deen partiën tvonnis ende die sake onrechtverdelic verliest, soe es om dese grote quaetheit te verhueden overdragen ende gesloten (blz. 53) als voire, dat boven dwederleggen oft tcalengieren, die de partiën tegen dewelke, die getuygen, sullen mogen doen, dieselve partiën oft hoir oir dairtoe actie hebbende, soeverre sy by dien valschen oft loesen oft ongevangen getuygen ende huere getuygenisse wordden geduempt in criminelen oft civilen zaken, alle hueren costen, scaden ende verliesen oft oic die scade oft reparatie van hueren schaempten ende injuriën, opten persoen van dien getuyge ende op hueren goede, alsoe langhe als die getuygen leven, mair niet dairna, sullen mogen volgen, heysschen ende verreyken. Ende oft zy met wettigen thoene vonnislic wordden verwonnen van valschen getuygenissen, soe sullen sy ende elc van hen derselver gequesten partiën alle dat oprichten ende beteren moeten met hueren live ende goede sonder verdrach, ende tot dien sal de heere oft officier, weder die vercortte partie sprect oft swijcht, tegen alsulke valsche ende ongewarige getuygen van der gequetsten heerlicheit wegen mogen volghen ende voirtvaren met recht. Ende oft die heere oft officier met wettigen wairheit bewysen can, dat alsulken getuyge by eede in den gedinge gestentichlic openbare valscheit ende logene wetens getuyght heeft, oft dat alsulken getuyge gelt oft goet van eenigen partiën, om voir huer in dye zake te tuygen,

Digitized by Google

boven sijn cost genomen hadde, oft eenige vasticheit oft geloofte van toecomenden loene ontfaen, al wairt dat hy nochtan dairna anders niet dan de gerechte wairheit en hadde getuyght, so sal van nu voirtaen die alsulken verwonnen getuyge, die alsoo in civilen zaken valschelic ende loosselic getuyght hadde, tegen die heerlicheit, boven die reparatie van partiën, verbeurt hebben beyde sijn vingheren; die de getuyge opte heyligen hadde geleydt, oft dairvoer betalen den heere 60 oude scilde. Ende oft alsulken getuyge alsulken getuygenisse gedaen hadde in criminelen zaken, dairby yemandt van live oft lede ware vermijst, dat dan die getuyge, boven de voirseide reparatie van partiën, sijn lijf oft gelyke leden, als der geduemder partiën bij dien getuygenisse met vonnisse soude sijn afgewijst, totter heerlicheit behoef hebben verbeurt, ende souden dairaf moeten staen tot tsheeren wille, ja al wairt soe, dat alsulke geduempden partiën by den heere oft by partiën na den vonnisse gratie oft remissie ware geschiet; behoudelic ende hierinne voirsien, dat oft over alsulken getuge condempnatie geboerde van live ende dairaf executie geschiede, dat dan die peyne van den twee vingeren hiervore verhaelt egheen stad grypen en soude, want die peyne van den live ende van der doot alle andere peynen van den anderen leden in huer sluyt, vervaet ende begrijpt.

III. VAN DOOTSLAGEN ENDE FORTSEN, DIE MET OPSETTE OFT MET LAGHEN GESCIEDEN.

1. Item van denghenen, die bynnen der voirseyder stad ende lande van Breda met gekuelden synne, met opsette oft met gelaegder laghen yemandt gheestelic oft weerlic, van nu voirtaen dootsloeghe oft van eenigen leden beroefde, es overdragen als vore, dat dairaif de heere noch sijn dieneren alsulken mesdadigen persoenen noch hueren medehulperen in raide oft in daide egheene remisie noch gheley en sal mogen geven, om bynnen der voirseyde stad oft lande van Breda te mogen comen, al waren sy oic met partiën gesuent ende wail te vreden, dieselve misdadigen en sullen daer yerst yegelic met sijns selfs live gedaen hebben na den feyte een pelgrymage, te weten van dootslage in Cypers, ende van de voirgenoemde andere quetsuren te Romen, ende dairaf goet bethoen wedergebracht hebben (blz. 55) met goeden brieven, die zy met hueren eede sullen moeten gewarigen, dat zy in huers selfs persoenen ende om dier mis-

Digitized by Google

daet wille in Cypers oft te Romen sullen hebben gehaelt, behoudelic dat de voirgenoemde bevairden niet slaen en sullen opte principael mesdadige, die huer vaders oft naeste maeghen, dairaf sy na den landrechte die soene souden mogen eysschen, onrechtverdelic souden hebben van live ter doot gebracht. Mer nochtan desenniettegenstaende so sal eene yegelijken, in de voirseyde stad ende lande geseten, om sijn lijf ende goet tegen alsulke overlaste ende tegen dieve ende foortseerders te bescudden, wail georlooft wesen alsulke fortseerders, dieve ende moorders bynnen synen huyse ende byvange met hulpen van denghenen, die dan bynnen synen huyse ende byvange souden syn, te wederstaen, te vangen ende voirt der heerlicheit gevangen te leveren, sonder dairaen hy oft sijn hulperen tegen den heere oft partiën yet te verbueren, al wairt soe dat hy se oft sijn hulperen int wederstaen oft vangen quetste oft dootsloege by ongelucke, van dat sy hen hadden willen weren ende niet laten vanghen.

IV. VAN DEN HEYLIGEN SONDACH TE VIERENE.

1. Item want nyet [1]) sonder vele merkelyke ende oirboirlyke redenen, dienende totter menschen salicheit ende ter salicheit van den heyligen kerstengelove, onse lieve heere God ende die heylige kerke met geboden hebben geboden den Sondach te vieren, so es ter eeren Goids ende ter weerdicheits sijns geboots overdragen ende gesloten als voer, dat men van nu voirtaen bynnen der voirseyde stad ende lande van Breda nemmermeer opten Sondach egheene gerichten oft gedingen van civilen (blz. 56) noch van criminelen saken en sal mogen houden noch hanteren, noch men en sal oic bynnen denselven daighen egheen comanscapen, voirweerden, geloiften, eeden oft palmslagen tot egheender plaetsen mogen doen oft sluyten oft voir wet laten passeren, al wairt met gereden penningen, die van weirden selen sijn oft dairinne deen partie oft dander gehouden soude moeten sijn oft blyven. Men en sal oic tenselven daighen gheene exploiten van rigoreuser jurisdictiën mogen hanteeren tot behoef oft ten vervolghe van partiën; maer oft men met wettigen waerheit bevonde, dat die contrarie hieraf gesciede, soe soude alle dat gehouden wordden voir crachteloos ende

[1]) Dit woord is boven den regel bijgeschreven.

Digitized by Google

van gheenre weerden, behoudelic dat hierinne niet begrepen en sullen sijn noch vervaen dexploiten van aentasten ende executiën, die men altijt van der heerlicheit wegen oft om gemeynen orboir soude mogen doen van overdadigen quaden fayten, dair lijf, let oft verbeurte van goede aen hanght, noch oic op daentasten oft dagingen, die dingesetene over die vremde, die te dien daige dair quamen, souden willen doen, want in dyen Gods eere ende de welvairt van der gemeynder polliciën gelegen is.

V. VAN DENGHENEN, DIE ANDER LUYDE DOEN DAGEN OFT HUER GOEDE DOEN BESETTEN, DIE HEN NIET SCULDICH EN SIJN.

1. Item want men dicwijls bevindt, dat eenige, die selve anderen persoenen sculdich sijn, om van dier scult te langher ongelast te mogen sijn, dieselve andere persoenen doen daigen oft huer goede besetten, quellende alsoe met (blz. 57) groten onrecht deselve persoenen, voirhoudende ende vertreckende dairmede de schult, die zy selve sculdich sijn, soe es overdragen, om dat te verhueden, dat soe van nu voirtaen yemande doet dagen oft sijn goede besetten, hetzy voir eenige sommen van penningen oft anderen zaken, dat die aenlegger voor scoutet ende scepenen, dairt gevalt, ten heyligen sal moeten sweren, dat hy meyndt goede sake te hebbene alsulken sommen van penningen oft saken hem te heysschen, indien dat die verweerder dat begheert, alvoir ende eer die verweerder sculdich sal sijn tantwoorden oft sijn goede tontsetten; ende oft dair daenlegger weygerde denselven eedt te doene, soe soude die verweerder van dier dagingen oft besettingen ongelast sijn, ende daenlegger soude dairmede hebben verbeurt totter heerlicheit behoef vive oude schilde.

VI. VAN FINANTIËN, QUADEN COMANSCAPEN ENDE VAN LIJFTOCHTEN.

1. Es overdragen ende gesloten als voer, dat van nu voirtaen nyemandt, bynnen der voirseyder stad oft lande van Breda geseten, en sal mogen leenen gelt op vorweerde oft toeseggen van sekerder ende gesetter baten van gelde oft van anderen goeden, dairvoer te gecrigen, op de pene van by denghenen, diet leendt, ende oic by denghenen, diet ontleent, te verbueren, te weten

Digitized by Google

by elken van hen, thien oude scilde, te beheeren deser peene in tween, te weten die drie vierendeel totter heerlicheit behoef ende dander vierendeel tot behoef van denghenen, diet voortbrengen sal.

2. (blz. 58.) Item soe wie eenige goede vercoopt op daige, die en sal dieselve goede, die vercocht sijn, selve niet mogen behouden, noch van den coeper, noch van anderen over die derde, noch over die vierde hant niet mogen coopen, noch weder gecrigen onder den prijs, dairvoer hy dat goet yerst vercocht hadde; ende soe wie eenich goet vercoopt met gereden gelde, dair de vercoper dach aen houdt om dat goet te leveren, datselve goet en sal die coper synen vercoper noch anderen over die derde, noch over die vierde hant tot des vercoopers behoef niet weder mogen vercopen tot hogheren pryse, dan hijt selve gecocht en hadde, sonder argelist. Ende ott yemandt wordde bevonden hiertegen gedaen te hebben, die sal verbeuren van elker comanscap die peyne van tien oude schilden, dairaf die voortbrenger hebben sal tvierendeel.

3. Item dat men nyemande recht doen en sal bynnen der voirseyder *stad* [1]) ende lande van scatschulden, die te termyne gelooft sullen wordden te betalen, gedragende boven vijftich oude schilde eens, dieselve obligatie en sal moeten bebrieft sijn ende gepassiert voir eenich gerichte, oft onder des geloovers zegele ende twee wettige getuygen, die hen onder sullen moeten scriven oft segelen, opdat te bat alle loosheit moge wordden ontdect ende int clair comen; behoudelic dat hierinne uutgesceyden sullen sijn alle schulden, die vremde luden malcanderen, oft vremde luden den ingeseten oft dingesetenen vremden souden mogen oft willen heysschen. Ende nyemant en sal voirtaen van anderen scatschult mogen heysschen uut simpelen gelooften, al waren zy voir wet gepasseert ende bebrieft, hy en sal in synen heysch moeten setten ende verclaren, uut wat comenscapen, obligatiën oft fundamente die hueren oirspronck genomen heeft.

4. (blz. 59.) Item die voirseyde ordinantie en sal niet slaen op comanscapen, die onder de goede lude dagelijx geschieden sullen van etene oft drincken met gelagen oft cleynen penneweerden, noch oic op schulden, dairaf een comanscap huer boven de somme van drie ouden schilden eens aan eenen vercoper niet en gedraeght, sonder argelist.

[1]) Dit woord staat met eene latere hand in margine rechts.

Digitized by Google

5. Item want vele financiën ende loese comanscapen met coopen ende vercopen van tochten ende lijftochten etc. in vele plaetsen wordden gemaict, so es in dese materie overdragen, dat nyemandt, onder 30 jaeren oudt sijnde, hebbende eenige lijftocht oft duwarie oft tocht na den landrecht oft gecochte tocht, die nyemande en sal mogen opdragen, overgeven, derven, verthyen noch vercopen metten achterstelle, die verschenen is; ende sonder den achterstel en sal alsulken coop niet mogen geschien min dan den penninck thiene. Ende oft die persoen, dair die op stonde ende vercoopen woude, oudt waer 40 jaer oft meer, ende min dan 60 jair, so en soude dairaf die comanscap oft guedinge niet mogen toegaen, noch vast bliven min dan den penninck om 8; ende oft die persoen boven 60 jair oudt ware ende min dan 75 jair, so en soude die comanscap niet mogen toegaen min dan penninck om 6; ende boven die 75 jaeren soude men dat mogen coopen den penninck om viere, ende niet daironder. Ende oft anders die comanscap toeginge, so soude die comanscap, al wair sy bebrieft oft voir wet gepasseert, van onweerden gehouden bliven, ende de cooper soude sijn penninge, die hy dairom gegeven hadde, hebben verloren. Ende oft hy dairaf den vercooper yet sculdich bliven ware, soe souden die uutstaende penningen toebehoren der heerlicheit als geconfisqueert ende verbeurt.

6. (blz. 60.) Item voort es noch overdraghen, dat nyement tot eenen live, onder 60 jairen oudt sijnde, egheene lijftocht en sal mogen coopen oft crigen op sijn lijf, min dan den penninck om 8, noch tot twee liven van dier ouder oft onder die oudder, min dan den penninck om 10, opte pene van den cooper te verliesen alsoevele penningen, als hy dairom soude gegeven hebben, totter heerlicheit behoeft verbeurt te sijn, behoudelic den voirtbrenger sijn vierendeel als boven.

7. Item dat men bynnen der voirseyde stad ende lande gheene erffelijke renten noch pachten vercoopen noch heffen en sal mogen op borchtocht noch op geloive; mair eer die obligatie stad sal mogen grijpen, so sal sy moeten wail ende deugdelijc verpant ende beset sijn op goede, vaste ende zekere onberuerlyke panden, den derden penninck boven allen commer jairlix meer weerdt sijnde dan de rente gedragen soude mogen. Dese bewysinge, vesticheit ende guedinge soude men moeten doen voir den heere ende hof, daironder die panden liggen souden.

8. Item dat desgelijx gheen comanscap van lijftochten stad

Digitized by Google

gripen, noch van weerden sijn en sal, noch obligatie innebrengen op borchtocht, voir der tijt, dat die geguedt ende op onberuerlyke pande, boven allen commer jairlix dobbel alsoevele als die lijftocht gedragen soude, verpandt ende gegoet sal wesen voir tgerichte, daironder die pande gelegen sijn.

9. (blz. 61.) Item noch es overdragen, dat gheene comanscapen van lijftochten, duarien oft tochten van nu voirtaen geschyen en sullen mogen bynnen der voirseyde stad ende lande, die gevesticht oft van weerden sullen sijn oft voir wet passeren, die vercooper en sal yerst dairaf van den cooper met gancbaren penningen sijn betaelt, ende hy en sal se yerst met sijns selfs handen oft by denghenen, dien hy des sal hebben gemechticht, hebben ontfaen. Ende dese betalinge en sal met egheene anderen ruerlyken waren oft goeden mogen toegaen noch geschien, dan alleenlic met naecten penningen oft goeden bewysingen van eenegherhande erfrenten oft erfgoeden; want men bevyndt, dat de vercooper dicwijls in eenre plaetsen met betalingen van waren bedrogen worde, ende dat te dier plaetsen hiermet meer dan met woeker tvolc gheten bedrogen ende verermt wordt; behoudelic dat men lijftocht van rogge met rogge wael sal mogen coopen ende betalen.

VII. HOE MEN NAERDERSCAP SAL HEBBEN IN RENTEN ENDE IN ERFGOEDEN, ENDE HOE MEN DIE IN DER KERKEN SAL DOEN VEYLEN ENDE KUNDIGEN.

1. Item es overdraghen als boven, dat men voirtaen alle erfgoeden ende erfrenten, nadat men se vercocht sal hebben, sal moeten doen veylen ende kundigen drie Sondaige lanck in der kerken, dair zy onder gelegen sijn, ende dieselve vercochte oft uutgegeven goeden oft renten altoes clairlic doen nóemen, eer zy gevest sullen worden.

2. (blz. 62.) Item dat men voirdaen naerderscap sal mogen heysschen ende hebben, alsoe wel aen erfgoeden, die ten rechten erve uutgegeven sullen wordden, als aen andere erfgoeden oft renten.

3. Item dat van alle pachten, chijnsen ende renten erffelic ende lijftocht, die voirtaen vercocht sullen wordden, diegheene die deselve pachten, chijnsen ende renten uutreyken ende sculdich sijn, die alrenaeste sullen sijn, om die te moghen hebben voir denselven penninck ende op gelyke vorweerden, dair zy anderen voir vercocht souden sijn; ende die naerderinge sal

Digitized by Google

moeten geschien ende begheert wordden met behoirlyken voldoeningen, gelijc dyerste cooper dat soude hebben moeten doen, te weten van ertgoeden oft erfrenten voir der vestingen, ende van lijftochten oft lijfpachten, dair de comanscap af sal sijn gesloten, bynnen 14 daigen, nadat die cooper dieselve comanscap den uutreyker claerlic gekundicht ende te kennen sal hebben gegeven [1]).

VIII. VAN DEN DOBBELSPELEN ENDE DOBBELSCOLEN.

1. (blz. 63.) Item want met allen dobbelspelen, die in den rechten, beyde gheestelic ende weerlic, verboden sijn, overmits den quaden eeden, onminnen, armoeden, genechten ende anderen ongeoorloofden saken, die dairuut te spruyten plegen ende gevallen, God vertorent ende oic de gemeyn pollicie zeer gecrenct worden, ende dairmet alle dieghene, die dat hanteren ende die dairtoe helpen oft gestant doen oft dairaen wynnen, ende desgelijx dieghene, die dat verbieden mogen ende niet en verbyeden, maer gedoegen ende lyden, hen van allen dien sunden, quaden eeden ende mesdaden medeylich maken, soe es oic ter eeren Goids overdragen ende gesloten als voire: dat men van nu voirtaen bynnen der voirseyder stad ende lande van Breda niet meer alsulke dobbelspele noch gheenrehande spele van terlingen houden noch hanteren en sal moigen, opte peyne van te verbueren by elken, die de contrarie dairaf dade, alsoe dicwijls alst geviele ende die calengieringe dairaf gedaen wordde, de somme van vijf oude schilden, te bekeeren in tween, te weten in die driedeel dairaf totter heerlicheit behoef ende tvierendeel tot behoef van den voirtbrenger; ende boven desen, oft eenich leeck persoen hiertoe sijn huys, camer oft plaetse leende oft verhuerde, om eenich gelt, goet oft genot dairaf te crigen, soe soude die oic die voirseyde peyne verboeren, ende boven desen, oft hy oft yemandt van sijnre familiën in alsulken spele van alsulken speelders oft ommestanders geslagen, gequest oft qualic toegesproken ware, oft dat hem oft den synen yet van synen oft hueren afgenomen, gebroken oft gestolen ware, oft anders eenige scade, scheemte oft injurie aengedaen wordde, het ware met woorden oft met werken, so en soude men hem noch sijnre familiën dairaf egheen recht, rastoir, beternisse

[1]) De andere helft der bladzijde is onbeschreven.

Digitized by Google

noch reparatie mogen doen geschien, behoudelic anders der heerlicheit (blz. 64) huer keuren ende recht in allen zyden. Ende hierinne en sal niet begrepen sijn dworptafelspel, dat die goeden mannen bynnen hueren oft huers vrients huysen spelen sullen om den wijn oft uut recreatiën. Ende oft in alsulken spele yemandt meer verlore dan een stuck gouts, bleeft onbetailt, soe en soude men den wynner dairaf egheen recht noch betalinge mogen doen, noch oic denghenen, die anderen op alsulke spele leende oft borghe bleve; ende oft dit verloren ghelt den wynner, oft alsulken geleent gelt den leender betailt wordde, soe soude alle dat gelt oft den pandt verbeurt sijn ende bliven totter heerlicheit behoef, te bekeeren tvierendeel als [1]) boven.

2. Item in sterkenissen van allen den voirgaenden pointen es overdragen als voire: oft namaels eenich voirtbrenger van eenich der voirseiden pointen ende verboden om syne vortbrengens wille van yemande qnalic toegesproken, geslagen oft vercort wordde, dat die ende sijn hulperen ende elc van hen boven den landkoere verboren souden, te weten van quaden spreken 5 oude schilden, ende telken, alst gevyele ende hy dairaf ware gecalengiert, ende van slagen 10 oude schilden, te bekeeren in tween: deen helft totter heerlicheit behoef, ende dander helft tot behoef der vercorten vortbrengers, sonder verlaet oft sonder yemande hieraf gratie te mogen doen.

3. (blz. 65.) Item alle de voirgaende pointen ende artikelen sijn aldus overdragen, behoudelic der heyligen kerken rechte ende behoudelic oic anders der voirseyden stad ende lande van Breda ende den lande dorpen ende bancken, ende eenen yegelijken huere privilegien ende rechten ongequest in allen zaken.

IX. VAN DEN WETHOUDEREN, DIE TUSSCHEN DIE PARTIËN, MITS GHIFTEN, YEMENTS RECHT ACHTERSTELDEN.

1. Item want des greven voirgenoemden meyninge ende sunderlinge begheerte boven al altoes geweest heeft ende noch es, dat syne onderseten ende een yegelic bynnen synen lande met goede justiciën gehandelt ende geleydt wordde, opdat die voirseyde greve, dien tprincipael besorgh toebehoirt, hieraf voir Gode moge bliven ongelast eenige redene te geven, ende oic want na uutwysen der scrifturen ende leeringe van experientiën

[1]) Het HS. heeft: «van».

Digitized by Google

egheen land in vreden, in eeren, in salicheyden, noch in neringen en mach bliven staende, dair justicie niet volcomelic onderhouden en wordt, soe es overdragen als vore: dat oft naemaels gebuerde, dat God verhuede, dat bynnen der voirseyder stad oft lande eenige partie, die sijn sake vonnislic verloren hadde, eenigen wethouder van dyen banck voir den voirgenoemden greve oft synen raide of synen oudsten gerichte aenspreken (blz. 66) woude ende die wettelic verwinnen conste van dat hy, oft yemandt tot sijnder behoef ende by synen wetene, willen ende consente, van hem selven oft van sijnre wederpartien oft van yemande van der partien wegen eenich goet, gelt, dienst oft geloifte van namails te crigen genomen hadde, weder dieghene, diet gave, rechtverdighe zake hadde oft niet, dat dan die alsulken wethouder eeuwelic als meyneedich ende eerloes gehouden sal wordden ende dairtoe dyen partien weder oprichten moeten alle sijn principael verlies, cost ende scade; ende oft die zake crimineel ware, soe soude hy gelijc der partien van der heerlicheit wegen oic wordden moeten gepuniëert oft dairaf staen ter wille van den heere. Behoudelic dat die wethouderen wail na recht ende onbegrepen van partien onbegrepen sullen mogen ontfaen huere oude rechten, ende oic van goedertierenheit ende ongeheyscht tgene, dat men eten oft drincken oft verteren mach op cortten tijt, te weten voir 2 oft 3 persoenen een oft twee maeltyden, want dat de gemeyne gescreven rechten wel gedoegen ende laten gaen ongepuniëert, omdat egheen presumptie en es, dat yemandt om alsulke ghiften sijn eere oft ziele verduemen oft de partien thuere nemen soude willen. Ende oft yemandt hieraf eenigen wethouder namails aensprake ende verschaemde, ende met recht hem niet verwinnen en conste, soe soude hy dan selve den wethouder moeten repareeren sijn eere ter ordonnantien van der wet, ende dairtoe eeuwelic eerloes bliven; ende oft die zake ware crimineel, soe soude hy metter selver peynen gepuniëert wordden, dairinne die wethouder gevallen soude hebben, oft dairaf staen tsheeren wille.

3. (blz. 67.) Voort es overdraghen als vore: dat van nu voirtaen die wethouderen die partien tot egheenre minlyker dachvaert wysen noch stellen en sullen mogen, als die zake soeverre voir hen int clair comen sijn ende bedinght, dat zy genoech mogen weten ende gevuelen, welke partie dmeeste ende dbeste recht heeft oft niet, want oft zijt daden, soe souden die wethouderen na Goids recht gewarichlic, opte pene van doodsunden, sculdich

Digitized by Google

sijn op te richten ende te restitueren der partien, die trecht voir huer hadde, alle tghene, dat denselven partien metter dachvaert min gegeven soude wordden, dan oft tvonnis van rechte geloopen hadde, huer soude hebben gegeven.

X. VAN DEN OFFICIERS, DIE HEN IN DEXPLOITEN VAN DER VOIRSEYDER ORDINANTIËEN ENDE UUTREYKINGEN OFT EXECUTIËN VAN DEN PENEN, ENDE ANDERS IN HUER OFFICIE, NIET EN QUYTEN, ENDE VAN DER OFFICIEREN ONREDELYKE EXACTIE.

1. Item want noodeloes ware, dat eenige rechten souden wordden gemaect, het en ware dat die by yemande, ende sunderlinge by der heerlicheit, ter executiën wordde gestelt, soe is overdragen als vore: dat oft namails van der heerlicheit wegen, oft by vervolghe van eenige partien wettelic ende volcomelic wordde bevonden, dat eenich officier wetens ende willens eenige van den voirseyden peynen oft pointen, wesende in sijnder macht ende wetendheit, versuymde oft simuleerde voort te brengen ende ter executien te stellen, ende dat (blz. 68) alsoeverre alst in hem ware, liete te exploiteren, om goet, om maeghscap ofte om gunst, dat dan die officier eerloes ende meyneedich soude wordden gehouden tot eeuwigen daigen, ende tot dien soude hy moeten staen voir tvoldoen van dien peynen in de stad van den mesdadigen, dairvoir hy gesimuleert hadde, ende soude dan selve die peyne, die de mesdadige hadde verbeurt, moeten betalen, dair penninckbrueken op stonden oft andere; van boeten van live oft lede soude hy moeten staen ter gratien ende wille van den voirseyden greven, het en ware, dat die voirseyde officier alsulke redelyke onschult van sijnre ernsticheit oft onwetentheit voir den gerichte dade bliken, dat die denselve gerichte, dair hy diende, oft den ondergerichte genouch dochte wesende, om dinhoudt van desen punte te moigen vlieden.

2. Item es noch verdragen, dat oft eenich officier om eenige exploiten wille oft dienste van sijnre officien bynnen de voirseyde lande van nu voirtaen van eenigen partien oft onderseten yet meer hyessche oft name tot sijnre behoef dan synen gerechten salaris oft trecht, dat hem na rechte oft na coustume van den lande oft bancke toebehoirde, zoeverre hy bynnen den tyde van sijnre officien, oft bynnen twee maenden, nadat hy af ware, dairaf aengesproken ende met rechte verwonnen

Digitized by Google

wordde, soe soude hy terstont die syne officie hebben verbeurt, ende nemmermeer int voirseyde lant ander officie moigen dragen; ende dairtoe soude hy der partien dat moeten dobbel wederkeeren, behoudelic dat hierinne niet begrepen en sullen sijn die ghiften, die partien ongeheyscht (blz. 69) van gratien oft heusheit, van eten oft drincken den officier geven mogen, oft die dofficier met synen huysgesinne op eene maeltijt oft twee redelic soude mogen verteren. Maer oft eenich persoen hieraf den officier voir den voirseyden greve oft voir tgericht belaste ende des niet en volquame, soe soude die clager moeten doen den officier alsulke beternisse, als de greve oft de wet na gelegentheit over hem souden ordineren; ende dat soude elc clager voir der clagen moeten behoirlic verborgen.

3. Item ende oft eenige partie van den officier aensochte gedaen oft geexploiteert te hebben, dat hy na den landrechte oft na der voirseyder ordinancien sculdich ware te doene oft te exploiteren, ende hy dat weygerde, ontseyde oft dairaf simuleerde oft sette in onredelijken vertrecke, alsoe dat die partie, mids gebreke van den officier, verachtert oft beschadicht wordde, soe es verdragen, dat die officier der voirseyder partien, als hy dairaf wettelic verwonnen sal sijn, oprechten sal moeten alle scade ende verlies, die se dairom geleden heeft, soeverre hy dairtegen alsulke onschult ende excusatie niet bygebrengen en can, die der wet van rechtswegen genouch dunct wesende.

B. ORDONNANTIE VAN 1476.

(blz. 73.) Hierna volghen zekere punten, die by den heere, by der stadt ende der hootbancken des lants van Breda overdraghen ende gesloten sijn, om voirdaen voort voir recht gehouden te wordden bynnen der stad ende lande voirzeyt, ende openbairlic uutgelesen ende gekundicht waren opten Sondach, 11 dage in Februario int jair 1476.

1. In den yersten, als yement eenen anderen gequetst sal hebben bynnen der stad oft lande voirscreven, dat dan de mesdadige dat sal moeten doen vreden, ende sijne ernsticheit dairom doen oft doen doen den heere, bynnen 24 uren, op een

Digitized by Google

boete van 20 sc. zwerte, totter heerlicheit behoeff van Breda te verbueren alsoe dicwijls, alst de mesdadige menigen dach ongevreedt sal laten staen; ende dat dieselve mesdadige denselven vrede, die dueren sal zesse weken lang, weder sal doen vermissen van zesse weken tot zesse weken op een gelyke boete, te verboeren als vore, totdat de soene ende de beteringe van der voirzeyder quetsuren sal sijn gemaict. Ende oft die soene ende beteringe niet gemaict en wordde bynnen den yersten zesse weken, nadat de gequetste weder straetgangich sal hebben geweest, dat dan deselve gequetste de beteringe dairaf met rechte sal moigen heysschen voirt gerichte, dair de mesdaet onder geschiet, alsoeverre als hy den mesdadigen aldair te rechte can gecrigen, oft indien hijt dair niet te rechte en can gecrigen, voir eenich ander gerichte, dair hem dan sal gelieven.

2. Item dat van dootslagen ende anderen quetsueren alle onsculdige mage op hueren vrede vry ende ongelast van der dooder ofte gequetster zyden sullen bliven; ende oft yement sulken maegh oft anderen, dair hy tegen in vrede stonde, van dootslage oft van quetsueren wachte, dreyghde oft merkelic anxstineerde sonder quetsen, dat hy dairaen verbueren sal totter voirzeyder heerlicheit behoef, alsoe dicke alst geschiet, 60 pont swerte.

3. Item dat van nu voirdaen bynnen der voirzeyder stad, dorpen ende lande van Breda, alle erfgoede int scheyden van den bedde gaen ende versterven sullen totter zyden, dair zy af sullen (blz. 74) zijn gecomen, behoudelic den langhstlevenden zijnre tocht in dieselve erfgoeden, soet na der gewoenten van der plaetsen, dair zy zullen zijn gelegen, sal behoiren; behoudelic oick, oft de have, by den aflivigen achtergelaten, niet goet genoich en were om sijn scult mede te betalen, dat men dan tgebreck van der scult aen d'erve van beyden syden sal moeten nemen.

4. Item dat van nu voordaen in allen deylingen van erven ende van haven, bynnen der voirgenoemden stad ende lande gelegen, de doode hant metter levende sal mogen deylen.

5. Item dat een man sijns wijfs erfgoet, bynnen der voirseyden stad oft lande gelegen, sonder huer consent niet en sal moigen vercoopen oft belasten, ende dat men dieselve erfgoede voir huere mans sculden oic niet en sal moigen uutwinnen oft vercoopen, des mans erfgoede, huer beyder have ende vercregen goeden en sullen yerst dairom vercocht ende in de voirgenoemden sculden bekeert moeten sijn.

Digitized by Google

6. Item als vader ende moeder, bynnen der voirgenoemden stad ende lande geseten, een kijnt uutgehilict sullen hebben, dwelke sterft sonder wettige gebuerte achter te latene, dat dan dieselven kijnts achtergelatene haeffelyke ende erffelyke goede op vader ende moeder sullen versterven, ende op nyemande anders; ende oft de vader oft oic de moeder doot weren, dat dan de lestlevende niet meer dan deen helft dairaf en sal hebben.

7. Item dat van nu voerdaen in alle gedingen, die bynnen der stad ende lande van Breda sullen gescien, een verweerder sijn beraet sal mogen hebben 14 daighe lanck om tantwoorden, alsoeverre alst den gerichte na gelegentheit van der zaken behoirlic dunct wesen.

C. ORDONNANTIE VAN 1481.

GEORDINEERT BY DEN HEERE ENDE DER STAD VAN BREDA ANNO 1481 IN DE VASTEN *AENGAENDE ERFRENTEN, CHIJNSEN ENZ.* [1]).

(blz. 79.) Ter welvairt van der stadt ende ingesetenen van Breda, ende om gemeynen oirboir voirt te setten, is met goeden wysen rade, dairop te voren gehadt by den heere ende gerichte, ende oic by consente van den eerwerdigen heeren deken ende capittel ende anderen geestelicheyt van Breda, geordineert, overdragen ende gestatueert onderhouden te wordden tot eewigen dagen, tgene dat hierna volght:

1. Ierst dat men voirtaen alle erfrenten, thijnsen ende pachten, staende oft veronderpant op huyse bynnen der stad ende vryheyt van Breda, die weerlike personen heffen, sal mogen lossen ende afquiten na der betalingen, die men dairaf tot noch toe gedaen heeft, betalende voir elken penninck voirseyt sesthiene gelijcke penninge, ende voir elc sester rogs vivendertich Rijnsgulden, tstuck van 40 groten Vlems, ende altijt metten termyne, die na der lossingen ierst verschinen sal, allene heeren gront chijns uutgenomen.

2. Item dat men alle erfrenten, chijnsen ende pachten, die gheestelike personen, cloesteren ende geestelijcke plaetsen heffen

---

[1]) De gecursiveerde woorden zijn in de 17e eeuw bijgeschreven.

Digitized by Google

opte huyse, staende bynnen der stad ende vryheyt van Breda voirzeyt, bynnen dertich jaren herwairts beset, gecoft oft vercregen, sal mogen afwysen op andere goede onderpande, bynnen der vryheyt van Breda oft bynnen der milen omgaens gelegen, goet genoech zijnde ten pryse van scepenen, oft dat men den erfchijns sal mogen lossen ende afquiten, te weten elken penninck met achthiene gelijcke penninge, ende elck zester rogs met viertich Rijnsgulden eens van der weerden voirseyt, ende altijt metten termyne, die na der afquitinge ierst sal verschinen, uutgenomen allene die goede, behorende totter fundatien van eenige beneficien; behoudelic diegheene, die eenige renten, chijnsen oft pachten sullen willen afquiten, gehouden sullen sijn dat een jair te voren te verkundegen den deken ende capittel van Breda, alsoeverre alst onder hen behoirt, ende ten eynde van den jare die penninge in eenre geheelder sommen te brengen ende over te leveren in hueren handen met der verschenender renten, gelijc voirseyt is, om buyten der stad aen andere onderpande aengeleeght te wordden; ende sullen sulcke goeden, die in der voirseyder manieren bewesen oft met penningen, van afgelosten renten comende, gecoft sullen wordden, altijt sijn ende bliven van derselver naturen (blz. 80) dat die andere goede waren, dairvore dieselve goeden bewesen oft gecocht sijn.

3. Item voirtaen dat men alle renten, die, opte huyse bynnen der voirseyder stad ende vrijheyt staende, na dese tijt vercoft oft beset sullen wordden, sal mogen lossen altijt, elcken penninck met thien gelijck penningen.

4. Item dat alle dieghene, die voirdaen sullen willen tymmeringen, nyeuwe huysen oft nyeuwe dack leggen bynnen der mueren van der stad ende opten Haeghdijck bynnen poirten, sullen moeten decken met haerden daecken, hetzy met tegelen oft met leyden; ende dairvoir sal die stad eenen yegeliken geven te weten voir blaeuw merten twelf sc. Vlems, item voir ander blaeuw leydack 8 sc. Vlems van elken dusent, ende voir elc dusent tegelen 14 stuivers; ende die dat niet onderhielde, soude verbueren hondert scell., half den heere ende half der stadt borgemeesters, ende nochtans sijn dack wederom af moeten breken ende met haerden daeck decken; ende oft yemandt dairinne gebrechlic were, die sal verbueren die voirseyde pene van hondert scell., alsoe dycke ende menichwerven, als hy dairaf gecalengiert wordde by den heere oft van sinen wegen.

Digitized by Google

5. Item dat nyemant bynnen der stad noch opten Haeghdijck en sal mogen uutsteecken, besyden aen die huyse, enige roeckgate, ende dat diegene die enige alsoe uutsteken ende gemaict hebben, die sullen moeten afbreken tusschen nu ende sente Jansmisse naistcomende, om te verhueden de periculen van brande, die dairaf soude mogen gebueren, op de pene voirseyt, alzoe dicke ende menichwerven, als sy gecalengiert wordden gelijc vore.

6. Item dat men oic alle lijftochte, renten ende chijnsen, op husen staende als vore, die weerlike oft geestelike personen heffende sijn, oic lossen sal mogen, op een lijf staende den penninck met 7 gelijcke penningen, ende op twee liven met 9 gelijcke penningen, na inhoudt der brieve, oft die weerde dairvore in anderen goeden gancbaren gelde. (blz. 81.) Ende voir een zester roggen op een lijf 16 Rijnsgulden, ende op twee liven 18 Rijnsgulden, tstuck te 40 groten Vlems, ende altoes metter ierster verschenender renten. Dit wert aldus uutgeroepen voir der stadt huys Dominica ante Purificationis Marie.

7. Item dat men voirtaen alle erfrenten ende erfchijnsen, staende ende veronderpant op huysen bynnen der stad ende vryheyt van Breda, die weerlike personen heffen, sal mogen lossen ende afquiten, betalende voir elc penninck sesthien gelijck penninge, gelijc de brieven dairaf die inhouden, oft die weerde dairvore in anderen goeden gancbaren gelde, ende voir elc zester rogs 36 Rijnsgulden, tstuck te 40 groten Vlems, ende altoes metter iersten termijn, verschinende na der aflossingen, behoudelic die erfrenten ende chijnsen, dairvore die huysinge met sinen erven yerst uutgegeven zijn voir den jare van vijftich, dat men die sal mogen lossen, betalende voir den penninck twintich gelijcke penningen, als in den brief begrepen staen, oft de weerde dairvore in anderen gancbaren gelde, ende metten yersten verschenender renten, uutgenomen altijt heeren grondchijns [1]).

CONFIRMATIE ENDE INTERPRETATIE VAN DE VOIRSEYDE POINCTEN. 1487 [2]).

1. Mijn heere wilt ende heeft geordineert met sinen raide, dat men dyerste pointe aengaende den erfchijnsen opte huyse

[1]) Hierna volgt nogmaals het voorschrift van art. 6, doch daaraan ontbreekt de laatste zin. [2]) Dit opschrift is van eene hand uit de 17e eeuw.

Digitized by Google

sal onderhouden in alle der manieren ende gelijc dat tanderen tyden uutgeroepen is. Ende van den anderen punte aengaende der lijftocht heeft mijn heere belieft, dat dat oic uutroepen ende voirdaen onderhouden worde, gelijc voirscreven staet.

2. Ende van denghenen, die buyten den lande van Breda geseten sijn, ende renten heffen opte huysen bynnen der stad ende vryheyt van Breda, die heeft mijn heere aen hem genomen.

3. (blz. 82.) Aangaende den yersten punte van den ordinanciën, in dit papier begrepen, begynnende „yerst dat men voirtaen alle erfrenten enz." heeft mijn heere verclaert, dat tselve punt slaen sal op huysen, staende bynnen Breda ende op deynden, also verre als den Steeuwer reyct ende nyet voorder. Insgelijcx sal tvoirseyde punt oic slaen op gronden van erven, hoven off bogaerden, staende bynnen den mueren van der voirseyder stad, behoudelic dat de losser gehouden sal (sijn) bynnen jairs op dien grondt een huys te settene, off anders en sal die lossinge van egheender werden zijn.

4. Item opten 4^en^, begynnende „Item dat alle dieghene, die voirtaen sullen willen tymmeren" heeft mijn heere verclairt, dat hy dat wilt strack onderhouden hebben, ende beveelt den drosset, schoutet ende burgemeesteren, dat sy nyemande en gehengen noch oorloff en gheven, eenich nyeuwe stroyen dack te leggen, noch oic eenige stoppinge van ouden dake te laten geschieden, ten waire dat hy dat oude dack yerst gevisiteert hebben, ende die visitacie geschiet sijnde ende sy thuys sterck genoech vijnden om het dack te draghen, wilt mijn heere, dat men dat oudt dack geheelic ende al afkeuren sal sonder verdrach.

Dit was aldus gesloten opten 9 dach van April int jair 1487, dair ic by was

GHEVAERT.

D. ORDONNANTIE VAN 1508.

Dit sijn alsulcke ordinantiën, als die hoeggheboren ende vermoghende heere, heere Henrick, grave tot Nassou ende tot Vyanden, heere tot Breda enz. by sinen rade geordineert heeft, om voirtaen onderhouden te worden, gelijc hierna volght:

1. (blz. 137.) Item van yemanden te halen oft in te gebieden, die geseten is oft woent onder der prochie van Rosendale ende

Digitized by Google

onder de roey van Breda behoirt, den roydragher voir sinen salarys oft loon vyer stuivers.

2. Van denghenen, die onder Nyspen geseten sijn, desgelijcx oic vyer stuivers.

3. Van denghenen, die onder Sprundel wonen, twee stuivers.

4. Van denghenen, die onder de Hoeven wonen, twee stuivers.

5. Van denghenen, die onder de prochie van Etten wonen totter Donck toe, een stuiver, ende over de Donck twee stuivers.

6. Van denghenen, die sitten onder de prochie van Zundert ende onder de roey van Breda, twee stuivers.

7. Van denghenen, die onder die prochie van Rijsbergen wonen, eenen stuiver; desgelijcx oick van denghenen, die onder de parochie van der Haghe oft van Ghinniken oft van der Heyden wonen, eenen stuiver.

8. Van denghenen, die onder die prochie van Ghilze wonen, twee stuivers; desgelijcx oic van denghenen, die onder de prochie van Kaem wonen, twee stuivers.

9. Van denghenen, die onder de prochie van Alfen ende van Bairle ende onder Casterle wonen, sal hebben de roeydrager drie stuivers; ende van elken inhalen sal de schout hebben voir sijn boete twee stuivers, gelijck als gewoenlick is.

10. Item van panden te leveren op die dorpen heeft die roeydrager gelijcken salarys ende loon, gelijck hy van inhalen heeft tot elcker plaetsen, gelijck voirscreven is.

11. Item als een poirter van Breda trect wonen op een dorp, dien sal men teynden jairs in mogen halen; maer woent hy onder der Heyden, soe moet hy in der stadt wysen een plaetse, daer men hem die wete doen mach van allen recht.

12. (blz. 138.) Item van gedaghen sal men gheven den roeydrager van der drien eenen stuiver.

13. Item oft yemant coomt, die selve gheen poirter en is, ende doet yemant gedaghen, die sal borghe moeten sette(n).

14. Item van goeden te besetten, tsy have oft erve oft beyde tegader, ende van onderpande te doen besetten voir pacht oft chijns, van buyten jairs oft van binnen jairs oft van beyden te samen, sal men gheven den schoutet twee stuivers ende den roeydrager van der weten te doen eenen stuiver; maer indien men meer goeden doet besetten dan die onderpande, als men van buyten jairs mede beset, soe sal men dubbel boete gheven, anders sal men gestaen met eender boeten.

15. Van kennisse te leyden, van besette have oft van erve,

Digitized by Google

van buyten jairs oft van binnen jairs, sal men gheven den schoutet metten scepenen vyer stuivers ende den roeydrager eenen stuiver, dies moet hy heel pande leveren.

16. Item van enighe vercofte oft bedingde goeden te veylen voir der stadhuys, sal men gheven den roeydrager eenen stuiver; ende dairvoir sal hy oic moeten kennen, dat sijn veylinge gehadt heeft, als men vesten sal oft tot coepdaghen dinghen.

17. Item als men eenen coopdach doet leggen ende uutroepen, hetzy van have oft erve, soe sal men den roeydrager gheven eenen stuiver; ende dairvoir sal hy oic moeten kennen, dat die coopdach geleyt is.

18. Item als men eenen coopdach houdt van bedingden haefliken goeden, dairvan sal die schoutet hebben twee stuivers ende elck scepen, die present is, ende die secretarys enen stuiver.

19. Ende van eenen coopdach te houden van bedingden erfliken goeden, sal hebben die schoutet twee stuivers ende elck scepen, die tegenwoirdich is, ende die secretarys twee stuivers ende die roeydrager eenen stuiver; des sal die secretarys die coopdaghen registreren; ende en worden die coopdaghen nyet gehouden, soe en is men dairaf nyet sculdich.

20. Item als men kennisse leydt van gedaighden recht op yemand, sal men geven den schoutet ende scepenen vyer stuivers ende den roeydrager eenen stuiver; dies moet hy geheel pande leveren.

21. (blz. 139.) Item van arbeyt te begheren op yemanden oft van yemande, opter poirten oft gevangenis sittende, te bezwaren, sal men gheven den schoutet twee stuivers, ende den roeydrager van der weten te doen eenen stuiver.

22. Item van wairheyden oft getuygen te bedwingen sal men gheven den roeydrager van den drien eenen stuiver, ten wair dat yemand wairheyden oft getuygen begeerde, opte dorpen wonende, dairaf soude die roeydrager hebben van elcken eenen stuiver; maer dat en derf die roeydrager nyet doen, hy en wil; ende als die roeydrager tghericht ofte die scepenen ter wairheyt bedwingt, en sal hy nyet meer hebben dan een grooten Brabantsch.

23. Item van pandinge te begheren opte onderpande, ende van pandinge te begheren met scultbrieven, sal men geven den schoutet twee stuivers ende den roeydrager eenen stuiver, alsoeverre alst binnen der vierscharen van Breda is.

24. Item van een erfpalinge oft scheydinge ende deylinge oft openinge van weghen te begheren, sal men gheven den

Digitized by Google

schoutet twee stuivers, ende den roeydrager van der weten te doene eenen stuiver; ende alsoeverre als partyen met recht voirtprocederen, soe sal de schoutet hebben noch vyer stuivers, elck scepen ende die secretarys twee stuivers, de roeydrager eenen stuiver, der stadt knecht eenen stuiver, ende des schouteten clerck eenen stuiver, ende die heere sijn erfbrueck na der ouder gewoenten.

25. Item van yemanden te arresteren, die een ondersaet is des lants van Breda, sal men gheven den roeydrager eenen stuiver; ende indien partyen te recht spreken, soe sal die schoutet hebben twee stuivers.

26. Ende van te arresteren die uutlandighe, buyten den lande van Breda geseten, sal men gheven terstont voir den schoutet twee stuivers ende den roeydrager eenen stuiver, weder die gearresteerde voir recht compareert oft nyet.

27. Item als die schouteten van den Eynden by versuecke van partyen yemanden arresteren, die een ingeseten is van den lande van Breda, dairaf sal men geven den schoutet van den Eynden eenen stuiver, dairvoir hy gehouden sal sijn denselven gearresteerden voir den roeydrager te leyden, indien partyen versuecken eedt oft gelooft te hebben, ende dairaf sal dieselve roeydrager eenen stuiver hebben; ende indien partyen voir recht comen, soe sal die schoutet van Breda hebben noch eenen stuiver. Ende in gevalle die gearresteerde opte Eynden (blz. 140) uutlendich is ende buyten den lande van Breda geseten, soe sal men terstont opleggen drie stuyvers, weder die uutlandige gearresteerde te recht comt oft nyet, die gedeelt sullen worden als voir.

28. Item als die roeydrager enigen seggers die wete doet in de herberge te gaen, dairaf sal hy hebben twee stuivers, hetzy dat er luttel oft veel seggeren sijn.

29. Item als die roeydrager yemanden doet comen voir oghen, dairaf sal hy hebben van elcken persone eenen halven stuiver, van wat saken dat sy.

30. Item soe wye wil houden een sterfhuys oft sitten van sijn goet te vercoopen by geboden, die sal den schoutet gheven vyer stuivers ende den roeydrager eenen stuiver, weder die erfgenamen veel oft luttel sijn.

31. Item oft yemand begheert vrede genomen te hebben, dairaf sal men den roeydrager gheven eenen stuiver, alsoe dicke als hy dien vernyeuwt, ende nyet meer ter yersten dan

Digitized by Google

ten lesten; ende elcke vrede sal dueren 6 weken, ende dien vrede sal men nemen voir getuygen, ende die getuygen sal die roeydrager teekenen, dat by synen sculden gheen hynder dairaf en comt.

32. Item als die roeydrager eenen eedt staeft van enigen gelooften, dairaf sal men hem gheven enen stuiver, uutgenomen des heeren ende der stadt saken.

33. Item als men eenen gequetsten mensche in der herberghe wijst met recht, dairaf sal hebben die schoutet vyer stuivers ende die scepenen acht stuivers, ende van uut der herbergen te wysen met recht desgelijcx; ende is die roeydrager dairby, soe heeft hy eenen stuiver, oft sijn knecht in sijnre absentiën, alsoeverre als hy dair present is.

34. Item oft yemant den roeydrager sinen salarys presenteerde, ende die roeydrager onwillich ware in eenigen punten voirzeyt, ende die begheerder sijns rechts gemiste by dien gebreke van den roeydrager oft sine dienair, dat sal men opten roeydrager moghen verhalen met recht.

Actum 27 Decembris anno 1509 na Ludick.

H. DE NASSOU.

E. ORDONNANTIE VAN 1510.

VAN HARINGH [1]).

(blz. 183.) Hierna volgen sekere punten, ordinantiën ende articulen, overdragen ende gesloten by den heere ende by der stadt van Breda, tot vermeerderen ende sterkinge der comanscap van den harinck, om van nu voirtaen in de voirseyde stadt sonder verdrach gehouden te worden, ende altijt op een veranderen ende verbeteren, vermeerderen oft verminderen, in deel oft geheel, alst den heere ende der stadt voirseyt believen ende goetduncken sal.

1. In den iersten, soe wat harinck in de voirseyde stadt van Breda vercoft wordt voir vol ende suet dien sal men leveren vol ende suet, ende volgepact van onderen op ende van bodem

[1]) Dit opschrift is van eene latere hand.

Digitized by Google

tot bodem, by den keurmeesteren na den eeden, die sy dairop doen sullen; ende desen harinck sal men mogen weycken, ende geweyct in der voirseyder stadt mogen vercopen, ende anders gheenen harinck geweyct vercoopen.

2. Item wracken harinck sal men binnen der voirseyder stadt mogen vercoopen in den pekel ende nyet geweyct, ende dairop sal staen openbairlick op eenen stock een root vaenken, daer men den voirseyden harinck by kennen mach; ende wairt dat yemant den voirseyden harinck weycte ende geweyct vercoft sonder vaenken dairop staende, gelijck voirseyt is, die soude verbueren, soe dicke enige van den voirseyden punten gevielen, eenen ouden schildt, te deylen ende te bekeeren in drien, te weten deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt ende tderde derdedeel den aenbrenger.

3. Item harinck, die gheel is van garstigheyden, ende die men noemt bruyen, nachtscade oft moeyenharinck ende diergelike, en sal men gheenssins binnen der stadt ende vyerscharen van Breda moghen vercoopen oft uter stadt van Breda nyet voirt ewech moghen seynden oft vuren; mer men sal alsulcken harinck wederom moeten seynden ende vueren van daer hy gecomen is. Ende dede yemant hierteghen, die sal verbueren, alsoe dicke dat geviele, van elcker tonnen harincx eenen ouden schilt, te deylen gelijck voirscreven is.

4. Item ydelen harinck oft meeghdekens-harinck sal men voir ydel vercoopen, ende die men voir suet vercoopt, sal men suet leveren ende vol packen; ende dien harinck, te weten ydelen oft meeghdekens-harinc, en sal men binnen der voirseyder stadt nyet mogen wycken, dan in de voirteelt van den herinc tot 14 dagen toe voir Bamisse, als die vol suete harinck coomt; mer men sallen mogen vercopen in den pekel, ende dairop sal staen een witte vaen. Ende soe wye anders ter contrariën dede, soude verbeuren, alsoe menichwerf enich van dien bevonden worde in der waerheyt, eenen ouden schilt, te bekeeren ende te deylen gelijc voirscreven staet.

5. Item die keurmeesteren sullen nae hueren eeden alle harinck, die binnen der stat voirseyt gecoft oft vercoft sal worden, hueren ende packen, ende die teekenen, elcken na sijnder naturen, met verscheyden teykenen, daermede men den eenen voir den anderen sal mogen kennen.

6. (blz. 184.) Item ende wanneer de voirseyde keurmeesteren den voirseyden harinck kueren sullen, soe en sal nyemant daerbi

Digitized by Google

moghen wesen oft daertoe yet segghen, dan die voirseyde keurmeesteren oft dieghene, die hen dienen ende die sy daertoe roepen sullen; ende dese kueringe ende packinge sal moeten geschien tusschen twee sonneschyne in den harincktuyn [1]), ende met openen doren; ende waert dat yemant anders dan die keurmeesters, als sy den herinck keuren, dairby quame ongeroepen ende teghens der keurmeesters wille oft yet dairtoe seyde, die soude verbueren, soe dicke alst geviele, neghen oude schilde, te deylen gelijc voirseyt staet.

7. Item als die harinck, gelijck voirseyt staet, gepact, gekeurt ende na sijn gelande geteekent is, soe en sullen die keurmeesteren dien harinck nyet uutgeven voir die tijt, dat hy ewech gevuert sal worden; ende wairt dat die harinc, nadien dat hy gekeurt ende geteekent ware, eenen kenliken tijt hier bleve liggen sonder ewech gevuert te worden, soe sullen die keurmeesteren den harinck wederomme besien ende keuren in der maten voirseyt.

8. Item alle harinck, die wrack oft cuytzieck oft ropzieck gekuert wort, die sal men alsoe wederomme in die tonnen packen als hy is, sonder den sueten harinck, die dairin is, dairuut te schieten.

9. Item men sal voertaen 14 daghe voir Bamisse kueren ende het teyken geven, geheyten 't rondeel, ende tot Bamisse den brant, gelijck men in anderen plaetsen doet, alsoeverre den keurmeesters by hueren eede na gelegentheyt des tijts orbairlic dunct.

10. Item en sal nyemant binnen der stad van Breda enigen harinck mogen vercoopen, hy en sal yerst by den keurmeesters gepact ende gekeurt sijn in den harincktuyn, opte verbeurte van een ouden scilt, te deylen ende te bekeren gelijck voirseyt staet.

11. Item die keurmeesteren sullen altijt ten versuecke der cooperen oft vercooperen bereet sijn den harinck voirseyt te keuren, ende in der maten voirseyt, nadat sy dien vijnden, te teykenen.

12. Item die keurmeesters sullen hebben eenen reep, dairna sy alle harincktonnen ycken ende grooten sullen op huer behoirlike mate; ende oft sy enige tonnen vonden, die te cleyn waren, die sullen sy vaneen slaen.

---

[1]) De 3 laatste woorden zijn met dezelfde hand boven den regel geschreven.

Digitized by Google

13. Item sullen die keurmeesters hebben van hueren packloon van elcken last harincx neghen stuvers, te weten van elcke tonnen drie oirt stuvers *ende die sal de vercooper betalen* [1]), ende daertoe die ydel vaten ende tonnen, die int packen overbliven, ende sy en sullen (blz. 185) die beste nyet nemen, mer die quaetste; ende voirt van elken vate te branden ende te teekenen een oirt stuvers, ende dat sal die cooper betalen.

14. Item sal elck keurmeester uut eenen last gepact harincx, daer hy aen gewracht heeft, mogen nemen 6 haringen ende niet meer; ende gheven sy yemanden enigen haringh, die sal hen cortten aen hen gedeelt, ende van den vaten sullen sy mogen nemen na advenant; ende soe wye nyet en werct oft nyet tegenwoirdich en is, die en sal dairaf nyet hebben, ende dien harinck sullen sy openbairlic dragen oft doen dragen.

15. Item die keurmeester, die cuyper is, sal alleen hebben ende behouden sijn bewairgelt oft loon, te weten: van elken last harincx, hem bevolen sijnde, sal hy hebben 3 oft $3^1/_2$ stuver; ende dairvoir sal hy den harinck bewaren van pekel ende van den . . . . . [2]). Ende die cuyper sal oic alleen behouden sijn loon van dubbelbanden, te weten van elken vat eenen halven stuver.

16. Item van een tonne harincx op ende toe te slaen, die de coopman begheert te besien, sal die cuyper hebben een oirt stuvers.

17. Item wat virsschen harinck, die men hier ophangen wil, sal men ierst moeten doen ende laten besien by den keurmeesteren voirseyt; ende dunckt den keurmeesteren voirseyt, dat dieselve harinck goet ende custbair is, soedat men sal mogen droegen, soe sal men dien moghen ophangen ende in der voirseyder stadt vercoopen. Ende dunct den keurmeester, dat die harinck nyet goet oft lofbaer en is, soe sullen sy dien de marct verbieden, ende men en sal dien in der voirseyder stadt nyet mogen hangen oft vercoopen, mer men sal dien wederomme uutvueren oft doen vueren, dair hy gecomen is. Ende wairt, dat yemant enigen verschen haringh hinge, eer hy, gelijc voirseyt is, by den keurmeesteren besien ende gekeurt ware, die soude verbeuren, soe dicke dat geviele, drie oude schilde; ende wairt dat yemant enigen harinck, dien de

---

[1]) De laatste 6 woorden staan met dezelfde hand in margine links. [2]) Deze regel is verder opengelaten.

Digitized by Google

marckt verboden ware, ophinge oft vercofte in der voirseyder stadt, die soude verbueren, soe dicke dat geviele, van elken laste negen oude scilde, ende al te deylen in drien gelijc voirseyt staet.

18. Item die vercoopers sullen die cupers werven ende loonen om by den keurmeesters te comen, alst behoeflic is, ende die tonnen op ende toe te slaen, ende anders te wercken, dat aen die tonnen behoeft gewracht te worden.

19. Item soe wye vol ende sueten harinck binnen der stadt vercoopt, en sal gheenen wracken in syn huys mogen hebben, om uut te vercoopen, dan alleen metten tonnen int gross.

20. Item oft den keurmeesters enigen harinck oft visch voirquame te keuren, die hen oft enigen van hen toebehoirden oft daer sy aen deylden oft winneren oft verliesers aen waeren, soe sal dieghene, die in der manieren voirseyt aen alsulcken harinck oft visch winner oft verlieser ware oft eenich deel hadde, dair afgaen als men dien kueren sal, ende dander sullen dien keuren in der maten voirseyt [1]).

21. Item om dese saicken volcomelick uut te richten ende besorgt ende bewairt te mogen worden, soe sullen die heere ende die stadt alle jaer 3 of 4 goede mannen (blz. 186) tot keurmeesteren setten ende ordineren, die hen dairtoe nut ende orbairlic sullen duncken (te) wesen [2]).

F. ORDONNANTIE VAN 1514.

TAX VAN PROCESSEN OVER TE BRENGEN [3]).

(blz. 133.) Hendrick, grave tot Nassouw, tot Vyanden ende heere tot Breda, Dyest, Grymbergen enz. doen cond eenen yegeliken. Want tot onser kennissen gecomen is, hoe dat in tyden als enighe saicken van eenigen bancken ons lants van Breda oft

---

[1]) Dit art. staat aan den voet der bladz. met dezelfde hand, terwijl achter art. 19 een verwijzingsteeken staat. [2]) Hierna volgt de door de keurmeesters af te leggen eed. — Eene aan den voet der bladz. geplaatste aanteekening noemt voor deze ordonnantie het jaar 1510. [3]) Dit opschrift is van eene hand der 17e eeuw.

Digitized by Google

van anderen plaetsen, onder onse hootbanck van Breda te hoode ressorterende, aen deselve onse hootbancke te hoode gebracht worden, om leernisse te hebben oft andersints by appellatiën te hoode commen, oft als enige partyen huer gescillen uutgaen ende conpromitteren in onse wethouderen van Breda, seer groote ende costeliken teringen ende gelagen dairop geset worden ende verteert, tot grooten last ende verzwairnisse van partyen, dwelck al tendeert in verminderinge der eeren van onser voirseyder hootbancken ende justiciën, ende oic tot alsulcken quaden consequentiën, dat vele partyen laten sonder huer goet recht te vervolgen, om alsulcke groote costen te scuwen, — wy willende hierop versien ende remedieren, tot onser ende onser hootbancken eere ende ter welvairt van onsen ondersaten ende anderen partyen, tot onser hootbancken comende, hebben geordonneert ende in onsen rade gesloten, willen ende scerpelijck bevelen onsen drossart, borgemeesteren, scepenen ende anderen van onsen hootbancken voirscreven, dat sy strackelijck onderhouden ende doen onderhouden die ordinantiën, die voirtijts, om costen van partyen te scuwen, geordineert ende gestatueert sijn opt brengen van vonnissen te hoode ende opte seggerscappen, gelijc deselve ordinantiën dat verclaren. Voirt willen wy, dat opte daghen als onse hootbanck vergadert sal sijn, om op enige saicken oft hootvonnissen te delibereren oft in saken van appellatiën te recht te setten, onse drossaet oft in sijnre absentie sijn stadhouder ende sijn clerck, die de dispositie heeft plegen te hebben, om die costen te rekenen ende die penningen te distribueren, die op alsulcke saicken ingeleegt worden, ende de clerck oft griffier van der cameren, ende de doerweerder oft knecht van der cameren, elcx hebben sullen huer oude rechten, alsoe sy die van ouden tyde gehadt hebben; ende die roeydrager, van die wete te doen den mannen, indien hy buyten der stadt reyst boven de half myle weeghs, om eenigen mannen die wete te doen, soe sal hy hebben na der ouder gewoenten vijf stuivers, ende indien hy alleenlic de weten doet binnen de stadt blivende, soe sal hy hebben drie stuyvers; ende een ygelijck van der borgemeesteren, scepenen ende mannen, die ter hootbancken geboden sullen worden ende die present sijn sullen opte deliberatiën van der saicken, sal hebben voir synen cost, te weten indien hy teren wil drye stuivers, ende indien hy nyet teren en wil, soe en sal hy mer twee stuivers hebben na den ouden hercomen; ende die mannen, die van

Digitized by Google

buyten der stadt boven de half myle weeghs comen, sullen hebben vyer stuyvers, weder sy teren oft nyet; ende men sal ten scheyden van der hootbancken elcken sijn gelt geven, ende verteren sy meer, dat sal elck op syne budel moeten doen. Ende partyen en sullen nyet meer voor enige van der hootbanck oft voir enige anderen mogen betalen; oic en sullen partyen egheen voirgelagen of nagelagen moghen schencken oft gheven oft gesette gelagen betalen, behoudelijck dat de schoutet of sijn stadhouder ende scepenen, die de saicken te hoode brenghen, hueren cost hebben sullen, gelijc gewoenlijck is. Ende nyemant van onsen hootbancken en sal enighe (blz. 134) gesconken gelagen mogen nemen oft aenveerden van enighen partyen, ter hootbancken comende, voir oft na der deliberatiën van der saicken, opte pene van wraicbair in gelijcke saicken te worden. Ende soe wanneer de scepenen van enigen dorpen comen met enigen process, voir hen beleydt ende gesloten, aen onsen scepenen oft wethouderen in Breda, om voirraidt te hebben, soe en sullen onse scepenen oft wethouderen dien voirraidt oft leeringe nyet geven, dan by der volder bancken oft by verstandele mannen, in de plaetse van den absenten scepenen genomen, ende met vollen accoorde, ende dat sonder cost van partyen, ten wair oft partyen oft scepenen van der partyen weghen willichlijck een gelte wijns schencken wilden.

Actum tot Breda opten 14 dach in Meerte anno 1514.

H. DE NASSOU.

G. ORDONNANTIE VAN 1534.

ORDONNANTIE VAN DEN ERFSCHEYDERS [1]).

Mijn genadige heere de grave van Nassou, aensiende de groote ende ontallicke scade, die zijnder genaden stadt, bor-

[1]) De volgende 7 bladen in het H. S. zijn niet van pagina-cijfers voorzien en staan tusschen de bladzijden 190 en 191; daarna sluit de pagineering zich weer bij de voorgaande bladzijden aan. De hand, waarmede deze ordonnantie geschreven is, is geheel anders en klaarblijkelijk van later tijd dan die, waarmede de voorgaande ordonnantiën geschreven werden. Het opschrift is van eene hand der 18e eeuw.

Digitized by Google

geren ende ingesetenen van Breda by den brande in desen somer lestleden gebuert is, by welcken den meesten deel van den voirseyden borgheren ende ingeseten soe verarmt ende bedorven zijn, dat zy nyet alleen hueren huysen verloren en hebben, maer oeck den meestendeel van hueren huysrade, coopmanscapen ende roerende goeden, dat zy nauwelick of emmermeer sulcke schade sullen moghen verhalen, toecomende de grootheyt ende geweldicheit van denselven brande uuyt dien dat den meestendeel van den huysen, die verbrant zijn, met riet dack gedeckt ende met houtwerck in de mueren, dwelck al lichtelicke ontsteeckt ende den brant voet, getymmert zijn geweest, daeraf sijn genade hertelicken zeer bedroeft zijn ende beclagen mer het verlies van de voirseyde stadt ende besunder van den voirseyden borgheren ende ingesetenen dan zijn eygen schade, begherende hierin te versien ende der voirseyder stadt ende borgeren te hulpen comen, soewel om beter, stercker ende gedueriger huysen tot huere verzekerheyt ende om in toecomende tyde van grote brande bewaert te zijn te maken, alsoick om neringe ende hanteringe bynnen der voirseyder stadt tot welvaeren ende vorderinge van den borgers voirseyt te crygen, hebben sijn genaden yerst ende voir al gescreven aen der keyserlicker majesteit ende oic gesproken myne genadigster vrouwen der conincinne, om te hebben quytsceldinge, gracie ende exemptie van den beden van der stadt portie ende oick van den tollen van Hollant ende Zeellant, dwelck, soe zijn genade ontwijffelick hoopt ende genoch verstaen heeft, alsoe geschieden sal, tot grote vorderinge van der stadt en den borgheren voirseyt.

1. Ende daerenboven om noch vorder den voerseyden borgheren te helpen ende te assisteren, soe heeft zijn genade gegunt allen denghenen, die huysen tymmeren sullen, bynnen den nyeuwe begrype ende ingravinge van der voirseyder stadt, met harden dacke ende met steenen gevelen oft met steen mueren voer aen de straten ende met steenen doercasynen, te geven den vierden penninck van tgeen, dat die steenen doercasynen ende venstercasynen, aen straete staende, costen zullen; ende zullen zijn genade bestellen, dat alhier tot Breda genoch witwercx totten voirseyden casynen tot redelicken prijs te vijnden sal sijn.

2. Ende noch hebben sijn genade allen denghenen, die haere huysen verbrant zijn ende wederomme in manieren als voirseyt

Digitized by Google

is tymmeren sullen, quytgescouden heurluder portie, die zy binnen vier jaeren naestcomende in zyne genade bede souden moeten contribueren.

3. Item de stadt sal alsulcken persoonen, die twee viercant hoogh tymmeren sullen, geven tot hulpen van leydack op elcke roede van twintich voet int viercant XV^{C} leyen, ende voer elcke duysent, alse zijn blaeuw oft gruen marter, sesthien scell. gr. Vlems, ende alse peers zijn 7 scell. gr. Vlems, oft de stadt sal de leyen geven, daeraf zy den kuer hebben sal.

4. Ende denghenen, die maer een viercant hoogh tymmeren ende met leyen decken sullen, die sullen op elcke roede daecks alleenlick hebben zevenhondert ende vijftich leyen, ten pryse ende tot keuse van der stadt als vore; ende deghenen, die met tichelen decken sullen, sal de stadt gheven op elcke roede daecx drieduysent tichelen, oft voir elck duysent veerthien stuivers, daeraf de stadt oeck de keuse hebben sal; daerop men sulck ley ende ticheldack altijts sal moeten onderhouden.

5. Ende dese hulpe tot dack sal de stadt gheven denghenen, die binnen vier jaeren, te weten binnen den jaeren XXXV, XXXVI, XXXVII ende XXXVIII hueren huysen tymmeren sullen, ende na dien tijt nyet. Ende sal nyettemin een yegelick, na die vier jaeren voirseyt tymmerende, sijn huysen in harden daecke moeten decken sonder enigh voirdel na de voirseyde vier jaeren te hebben van der stadt, ende de huysen op hen selfs cost tallen daghen in harden dake moeten houden.

6. Item wordt scerpelijck van wegen mijns genadigen heeren geboden, dat alle deghene, die na Lichtmisse naestcomende enige huysen, achterhuysen, stallen, schueren oft logyen tymmeren oft maken sullen, die sullen moeten allen decken met harden dacke; ende dat men gheen gelinten, heymselen oft tuynsselen tusschen huysen oft hooven en sal mogen maken van riet oft stroo oft dyergelijcken, noch oic de gelinten daermede mogen decken.

7. Item dat alle huysen, hoedanich die zijn, nu staende binnen den nieuwen begrype ende ingravinge van der stadt ende met riet gedect zijnde, die nyet verbrant en zijn geweest, sullen moeten binnen vier jaeren gedect worden met harden dacke; ende sullen de proprietaryssen van denselven huysen hebben van der stadt, tot voirdeel van dat zy heuren huysen onder hart dack stellen sullen, half soeveele als dieghene, die afgebrant zijn, hebben sullen, soe voirseyt is, te betalen

Digitized by Google

binnen vier jaeren na den tijt, zy haeren huysen onder hart dack gestelt sullen hebben by gelijcke portie.

8. Item is by mynen genadigen heeren geordonneert, dat alle diegene, die enige verbrande huysen oft die hofsteden van verbranden huysen wederomme sullen optymmeren, ende in harden dacke stellen, zullen hebben, den tijt van zesse jaeren lanck, geduerende elcke jaer quytscellinge van der helft van den renten, uyten voirseyden hofsteden uytgaende, hoedanich die zijn, geestelick oft werlijck, oft die hefferen van den voirseyden renten mogen die renten van den yersten twee jaeren quytscelden int geheel, ende daermede gestaen; ende om desen tween manieren van quytscellingen sullen die hefferen van den renten die keuse hebben, alleen den heerenchijns uytgesceyden.

9. Item wordt geadverteert een yegelijcken, die nieuw huysen binnen tbegrijp van den nyeuwen graven ende besunder opt Gasthuys-eynde tymmeren sullen, dat zy die hoogh zetten boven die groote vloeden, die geweest zijn, want die straten oick gehooght sullen moeten worden.

10. Item heeft mijn voirseyde genadige heere geordineert: oft enige proprietarissen van hofsteden van verbranden huysen oft oick enige persoonen, renten dairop hebbende, dien deselve hofsteden met hueren erven in handen comen sullen, dieselve hofsteden ende erven nyet en betymmerden in harden dacke binnen den naesten twee jaeren van XXXV ende XXXVI, dat die gehouden sullen zijn te Bamisse in den jaeren van XXXVI die hofsteden ende erven te vercoopen anderen luyden, die deselve hofsteden ende erven betymmeren sullen int naeste volgende jaer van XXXVII; ende oft zy daerinne gebreckelicke worden bevonden, sal men in dien gevalle sulcke hofsteden ende erven van tsheeren wegen vercoopen, om te wordden betymmert als voirseyt.

11. Item is noch geordineert, dat in gevalle yemant enige hofsteden ende erve gecocht hadde, die daerop gheen huys van twee viercant hooghe en soude tymmeren, ende een ander waer, die op tselve erve een huys twee viercant hooghe wilde tymmeren, die sal naederscap aen alsulcken hofstede ende erve mogen hebben, om de hofstede ende erven te hebben voer den anderen, om denselven prijs, dairvoire dyerste cooper die gecocht hadde, jae al waer dyerste cooper daerinne gevest.

12. Item dat men sal moeten betymmeren alsulcke enge ende nauwe plaetsen, als tusschen de huysen gelegen hebben, die

Digitized by Google

alleen toten osendrop van denselven huysen gedient hebben, met eenen gemeynen muer ende tot gemeynen coste, ende met goten tusschen beyde de dacken, indien des noot zy, oft gelijck die geerfde van beyden zyden sullen connen overcommen; ende in gevalle deen van der voerseyde twee geerfden willich waere te tymmeren, soe sal dander hem moeten volgen, hy en hadde alsulcke merckelicke redenen, die den erfsceyders, die geordineert zullen wordden, oft dien van der wet met hemluden genoch ende suffisant sullen duncken te zyne.

13. Ende als yemant begeert eenen muer met zynen nabuer te tymmeren, ende sijn nabuer, nyet wel de macht van tymmeren hebbende, consenteerde, dat sulcke begeerder op zijns nabueren muer metste ende dien opvuerde op zynen cost, ende dat hy in de stede van dien halven coste hadde zijns nabuurs deel van den erve, dat tusschen beyde henluden huysen gelegen hadde, tot verbredinge van zijn huyse, sal die begeerder dat gehouden zijn te doene.

14. Item daer twee huysen getymmert hebben geweest ende gestaen hebben op eenen gemeynen muere, ende die proprietarys van der eender zyden gereet ware oft tymmeren wilde, ende proprietarys van der ander zyden alnoch vertreck nemen wilde van tymmeren, sal nochtans dieghene, die vertreck begeert, moeten tot halven coste opmaken den gemeynen muer van denzelven huysen oft erven sonder wederseggen, ende in gevalle van weygeringen daertoe sonder vertreck met recht bedwongen worden.

15. Item en sal deen huys nyet vorder, hoe luttel dat zy, ter straeten waert mogen gemetst oft getymmert worden dan dander, mer sullen in alle straten die huysen getymmert moeten worden oft gemetst na der linien ende richten, die henluden by den erffscheyders ende gedeputeerden, daertoe gestelt, geordineert ende gewijst sal worden; ende sal den metsers tselve bevolen worden op zekere penen, ende oic op die pene van die mueren wederomme af te breken ende te hermetsen sonder loon, soeverre zy buyten den linien ende richten, hen geordineert zijn, gemetst hadden.

16. Item want sommige straten nyet wijt en zijn, is geordineert, dat nyemant aldaer banken sal mogen setten ter straten waert inne oft over die goten, mer alleenlick neffens ende aen de huysen.

17. Ende dat aldaer nyemant enige keldermonden oft doren

Digitized by Google

oft trappen van kelderen oft fanten en sal mogen setten, die boven oft beneden buyten den mueren van den huysen ter straten waert instaen zullen.

18. Item dat gheen hoefslagers heure opstallen nyet vorder buyten hueren huysen ter straten waert inne metten aldervuytersten van denselven opstallen en sullen mogen setten, dan hemluden by den schoutet ende borgermeesteren van der stadt geconsenteert sal zijn, opdat de strate noch oick de gebueren daerby gheen gebreck en hebben.

19. Item dat geordineert sullen worden twee oft drie goede mannen, hen metsents ende tymmerens verstaende, oft die metserts oft tymmerluden geweest hebben, die genoempt sullen worden erffsceyders, ende sullen eenen behoirlicken eedt doen eenen yegelicken recht te doene, dwelcke alle geschillen, den erven ende tymmeringen aengaende, beslichten sullen, opdat zy connen, ende in gevalle van zwaricheyt tselve rapporteren aen den schoutet ende den wethoudere van Breda.

20. Item ende dat deselve goede mannen oick op zekeren tyden omgaen sullen ende besien, oft yemant onbehoirlijck ter straten waert inne metste oft tymmerde, ende dat calengieren ende verbieden, ende voort dien van der wet te kennen geven; ende dat deselve goede mannen oic besien sullen, oft die metserts ende tymmerluden, in dachhueren werckende, getrouwelick wercken ende der luden werck nyet en bederven; ende die zy bevinden loeylick, traechlick ende onbehoirlijck werckende, sullen zy vermanen dat te beteren, ende denghenen, die zy bevinden sullen gebreckelijck blivende oft der ludcn werck bedervende, sullen denselven werckluden int eynde van haeren werck doen doene afslach, ende oick reparatie van verdorven werck, nadat zy sullen bevinden behoirende.

Alle welcke ordonnanciën mijn voirseyde genadige heere sal moghen veranderen, meerderen ende minderen, zoe zijn genaden bevinden sullen tot welvaeren van zijnder genoemde stadt ende den borgheren ende ingesetenen van dien profytelijck zijnde, ende viel hierin enige swaricheyt, die interpreteren ende verclaren als behoren sal. Ende willen zijn genaden voirseyt zijnder voirseyder stadt ende borgheren van Breda alle behulp ende assistentie doen in alle andere saken, hem mogelick zijnde, tot heuren proffijte, welvaren ende tot verhalinge van huerder scaden, soe vele des doenlick zijn sal. Actum gedaen tot Breda by mynen genadigen heeren, in de presentiën van

Digitized by Google

den luden van zijner genaden rade ende van den drossart ende borgermeesteren van Breda, den 22sten dach Novembris anno XV^C vier ende dertich.

H. DE NASSOU.

By mynen genadigen heeren den grave ende mercgrave

I. STREPEN.

Digitized by Google

AMBACHTSBRIEVEN.

DIE SCRODEREN. 1388 [1]).

(blz. 207.) Wy Jan van den Campe, ridder, drossaet van den lande van Breda, Aernt Janss., Godevaert van Loenhout, Jan die [2]) Ruytenner ende Dierick die Rover, schepenen in Breda, doen condt allen luden, dat wy dairby ende over geweest hebben, dat die snidere van Breda maecten ende ordineerden by onsen goetduncken aldusgedaen coren te houden ende te hebben in hoer ambacht, als hierna [3]) bescreven sijn; ende altoes te minderen ende te meerderen ende te verwandelen by ons oft by denghenen, die namaels in onse stadt sijn sullen.

1. In den yersten: soe dat [4]) wye in hoer ambacht comen wille, dat die te voren poerter worden sal.

2. Item so wye dat meyster werden wille, die sel gheven den ambacht twee ryale.

3. Item soe wat kijnt sal leeren nayen, dat sal geven den ambacht eenen ryael, ende dien sal men houwen aen den meester, (blz. 208) diet leert, behoudelic dien dat een meester sijn selfs kijnt leeren mach sonder gelt den ambacht te geven.

4. Item sal eens meesters kijnt eenen ryael geven den ambacht, alst meester worden wille.

5. Item so wye dat sneede, ende den ambacht nyet genoech ghedaen en hadde, die verboerde twe ryael, alsoe dick als hy dat dade.

6. Item soe wie eenen cnape te wercke sette, die in eens anders meesters huer ware, die verboerde eenen halven ryael, ende die cnaep diesgelicke, dest hem die wete es [5]) gedaen.

---

[1]) Naast dit opschrift staat nog met latere hand: *Kleermakers 1388.* [2]) Deze beide woorden zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [3]) «hierna» met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [4]) «dat» met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [5]) Eerst stond hier «waer», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

7. Item soe wie dat werck volmaecte, dat een ander gesneden hadde, die verboerde enen halven ryael, ten ware by synen oerlove.

8. Item waert dat eenighen meester oft cnape, die int ambacht ware, so misviele ende verarmde, dat hy hulpe behoefde tot synen lijftiere, dien sal men uutten gemeynen ambacht geven twe tornoeyse des daeghs tot sinen cost te hulpen.

9. Item es hem georloft, dat sy kiesen mogen hoerse twe, die dese coren wachten tot des heeren behoef, der stadt behoef ende tot des ambachts behoef; ende die twe sal die heere dairtoe eeden, dat sy dese coren sullen doen houden na horen besten, ende die twee mogen voert eeden die van haren ambacht sijn, dair sy wanen dat die coren aen verboert [1]) sijn, sonder misdoen jeghens den heere. Ende soe wanneer dese twee dat ambacht tegader hebben willen, die dan dair niet en quame, die verboerde 16 penninge zwerten, opdat hem een [2]) wete gedaen ware.

10. Item soe wye dat thuys bleve, als men uutvoere ten orloge, die soude geven den ambacht, die uut waere, den derden penning van sijnre winninghe.

Ende dese coren sullen sy bedriven ende berichten alsoe verre als die vryheyt ende prochien van Breda begrijpt. Ende van allen broken voirseyt sal hebben ende heffen die heere een derdendeel, die stadt een derdendeel, ende dat ghemeyn ambacht een derde. In orconde (desen brieve met onsen segelen besegelt int jair ons Heeren) [3]) duysent driehondert [4]) LXXXVIII, 16 dage in Meerte [5]).

DIE BACKEREN. 1402.

(blz. 217.) Wy Peter die Bonte, Dieryc die Rover, Gerryt Reysenaelden ende Peter Poelman, schepenen in Breda, doen condt allen luyden, dat wy by rade ende goetduncken Foeykens Foeykenssoen, drosset slans van Breda, ende Willems van

---

[1]) Hier stond eerst «verbroect», doch dit is doorgehaald. [2]) Hier stond eerst «die», doch het is doorgehaald. [3]) De tusschen haakjes geplaatste woorden staan met dezelfde hand in margine links, met den tekst verbonden door een verwijzingsteeken. [4]) Eerst stond hier «vierhondert», doch «vier» is doorgehaald en daarboven geschreven «drie», naar 't schijnt met dezelfde hand, maar met verbleekten inkt. De genoemde Jan van den Campe was drossaart in 1388. [5]) Het overige der bladzijde, ongeveer 1/3, is onbeschreven.

Digitized by Google

Oesterzeel, rentmeester te Breda, daerby ende over geweest hebben, dair die coepbacker van Breda maecten ende ordineerden by onsen consente van tsheeren ende van der stadt wegen aldusgedaen coren te houden ende te hebben in haer ambacht, als hierna bescreven sijn; ende die altoes te minderen ende te meerderen, te veranderen ende te verbeteren by den heere ende by der stadt, als het dat orbaerlicxste duncket.

1. In den yersten: dat nyemant in haer ambacht sijn en sal, tensy dat hy te voren poerter sy.

2. Item sullen die koepbackers op goet gewichte ende op goede coeren backen by ordinanciën van den heere ende van der stadt.

3. Item en sal niement de coep backen oft doen backen, dat hy voert vercopen wille, hy en sal sijn in den backerambacht, op die boete die hier gescreven staet.

4. Item soe wie van desen dage voert in den backerambacht comen wille, die sal geven den ambacht twee ryael.

5. Item mach elcx backers kynt meyster werden om enen ryael.

6. Item is den backeren geconsenteert, dat sy kiesen mogen eenen deken ende daertoe hoerder twee, die men van tsheeren wegen daertoe eeden sal om dat ambacht mede te bedriven ende te regeren; ende als sy dat ambacht te gader willen hebben, soe sal men elken meyster een wete doen, ende die dan dair niet by en coemt, die verboert 16 zwerte.

7. Item sullen die deken ende die twee bedrivers macht hebben dieghene te eeden, die int ambacht sijn, of yement jeghens dese coren gedaen heeft, dat sullen sy voert aen den heere brengen; ende so wye daerin bevonden wordt dat sy yeghens die voerscreven coren gedaen heeft, die sal verboeren 2 ryael, derdendeel den heere, een derdendeel der stadt ende een derdendeel den ambacht.

In kennisse der waerheit soe hebben wy schepenen voerscreven desen brief bezegelt int jaer ons Heeren duysent vierhondert ende II, 17 dage in Junio [1]).

DIE VYSSEREN. 1419 [2]).

(blz. 202.) Wy Harman van Zeelbach, gheheiten van Meloe,

[1]) De volgende bladzijde is onbeschreven. [2]) Hiernaast met eene latere hand: *Visschers, 1419.*

Digitized by Google

drossate tot Breda, Gheryt Reysenaelde, Jacop van den Wingaerde, Ghijsbrecht Piggen ende Jan van Gagheldonck Huyghemanssone, scepenen in Breda, doen condt allen luyden, dat wy dairby ende over waren, dat geordineert ende gemaect sijn by den heere ende by der stadt alselke koeren als hierna bescreven staen, dairmede dat die vysschere hoir ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren by den heere ende der stat.

1. In den yersten: dat elc vischere, die poerter es bynnen Breda ende int ambacht es, laten sal hier ter merct uut sinen scepe der stat te coepene acht cabbeljau, twee hondert scelvische, sesse manden scollen, een tal bollicx ende twe dusent heerincx; maer elc vreemt vischere, die daer ter merct coemt, die sal der stat half soeveele laten van elcx als voirscreven es.

2. Item soe en sal gheen man visch vercopen, hetzy levende, versch oft gesouten, hy en sta daermede op die merct, uutghenomen tsheeren ende der stat water.

3. Item soe en sal gheen man vische vercopen, die niet [1]) en leeft, hy en sy yerst gecoert, noch heiten ghecoert dan die men voir ogen siet, ende die op die merct coemt.

4. Voirt sal hem die heer setten twe koermeystere, die den vysch werderen sullen.

5. Item soe wat vischere hier heerinc te coep brengt, weder hy van bynnen sy oft van buyten, die mach dairmede staen op die merct alsoe lange als hy wille; mer van elken dusent, dat hy vercoept, sal hy geven eenen brabantschen, uutgheset van tonne heeringe, dair en sal die koer niet af houden.

6. Item van elken last buckincx, dat te hanghe gaet, sullen sy gheven eenen groten.

7. Item van elken hondert cabbeljauws, dat sy vercopen, sullen sy gheven eenen groten.

8. Item van elken hondert scelvisch enen brabantschen.

9. Item van elken salm, die sy vercopen, enen brabantschen.

10. Item van elker mande bollicx, die sy vercopen, (eenen brabantschen.

10. Item van elker manden schollen, die sy vercoopen [2])) enen hollantsche penning.

---

[1]) Deze twee woorden zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven.
[2]) De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn in den zin vergeten, doch aan den kant bijgeschreven, naar het schijnt met dezelfde hand, doch met anderen inkt.

Digitized by Google

11. Item van enen kaer aele oft palinghe enen ouden zwerte.

12. Item van enen kaer buthe enen ouden zwerten.

13. Item van twelf vloten een butken.

14. Item van vive ende twintich elfts een butken.

15. Item van een hondert rochen een butken. Ende alsoeveele, als sy min vercopen van elcx dan voirscreven es, alsoeveele te min sullen sy na den ghelande gheven (blz. 203) dairaf.

16. Item hadde enich man vysche te vercopene, ende hy se loechende, hy waers op vijf scellinge.

17. Item soe wat vysche, die men die merct ontseegt, diene daerenboven vercoept verboerde twintich scellinghe. Ende nyemant en mach doden vysch vercopen sonder besien van den koermeysters; ende es die vysch quaet, soe sal men int water werpen op vijf scellinghe.

18. Item soe wat man van buyten oft van bynnen met ryvier-vische ter merct coemt, die sal daermede staen selve alsoe langhe als hy wille.

19. Item soe wat vreemde coepman van buyten coemt oft wat man, die bynnen es ende vysch ter merct brengt, die sal dair selve eenmael mede staen, ende dairenteynden metten hope vercopen, ende men salle veylen int openbair.

20. Item en sal nyemant vysch mynen dan een man, ende die man mach eenen wive wail mededeylen dat hy coept, opt dat hoir man int ambacht was; ende niet meer dan sy twe en moeghen aen enen coepe deylen; ende woirdt dairin bevonden, datter yement meer aen deylde, dat wair op twintich scellinghe.

21. Item zo wye vysche coept, die sal den vercoepere betalen bynnen daighslichte, op twintich scellinghe.

22. Item en sal gheen vyschcoepere met vysche staen ter merct dien vysch te vercopene, hy en sal bliven bynnen den hoec van Willem Reyners huyse was ter merken waert aen, ende alsoe lijnderecht over op dander syde van der straten. Ende soe wye hierbynnen stonde ter kerken waert, die verboerde enen ouden schilt, alsoe dicke als hy dairaf gecalengiert woirde.

23. Item soe en sal nyement den coepman tieghentrecken bynnen den lande van Breda om vysche te coepene, meer men sal den coepman sijn vysch ter merct laten brenghen, ende dan vercopen na der manieren voirscreven, op twintich scellinghe.

24. Item soe moeghen die koermeysters oft enich man, die

Digitized by Google

van den gherechte es, dese voirseyde broeken calengieren; ende dat sullen sy brenghen aen den heer.

25. Item soe en sal nyement int ambacht comen, hy en sy poerter.

26. Item soe wye int ambacht comen wille, die sal gheven twe oude schilde, te weten eenen halven [1]) den heer ende den anderen halven [2]) der stat, ende enen ouden scilt [3]) den ambachte.

27. Item als voirseyt staet, dat soe wat coepman van bynnen oft van buyten met vysche ter merct coemt, dat hy dair (blz. 204) zelve een maele oft twe mede staen mach, oft hy wille; behoudelic altoes in allen den stucken ende puynten voirseyt den heer sinen rechte te behouden.

In orcond ende ter kennesse deser dinck soe hebben wy Herman van Zeelbach, drossate tot Breda voirseyt, Gheryt Reysenaelde, Jacop van den Wijngaerden, Ghijsbrecht Pigghen ende Jan van Gagheldonck Huyghemanssone, scepenen in Breda, desen brief met onsen seghelen besegelt int jair ons Heeren M. vierhondert ende neghentien, drie daghe in Merte [4]).

(NOCH VAN DEN VYSSEREN.) 1472.

Opten [5]) 23sten dach van Januario anno LXXII, in tegenwordicheiden van den drosset, schoutet ende tgericht, wart gheordineert by den heere ende der stadt, dat soe wie vortaen visch vercopen sal tot Breda, dat hy geven sal den ambacht gelijc hiernae gescreven staet.

1. In den yersten sal elc geven voortaen van elken dusent harincx 1 brabantschen grote, de drie wert wesende 1 stuver.

2. Item van elken last buckinx, dat te hange gaet, drie grote brabantschen, makende 1 stuver.

3. Item van elken hondert cabbeljauws eenen stuver.

4. Item van elken hondert schelvisch eenen groten brabantschen.

[1]) Het woord «halve» is met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [2]) Dit woord is met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [3]) Eerst stond hier «den derden», doch het is doorgehaald. In margine rechts staat noch met eene andere hand: «*Sic habet litera originalis, te weten den eenen den heere ende der stadt, ende den anderen den ambachte*». [4]) Hierna volgt eene ledige ruimte van ongeveer een derde der bladzijde. [5]) Deze beide ordonnantiën (van 1472 en 1526) zijn geschreven op losse papieren, in het Keurboek bevestigd tusschen blz. 202 en 203.

Digitized by Google

5. Item van eenen kaer aels oft palinx een half ort stuvers
6. Item van een kaer bot een half ort stuvers.
7. Item van 12 vloten 1 groten brabantschen.
8. Item van 25 elfts eenen groten brabantschen.
9. Item van hondert rochen eenen groten brabantschen.
10. Item van 6 zesse grote mande schollen eenen groten brabantschen.
11. Item alsoeveel als zy nyet vercopen van elcx dan vorscreven is, alsoe veel te myn sal elc geven daeraf na den gelande.

(NOCH VAN DEN VYSSEREN.) 1526.

Mijn heeren de drossaet, rentmeester, borgemeesteren, scepenen ende raidt der stadt van Breda, oversien hebbende zekere supplicatie, hen overgegeven by de [1]) gesworen oft regeerders van den viscoopersambacht bynnen der stadt van Breda aengaende donghelt, dwelc zy allegeren altijt tot proffijt van den ambacht voirseyt ende om tselve te onderhouden geboirt ende opgehaven te zijn, ende dwelc de borgermeesters der stadt voirseyd te Kersmysse lestleden mitten anderen der stadt goeden mede verpacht hebben, aengemerct by de voirseyde mijn heeren tghene dat zy bevonden hebben hierinne aengemerct behoiren te worden, hebben geordineert, geappointeert ende verclairt: dat de verpachtinge van den ongelt voirgeruert, by de borgermeesters gedaen van der stadt wegen, die dueren sal van Sacramenti naistcomende [2]) tot den Sondach toe na Lichtmisse a°. XV^{C}.XXVII naistcomende, van werden bliven ende den pachters, die tzelve van der stadt gepacht hebben, volgen sal. Ende dat men voortaen donghelt voirseyd op hem selven by de borgemeesters sal verpachten ende verhueren jairlicx opten Kersavont gelijc ander der stadt goeden, altijt uut ende ingaende des Sondachs na Lichtmisse. Dies sal de stadt den ambacht voirseyd voirdt toecomende jaeren gonnen ende laten volgen deen helft van den onghelt voirseyd, om dairmede tselve ambacht te onderhouden ende te vervallen de lasten, diet voirseyde ambacht gewoinlic is te dragen ende te betalen, altijt tot sheeren ende

[1]) Eerst stond hier: « van den », doch dit is doorgeschrapt en met dezelfde hand vervangen door bovenstaande 4 woorden. [2]) Deze 3 woorden staan met dezelfde hand in margine links.

Digitized by Google

der stadt wederseggen toe, ende de stadt altijt blivende by hueren rechte. Aldus gedaen den 16 dach in Meye anno XV^{C}. zessendetwintich.

DIE SMEDEN [1]). 1432.

(blz. 191.) Wy Heinric van Ringelberghe, drosset van den lande van Breda op dese tijt, Aert Thomaesz. van Wijfliet, Ghijsbrecht Piggen, Heinric van Corvel ende Jan van Tsolle, schepenen in Breda, doen condt allen luden, die dese brief sullen sien oft horen lesen, dat wy by gemeyn consente van tsheeren wegen ende van der stadt wegen gemaect hebben ende geordineert den smeden van Breda, huer ambacht mede te bedriven ende te regeren met al dusdanigen coren, als hierna bescreven sijn, altoes te verbeteren by den heere ende der stadt.

1. In den iersten: want sy een tente houden willen op hemselven, dat sy twe goeye cnapen uut horen ambacht kiesen sullen mogen ende die de heere eeden sal, dat ambacht ende hoer saken te besorgen ende te bedriven, ende soe welc twe daertoe gecoren worden, die sullen dat jaer uut doen sonder enich wederseggen; ende diet wederseyde ende alsoe menichwerven alst hy wederseyde, dat is op een boete van 12 sc. gr. payments.

2. Item soe is geordineert, soe wie een smisse setten wille in die stadt oft binnen der vryheyt, die sal geven drie ouder schilde, te weten den ambacht twee ende den heere ende der stadt den derden.

3. Item eens smeets kijnt, alst leeren wille, sal geven sinte Eloy een pont was; ende soe wanneer eens meesters kynt meester worden wille ende een smisse setten wille, soe salt geven den ambachte eenen ouden schilt.

4. Item soe wanneer een knecht leren wille, die sal geven sinte Eloye een quartier van eenen ouden schilde, ende soe wie int ambacht coemt, die sal geven des ambachts cnaepe 12 gr. payments, met vorwaerden, dat hy den ambacht eenen eet doen sal, vor den richter goet ende getrouwe te wesen.

5. Item soe en sal niement int ambacht comen, hy en sy ierst poerter; ende oft enich meester uut der stadt toghe wonen ende huysraet hielde een jaer ende 6 weken oft meer, die sal verliesen sijn ambacht.

---

[1]) In margine rechts met eene latere hand: *1432.*

Digitized by Google

6. Item soe is geordineert, soe wanneer gemeyn ambacht te doen heeft tsamen te comen, dat hoer cnaep voirseyt elken een wete doen sal; ende die dan dair niet en quame ende hem die wete gedaen ware, die verboerde 12 gr. payments, hy en betoende nootsake.

7. Item oft enich cnaep gesmeet hadde met eenen meester, ende hem luste met eenen anderen meester te smeden, die ander meester en mach dien cnaep niet te werck setten, hy en hebbe den yersten meester voldaen. Ende waert tsake, dat hien daerenboven te werck sette, dat is op die boete van 12 gr. payments alsoeverre als hem een wete gedaen were.

8. Oic soe is geordineert, dat die smede onder hem een weeckgelt setten mogen, als sijs te doen hebben om des ambachts profijts wille ende by den here.

9. Item oft gheviele, dat men gemeyn hervaert trecken soude, ende deen meester thuys bleve als die ander uutthoge int tsheeren dienst, daeraf soude die (blz. 192) ghene, die thuys bleven ware, ghelden in den cost, die deghene gedaen hadde, die buyten in tsheeren dienst geweest hadde, by moegeliker tacxsacien der scepenen ende horen gezworen.

10. Item soe sullen die ketelers, die nieuwe werck vercoopen ende niewe banden daeraen leggen, in denselven ambacht staen gelijc die smede, ende dergelijc die zwertvagers.

11. Item die twee gezworen voerscreven, soe wat sy ordineren tot des ambachts behoeff ende nutscap, hetsy van covelen te draghen jarelijcx in den omganghe oft van allen anderen saken, datten ambachte toebehoerende is, sullen sy ghemeynlic houden ende niet daerjeghens doen, op een boete van 27 sc.

12. Item soe is gheordineert, soe wanneer een smit sterft sijn wijf sijn kijnt, dat dan ghemeyn ambacht ter kercken comen sullen ende offeren; ende die dan dair niet en quame ende niet en offerde, die sal gheven sinte Eloy eenen tuyn, opdat hem dairaf een wete gedaen ware.

13. Ende van allen desen voerscreven boeten soe sal die heer ende die stadt ende tghemeyn ambacht elc hebben een derdendeel, uutghescheyden die broken, die voerverclaert sijn, ende die sullen gaen gelijc voerscreven is.

14. Item soe wanneer enighe broken vallen, die mogen gezworen van den ambacht uut doen panden met horen cnaepe ende by den heere.

In kennisse der waerheyt soe hebben wy drosset ende schepenen

Digitized by Google

voerscreven onsen zeghelen hieraen gehangen int jair ons Heeren duysent vierhondert XXXII, 24 dagen in Junio [1]).

NOCH VAN DE SMEDEN [2]). 1519.

(blz. 193.) Wy borgemeesters, scepenen ende raide der stadt van Breda doen condt een yegelicken, dien dese letteren gethoont sullen worden: Alsoo die gezworen des ambachts van de smeden in der stadt van Breda voirseyt by overdracht van meestedeel der gesellen desselven ambachts, dairtoe by hen geroepen geintimeert ende vergadert sijn, om te versien opte ongeregeltheit, twisten ende geschillen, die tusschen henluyden geboeren ende meer gescapen waren te geboeren opte merctdagen ende Dinxdagen in butenmercten, geoerdineert ende gesloten hebben zekere punten, koeren ende ordonnantiën, dewelcke zy voir den drossaet slants van Breda ende voir ons in gescrifte overgegeven hebben, hier naebescreven volgende ende zijn dese, te weten:

1. In den yersten: dat alle de smeden tot Breda tweemael des jairs loten sullen, wair elc met zijnder cramen staen sal, te weten eens des Maendachs voir de Pinxtermerct tot Breda, ende danderde male 's Maendachs voir de Bamissemerct alhier, navolgende welcke lotinge zyluyden met heure cramen in deselve mercten ende alle Dinxdage tot Breda opter mercten staen sullen, deen vervolgende den anderen, wel verstaende, dat deghene, die yerst voirstaet, dairna achter staen sal, ende soe voirt omgaende; behoudelic, soe wye met zijnder cramen alhier opter mercten nyet en is van Bamisse tot Paesschen tot voir acht uren, ende van Paesschen tot Bamisse toe voir zeven uren, dat die dien dach uut achteraen staen sal; ende oft yemant in der smeden ambacht quame ende nyet mede geloet en hadde, die sal yerstmael achteraen staen, ende alsdan voirt ommegaen metten anderen, gelijc voirseyt is.

2. Item in buytenmercten, wair dat zy, bynnen den lande van Breda als dairbuyten, soeverre als er drie smeden oft dairboven oft heure huysfrouwe oft boden van Breda ter merct gecomen sullen zijn, zoe sullen deselve smeden, deghene, die aldair sdaghe te voren voir den principalen dach van de mercten

[1]) De andere helft der pagina is onbeschreven. [2]) Dit opschrift is van eene latere hand.

Digitized by Google

zijn voir ondergange van der zonnen, mer anders nyemant, looten ende cavelen; ende dair elc by loote bevalt, dair sal hy bliven staende die geheele merct uut; ende deghene, die nyet tijts genoech en coomt om mede te looten, sal moeten achteraen staen.

3. Ende oft yemant [1]) tegens deselve lotinge dade oft voortkeerde, ende dander dairover croent ende hem [2]) dairaf gecalengiert, soe [3]) sal men den onwilligen ende overtredere, weder tot Breda comende, aenbrengen ende de bruecke af doen nemen, ende dat al opte verbeurte van eenen ouden schilt, te verbeuren by denghenen, die tegens enige van dese punten oft koeren dede.

4. Ende oft enige vrouwen oft boden van de smeden tegens enige van de koeren voirseyt deden ende broecten, soe sal men de breucke houden ende verhalen opte mans ende meesters.

5. Oft oic yemant, gecalengiert zijnde, nyettegenstaende dien tegens dese koeren blijft doende ende anderwerf gecalengiert wort, soe sal hy verbeuren dubbelen breuck, te weten te samen twee oude schilden, te bekeren dese breucken deen derdendeel dairaf tot behoef van mynen heere van Nassou, tweede derdendeel tot behoef van der stadt voirseyt, ende tderde derdendeel tot behoef van den ambacht der smeden voirseyt.

Versueckende de gezworen met meer andere gesellen van den ambacht der smeden voirseyt ende begherende aen den voirseyden drossaet ende ons, de voirseyde punten ende koeren by ons [3]) oversien zijnde [4]), die [5]) van sheeren ende der stadt weghen te confirmeren, te ratificeren ende te approberen, om die voortaen int voirseyde ambacht ende by de smeden van Breda onderhouden ende achtervolght te worden, opte penen ende broecken in de voirseyde koeren verclaert, in alle manieren gelijc de koeren, in desen doirsteken brieve begrepen, onderhouden werden. Soe hebben [6]) wy metten drossaet van Breda voirseyt dese kueren ende ordonnantiën, by ons [7]) gevisiteert zijnde, als ten proffijtte ende vreedscappe van den

---

[1]) Hier stond eerst: «soe wye», doch doorgehaald. [2]) Dit woord is boven den regel bijgeschreven. [3]) Deze 2 woorden zijn boven den regel bijgeschreven. [4]) Eerst stond hier: «hebben», doch dit is doorgehaald. [5]) Dit woord is boven den regel bijgeschreven. [6]) Deze twee woorden staan met dezelfde hand in margine links, onmiddellijk voor den regel. Aan 't eind van den vorigen regel stond noch: «Navolgende denwelcke», doch dit is doorgehaald. [7]) Beide woorden zijn boven den regel bijgeschreven.

Digitized by Google

voirseyden ambacht dienende, die van sheeren ende der stadt wegen ten versuecke als voir geapprobeert, geauthorizeert ende geconfirmeert, confirmeren, autorizeren ende (blz. 194) approberen met desen alle formen ende manieren voirseyt onderhouden ende voirtaen achtervolght te werden, gelijc den koeren ende ordonnantiën, in den principalen ambachtsbrieff van de smeden begrepen, daer dese letteren getransfixeert zijn, duerende ten wederseggen ende opt verbeteren yan den heere ende van der stadt, soe men na gelegenheyt van den tyde ende ten prouffijt ende welvaert van den ambacht voirseyt sal vijnden oirbaerlicste te wesen. Ende des toirconden soe hebben wy borgemeesters, scepenen ende raide der stadt van Breda voirseyt tzeghel ten saicken derselver stadt aen dese letteren doen hanghen, opten vijftienden dach der maent van Aprille int jair ons Heeren duysent vijfhondert ende neghentien [1]).

AMBACHTSBRIEF VAN DE SMEDEN. 1571, 1572 [2]).

(fol. 255 recto.) Wy heer Jacop Tseeraerts, riddere ende drossaert der stadt ende lande van Breda, ende wy Gheeryt van den Broeck ende Mr. Thomas van der Vloet, borgemeesteren, Gregoris Buysen ende Jan van den Wouwere, schepenen der voirseyde stadt, doen condt allen luyden, dat wy daerby ende over waeren, aldaer ten versoucke van den gesworen ende die van den smedenambacht ende andere daeronder resorterende, hebbende zekere articulen in geschrifte overgegeven, by den heere ende by der stadt zijn verandert ende verbetert alzulcke ordinantiën ende keuren, als die smeden van Breda hadden om hun ambacht mede te regeren, nae uutwysen van heuren ambachtsbrieff van der date int jaer ons Heeren duysent vierhondert twee ende dertich, 24 daghen in Junio, ende zijn by den voirseyden heere ende der stadt ende oick by consente van de voirseyde smeden geordineert ende gemaect dese navolgende ordonnantiën ende keuren, daernae ende mede die voirseyde smeden van Breda van nu voirtaen heur ambacht regeren ende houden sullen, ende dit opt verbeteren van den heere en der stadt ende te veranderen alst hen gelieven zal.

---

[1]) De bladzijde is verder onbeschreven. Iets lager staat nog in margine links: «Hieraf is den smeden een bezegelden brieff gemaict onder den stadtzegel, gesteken doir den principalen ambachtbrief». [2]) Deze woorden staan met eene andere hand in margine links.

Digitized by Google

1. Item in den eersten, opdat een yegelick poorter ende ingeseten der stadt van Breda wel gedient mach worden in de natien van smeden, ketelers, slootmaeckeren ende anderen, onder tvoirseyde ambacht begrepen, zoe zal een yegelick geselle, die tvoirseyde ambacht zal willen bynnen deser stadt van Breda exerceren, ierst ende vooral poorter moeten zijn. ende zijn ambacht geleert moeten hebben in een vrye stadt ende by eenen vryen meester, twee jaren lanck achter malcanderen geduert hebbende, ende van dat hy synen meester eerlicken zal hebben voldaen, zal hy schuldich zijn te moeten by behoorlicke certificatie blycken; dusdoende mogen de nacomelingen van den voirseyden ambachtsluyden in alle vrye steden gevrijt worden, gelijck alle andere uut zulcke steden comende.

2. Item die int voirseyde ambacht comen zullen, sullen betaelen van innecomen drie gouden guldens, de twee daeraff tot behoef van den ambacht, ende den derden tot proffijt van den heere ende der stadt, uutgenomen meesterskijnderen, dewelcke gheven ende betaelen zullen na den ouden hercomen, te weten den ambacht eenen ouden schilt, ende de knechten oft leerjongens 14 stuyver; ende alle deghenen, die int voirseyde ambacht comen sullen, tzy van buyten oft van bynnen, en zullen met hunnen incomen nyet vryen de kynderen, die zy van te voren hadden, eer zy int ambacht voirseyt gecomen zullen zijn.

3. Item zal dezen ambachte alle jaer van sheeren ende der stadt wegen toegevuecht ende geordineert wordden een van der wette tot eenen deken oft hootman, ende daerby zullen denzelven ambacht twee gesworens worden gestelt, die dienen zullen twee jaeren, ende dan zullen die afgaen ende tesamen kyesen twee andere, zoodatter alle jaer twee gesworen zullen zijn, zullende nyettemin de oude voirgaende gezworenen altijt blyven onderlinghe van den ambachte voirseyt, welcke gesworenen voirseyt alle dincomen ende ander ongelden, breucken ende keuren, bynnen hoiren tyde gevallen, zullen opheffen ende innen ende metten knape van den ambachte, die men oyck stellen zal, opte gebreckelicke doen uutpanden; daeraff zullen de gezworen voirseyt goede rekeninge, bewijs ende reliqua doen moeten.

4. Item zal elcke geselle zijn proeven doen moeten, zooverre die zijn natie aengaet, te weten de grofsmeden zullen voirtaen schuldich zijn te maecken tot een proeve eenen voorhamer, eenen hanthamer ende een nagelgat met eenen naghel daerinne, ende dat ten winckele, daer zy gewoonlick zijn te wercken,

Digitized by Google

opdat de dekens van den ambachte drie oft viermael de proeve int maecken (fol. 255 verso) moeghen visiteren; ende zullen daerop eedt moeten doen, dat zy nyemants raet oft daet daerinne en hebben gebruyct.

5. Item dat nyemant eenige smedecolen op en sal moegen doen, tenzy de knecht van den ambacht deen van de meters zy, oft ten minsten dat hy daerby de principaelst zy, die men den behoorlicken eedt afnemen zal als in andere steden; ende zoo wanneer hier eenige smedecolen aen lant te schepe comen zullen, ende de schipper oft coopman, die deselve colen toecomen, daeraff omme doet gaen, ende alsdan daer proeven van yemanden uutgehaelt worden, die daerna de colen int geheel coopt, zoe sal alsdan elck ambachtsgeselle daerinne moegen deelen voer zoeveel als hy behoeven zal in denselven coop, zoe die van te voren gecoft zullen zijn, opte verbeurte die ter contrariën dede van eenen ouden schilt, te bekeeren in drien, deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt ende tderde den voirseyden ambachte.

6. Item soe wanneer alhier tzy tschepe oft te waghen oft karre eenich nyeuw yser compt, ende zulcke yser een coopman de macht hebbende tzelve int geheel te coopen, tzelve coopt, deselve zal schuldich zijn elck meestergeselle van den ambachte voirseyt deelinge te doen, voor zoeveel als hy van machten is te betaalen, van den yser, dat hy gecoft zal hebben, ende voir gelijcken pryse ende coope hy dien van den yser gedaen zal hebben, opdat se daerby sijn daer den coop geschiet, opte verbeurte van eenen ouden schilt, die ter contrarien dede, te bekeeren als boven.

7. Item dat de gezworens van den voirseyden ambachte van alle breucken ende schulden, die zy deen den anderen van heur ambachts wegen toecomende schuldich zullen zijn, metten knecht van den ambacht realijcken ende met feyte zullen moeghen executeren ende doen panden.

8. Item dat egeen geselle van den ambachte eens anders gesellenknapen en zal moghen aenveerden om hem te dienen, hy en sal ierst zynen meester voldaen hebben van ghelde ende van tyde; ende die meester van den ambachte diet dede, ende desgelijcx die knape diet dede, zouden verbeuren, alzoe dicmalen als men bevonde, elck van hen eenen ouden schilt, te bekeeren in drien als boven.

9. Item zoe wanneer eenich geselle van den ambachte voir-

Digitized by Google

seyt eenen leerjongen aengenomen zal hebben, ende dien 14 daghen geproeft hebbende, zal deselve meestergeselle sulcken schuldich zijn over te brenghen, ende den ambachte van zijn leergelt te responderen.

10. Item dat van nu voirtaen nyemant van den voirseyden ambacht, wie hy zy, eenigen coopman, staende voor eens anders craem oft huys van synen ambachte, omme te coopen en sal moegen aenspreken oft aenroepen, tenzy dat hy van dien craem yerst gescheyden zal zijn, opte verbeurte van eenen ouden schilt, te bekeeren als boven.

11. Item dat nyemant van den voirseyden ambachte en zal moeghen coopen eenigerhande gestolen yserwerck, als van ploeghen, van waghenen, van herckenen oft diergelijcken, tenzy dat hy selve drie daghen lanck voer venstere houde van smorgens totten avont, zonder dat eenichsins te verwerckene, opte verbeurte van denzelven goede, ende daerenboven noch van drie oude schilden, te bekeeren tot behoef als voor.

12. Item dat men egeen werck buyten deser stadt vryheyt en zal doen maecken, noch daerbuyten gemaeckt zijnde, tzy tot Antwerpen, Mechelen oft elders tot andere plaetsen, waer dat oick waere, om alhier by den grofsmeden ende heuren consorten voirts den (fol. 256 recto) poorteren vercoft te wordene, dan alleenlick alzulcken yserwerck, als in de voirseyde stadt van Breda oft vryheyt van dien gemaect zal zijn oft gemaect zal moghen wordden, zoeverre daer meesters zijn, diet connen maecken, ende dat opte pene van eenen ouden schilt, te bekeeren in drien als voren.

13. Item dat nyemant eenighe sichten oft seyssens, zoe bynnen als buyten deser stadt gewracht, en zal moeghen vercoopen, tenzy hy int voirseyde ambacht zy.

14. Item dat een yegelick, wie hy zy, tzy hy is int voirseyde ambacht oft nyet, alderhande sorten van naghelen zal moegen vercoopen, weghende het hondert beneden de acht ponden, [maer grooter naghelen dan dobbel lasysers] [1]) en zal nyemant moegen vercoopen, dan die int voirseyde ambacht wesen sal ende by hem zelfs oft by yemanden van den ambachte voirseyt gemaect zullen zijn, ten ware metter gross, gelijck men dit

---

[1]) De tusschen haakjes geplaatste woorden staan met dezelfde hand in margine links, door een aanhalingsteeken met den tekst verbonden, in plaats van de uitgeschrapte woorden: «maer degheen daerboven weghende».

Digitized by Google

tot Antwerpen ende in andere steden doet ende observeert; wel verstaende, dat die van den smedenambacht, willende alrehande naghelen vercoopen, gehouden zullen zijn den coopluyden te vraghen, oft zy begheren te coopen naghelen, by hen oft bynnen deser stadt oft buyten der stadt gemaect, ende dat zy nyet en zullen moegen naghelen, buyten gemaect, vercoopen voor naghelen, by hen hierbynnen gemaect, noch oick die moegen menghen, opte pene, soe wie contrarie van dese bevonden zal wordden te doen, van eenen gouden gulden, te bekeeren als boven. Ende zal den overdeken denghenen, daertegens hy suspicie zoude moegen hebben tallen tyden moeghen doen eedt doen, zoe dicwils als tzelve hem goetduncken zal.

15. Item alle naghelen, die bynnen deser stadt gemaect zullen wordden, genoemt latysers, die zullen het hondert een pont moeten wegen, nyet lichter mer wel swaerder; item naghelen genaemt deurysers twee pont; item naghelen genaemt lassysers vier pont ende nagelen geheeten dobbel lassysers acht pont het hondert; ende dit opdat de poorteren ende borgers hun behoorlick gewicht zouden hebben ende nyet bedroghen zijn, opte verbeurte van eenen ouden schilt, die ter contrarien dede, te bekeeren in drien als boven.

16. Item die in de natie van de ketelers zal willen comen, zal moeten zijn poorter, ende daertoe zijn ambacht geleert hebben, gelijck boven breeder geseght is van de grofsmeden, ende zal gehouden zijn voor een proeve te maecken eenen melckstoop, opgehaelt zijnde van twee platte bodemen, elcken bodem van een stuck ende het scheel oick van een stuck, ende een gedreven vierpan, wel gemaect zijnde, gelijck die opte camer van den ambachte wesen sal; ende zoe wanneer die gesworens de voirseyde proeve loven zullen, zal elck geselle voor hun visiteren ende arbeyt ten besten moeten gheven eenen stoop wijns oft thien stuvers daervoer.

17. Item dat egheen ketelers van buyten der stadt oft vryheyt zullen moeghen doer oft in der stadt gaen, om hon werck te vercoopen, want zy daermede den gesellen van der ambachte hon neringhe, nyettegenstaende zy de poorterye ende ongelt van den ambachte moeten onderhouden, benemen ende verminderen; ende dat oick nyemant int cooper, tzy int nieuw oft int out, en zal moegen wercken, tenzy hy int voirseyde ambacht zy, opte verbeurte van eenen ouden schilt, te bekeeren in drien als boven.

18. Item die in de natie van den slootmaeckers zal willen

Digitized by Google

comen, zal moeten zijn poorter dezer stadt, ende zijn ambacht in een vrye stadt geleert moeten hebben, gelijck daeraff boven breeder geseeght is van de groffsmeden.

19. Item dat nyemant int voirseyde ambacht en zal worden ontvangen, hy en zal ierst een proeve moeten maecken, te weten zulcke, als opte camere van den ambachte voirseyt wesen zal ende by den gemeyn gesellen geordineert zal worden.

20. Item dat waer yemant van deser natien werckende is, daer en zal nyemant anders van dyer natien en moeghen comen vraghen oft doen vraghen nae werck, tenzy dat zulcke, die daer werckende is, gescheyden is van den meester, daer hy werct, opte verbeurte van eenen ouden schilt, te bekeeren tot behoef als voir; maer zal nyettemin eenen borger wel diversche meesters te wercke moegen stellen.

21. Item dat egheen schreynwerckers enich yserwerck aenslaen oft leveren en zullen (fol. 256 verso), ten moet bynnen der voorseyde stadt gemaect zijn, ten ware enige poorteren dat yserwerck selve gecoft hadden ende begheerden dat aengeslagen te hebben, wel verstaende dat de voirseyde slootmaeckers zelve egeenderhande slootwerck noch yserwerck en zullen moegen vercoopen noch leveren noch aenslaen, zy en hebben tselve gewrocht, ten ware ter begheerte van den poorteren der voirseyde stadt, opte verbeurte van eenen ouden schilt, te bekeeren in drien tot behoef als voren.

22. Item dat egheen schreynwerker bynnen deser stadt egeenderhande yserwerck aennemen en zullen te leveren in eenich poorters oft inwoonders huys der voirseyde stadt, tenzy hier bynnen gemaect als voor.

23. Item dat nyemant sleutelen maecken en zal na eenich geprint werck, dinck oft teecken; wie zulcx dede, zoude verbeuren zijn ambacht, ende de gesellen van den ambachte zouden zulcken eenen den heere overgheven.

24. Item dat nyemant van den voirseyden ambachte, hy zy meester oft knecht, egeenderhande sloten opdoen en zal moghen oft doen doen met haecken, tenzy in presentien van denghenen, dien tgoet toebehoort, opte pene van twee oude schilden, te bekeeren als boven.

25. Item dat egeen slootmaeckers enige nyeuwe sloten maecken en zullen noch oick egheen oude sloten afslaen, tenzy dat zijt volmaecken alst behoort, opte pene van eenen ouden schilt, te bekeeren als boven.

Digitized by Google

26. Item dat alle andere natien, als hoefsmeden, mesmaeckers, witwerckers, zweertvagers enz. onder tvoirseyde ambacht behoorende, zullen een proeve moeten maecken, gelijck tvoirseyde ambacht een van elcker natie opte camere tot dien eynde zal houden staende.

In kennisse der waerheyt soe hebben wy drossaet, borgemeesteren ende schepenen voirgenoempt onse segelen aen desen brief gehangen int jaer ons Heeren duysent vijfhondert ende enentzeventich, elf dagen in Meye.

My jegenwordich,

C. PIERMANS.

Ten eynde datter goede toesicht ende ordinantie zoude mogen wesen over ziecke, crancke ende gebreckelycke van der smeden ambacht, ende om daerna beter te vernemen, is by mynen heeren drossart, borgemeesteren, schepenen ende raedt der stadt van Breda, ende by den overdeken, oudermans, gesworens ende ander gemeyne gesellen van denzelven ambachte van (den) smeden tot ontlastinge van de gezworens geordineert ende overdragen:

1. Datter zullen wesen vier oude meesters oft gesellen, by de weth geordineert om hantreyckinge te doen den gebreckelycken, die daer wesen oft comen zouden mogen, daerop goedt regard nemende, naer vuytwysen van den anderen bescheyden, daeraf zijnde, welcke geordineerde persoonen, die men noemen sal des ambachts busmeesters, de rekeninge ende bewijs van honnen ontfang ende vuytgeven altijt doen zullen, als de gesworens van den ambachte na oude gewoonte hon rekeninge doen zullen voor alle de gemeyne gezellen. Ende voir deerste reyse zullen dese ambachts busmeesters zijn, te weten in de binnenstadt: Gerrit Joris van Mol, keteler, in de Bruynstrate, Anthonis Jan Floriszone opt Gasthuyseynde, Peeter Janszone van Herck op den Haechdijck, Jan Dierixzone van Tricht (fol. 257 recto) opt Ginneken-eynde; van welcke vier ambachts-busmeesters, een jaer gedient hebbende, twee afgaen ende twee nyeuwe gecoren zullen wordden, zoeals men de gezworene kiest by de gemeyne gesellen. Ende in zoeverre enige in dese ordinantie in het oort te geven, als men metten ambachtsbussen omgaet, gebreckelijck bevonden worden, zoe sal men denzelven gebreckelycken executeren metten knecht van den ambacht voor zesse stuyvers eens, die comen zullen in des ambachts busse voirseyt.

2. Is noch by mynen heeren den drossart, schoutet, borge-

Digitized by Google

meesteren ende schepenen in Breda gesloten ende geordineert, dat zoe wanneer een smit sterft zijn wijff oft kint, dat dan tgemeyn ambacht ter kercken comen zullen ende offeren; ende die dan daer nyet en quame ende nyet en offerde, die zal geven sinte Loy drie blancken eens, ende dat in plaetse van den tuyn, gementioneert in den ouden ambachtsbrieff van de smeden van duysent vierhondert tweendertich, 24 daghe in Junio.

Aldus gedaen ende geordineert tot Breda [1]) op der stad huys den XXIX[e] dach Novembris anno XV[C], twee ende tzeventich.

My secretaris der voirscreven stadt aldaer jegenwordich,

C. PIERMANS [2]).

DIE VLEYSHOUWEREN [3]). 1433.

(blz. 198.) Wy Heinrick van Ringelberghe, drossete tot Breda, Ghijsbrecht Piggen, Aernt Maessoen van Wijfliet, Heinric van Corvel ende Jan van Tsolle, scepenen in Breda, doen condt allen luden, dat wy dairby ende over waren, dair geordineert ende gemaict waren by den heere ende by der stad alsulke coren, als hierna bescreven staen, daermede dat die vleyshouweren te Breda hoir ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren van den heer, van den bourghermeesteren ende gezwoirnen, ende te veranderen, wanneer dats hem genuecht.

1. In den yersten, zo wye ongans verkenvleesch vercofte in den vleeschuyse, dat wair op een jair sijn ambacht te verboeren, ende op drie oude schilde.

2. Item en sal gheen vleeschouwer vercopen ter hallen verrenvleesch noch rammenvleesch, op een boete van eenen ouden schilde.

3. Item soe en sal men gheen ydenvleesch vercoopen ter hallen tusschen sinte Louwereysdaghe ende sinte Mertensdage in den winter, mer men mach ydenvleesch vercoopen ter hallen van sinte Mertensmisse tot Kersmisse toe, ende weder van Paesschen tot (blz. 199) sinte Louwereys toe, ende anders niet, op een boete van eenen ouden scilde. Mer buyten der hallen

---

[1]) Deze beide woorden zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [2]) Het overige der bladzijde, ruim de helft, is onbeschreven. [3]) Hiernaast staat met eene latere hand: *Oude ambachtsbrief.* In margine links nog, eveneens met eene latere hand: *Vide den nyeuwen brief folio 248.*

Digitized by Google

mogen sy vercopen yden ende rammenvleesch al tijt van der jair.

4. Item so en sal niement vleesch vercoopen, dan die in den ambacht is, mer die goede luyde in der stadt mogen wel tegader copen scapen, verken oft runderen, ende dat in vierendeylen ende niet minder, opdat sijt copen, diewile dat leeft; ende soe wye dairtegen dede verboirde drie oude schilde.

5. Item soe en sal gheen tavernier noch cameret, te wetene die daghelijx spyse bereyden, gheen vleesch vercopen noch bereyden om te vercopene, weder versch oft gesouten, ghesoden noch gebraden, het en sy in der hallen gecoft, op die boete van drien ouden scilden, also menichwerven als hy dairin bevonden worde.

6. Item so mogen sy wel voir hemselven ende voir hair huysgesin copen ende souten, gelijc anderen goeden mannen, ende dat niet voirt vercopen op dieselve boete.

7. Item soe en sal nyement vleysch slaen ter luyden huysch om loen noch om myede, hy en sy in den ambacht van den vleyschouweren, op een boete van drien ouden schilden; ende die vleyschouwers sullen den luyden hair vleysch moeten slaen om redelycken loon.

8. Item soe wye porter is ende in dat ambacht comen wille, die sal gheven thien oude scilde, ende een vleyschouwerskijnt sal geven vive oude schilde; ende van elken den heer sijn derdendeel, der stad een derdendeel ende den ambacht dat derde derdendeel.

9. Item soe wye int ambacht comen wille, die sal comen opten Witten Donredach, ende wachten sijn cavel ende voldoen den bourghermeesteren van hueren stalghelde. Ende alle die broken, die bynnen den jaire verschynen ende oic van dengheenen, die int ambacht comen willen, dat sullen ontfangen die deken met sinen gezwoirnen met ghereeden ghelde. Ende die deken met sinen gezwoirne sal den heer ende der stad terstont hueren deel toebewysen ende geven; ende soe wye opten Witten Donredach niet en betaelde met gereeden ghelde als voirseyt is, die en sal bynnen dien jare dat vleyschouwer-ambacht niet doen van vleesch te vercopen, nochtans moet hy ghelden dat hy ghebroect heeft in den ambacht.

10. Item soe mogen (blz. 200) die vleyschouwers vercopen versch vleysch tusschen Paesschen ende Bamisse drie mael achtereen.

11. Item soe wes sy meer vercoopen willen, dat sullen sy

Digitized by Google

souten, ende vercopent by horen deken ende by horen gezwoirne, alsoe verre als dat custbair sy; ende oft niet custbair en ware, ende den deken metten gezwoirnen kenlijc ware, soe en sal men niet vercopen, op een boete van eenen ouden scilde.

12. Item soe mogen die vleyschouwers tusschen Bamisse ende Vastelavont huer vleysch vercopen vier male ende niet meer.

13. Item so en sal gheen vleeschouwere gheen vleesch ter hallen brengen om te vercopen, het en sy eenen nacht te voeren gheslagen, het en ware dat dair vleeschgebreeck ware, ende dan sal men brengen by den deken ende den gezwoirnen, op die boete van sesse scellingen zwarten.

14. Item soe wair twe vleeschouwers in een huyse wonen oft in eenen brode sijn, die en sullen gheen tweeërhande vleesch ter hallen brengen op te vercopen, op een boete van eenen ouden scilde.

15. Item soe en sal geen vleeschouwer vleesch vercopen dan op sinen stal, dair hy op gecavelt is. Ende gheen vleeschouwers wijf en sal vleesch vercopen, het en ware by bevele by den deken ende den gezwoirne, op die boete van sesse scellinghen zwerten.

16. Item soe sullen die vleeschouwere alle hoir scape, die sy brengen uutten rudigen aerde, laten besien, eer sy se slaen, den deken ende den gezwoirnen; ende oft soe avenlic viele, dat sy den deken ofte gezwoirnen niet ghecrighen en conden, so sullen sy des anderen daighs die velle metten scapen bringen by den deken ende gezwoirnen ende laten se besien; ende dat ongans gecort wort, dat en sal men niet vercopen, op een jair sijn ambacht te verboeren, ende op die boete van drien ouden schilden.

17. Item soe en sal gheen vleeschouwer die lude roepen, tensy dat si voir sinen stal staen om sijn vleesch te copen, op een boete van drien scellingen zwerten.

18. Item so sullen die vleeschouwers hebben eenen deken ende drie gezwoirne, die hen die heer ende die stad setten sal, die alle saken richten ende regeren sullen, dat den vleeschouwer-ambacht toebehoren sal.

19. Item soe sullen die drie gezwoirnen oft die twe alle vleeschdaeghe omgaen, ende besien dat vleesch, dat men dair vercoept. Ende die gezwoirnen sal men altoes nemen uut den (blz. 201) ambacht.

20. Item oft geviele, dat die vleeschouweren met malcanderen coften oft vercoften ende mangelden dat den vleesch ruerende

Digitized by Google

ware, ende gescilt dairin viele van der betalingen, dat sal die deken met sinen gezwornen richten ende sliten.

21. Item soe wye beesten cofte buten ofte bynnen, ende sijn dage van betalingen niet en hielde, ende die luyden dairaf in croninghen waren, die comen by den deken ende gheswoirnen van den ambachte, ende begheren huer gelt te hebben, alsoverre als die vleeschouder dat lyde oft betuyght worde met goeden cnapen; dat sal richten die deken metten gheswoirnen in deser maten, dat men hem sijn bancke omkeeren sal, ende hy en sal gheen vleesch vercopen voir ander tijt dat hy voldaen heeft. Ende wairt dat hy bynnen eenre maent niet en voldede, soe soude men hem die schult uutpanden van sinen ghereesten goede, ende die uutpandinge sal doen die schoutet van tsheeren wegen by aenbrengen des dekens ende der gezwoirnen.

22. Item soe wye int ambacht is, ende op dekens oft op die geswoirnen afdragende woirde oft op haren eer sprake, om des regements wille, dair sy in geset sijn by beveel van den heer ende van der stadt, die verbuerde drie oude schilde, also dicke als hy dede.

23. Item van allen desen voirscreven broken soe sal hebben die heer een derdendeel, die stadt een derdendeel, ende dat ambacht dat derde derdendeel.

24. Item als partien recht heysschen voir den deken ende gesworen, die aen den achteren blijft verboirt twelf grote payments. Ende dair sal mede begaen die deken ende gesworen. Ende in allen punten voirscreven behoudelic den heer sinen rechte.

In oirconden desen brieve met onsen zegelen bezegelt int jair ons Heeren dusent vierhondert drie ende dertich, twintich daghe in Octqber.

VLEESHOUDERS AMBACHTSBRIEFF [1]). 1569.

(fol. 249 recto.) Wy heer Jacop Tseraets, ridder ende drossaet der stadt ende lande van Breda, ende wy Gorijs Buysen ende Thomas van der Vloet, borgemeesteren, Jan van de Wouwere ende Lanceloot van Wijffliet, scepenen in Breda, doen cond allen luyden, dat wy daerby ende over waeren, daer (ten versoucke van den

[1]) Dit opschrift staat met eene latere hand in margine links. Op fol. 248, dat overigens onbeschreven is, leest men: «Den nieuwen brief der vleeschouders ambacht aengaende van der date 1569, 29 dagen in Julio».

Digitized by Google

ambacht, hebbende sekere artikelen in gescrifte overgegeven, [1]) verandert ende verbetert sijn by den heere ende by der stadt alsulcke ordinantie ende keuren, als die vleeschouweren van Breda hadden, om heur ambacht mede te regeren, nae uuytwysen heurs ambachtsbrieffs, die van der daten was duysent vijffhondert ende negen, vijff dage in Aprille [2]), ende werdden by den voirseyden heere ende by der stadt ende oyck by consente van den voirseyden vleeschouweren geordineert ende gemaect dese naegescreven ordinantien ende keuren, daerna ende mede die voirseyde vleeschouweren van Breda van nu voirtaen heuren ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren van den heere ende van der stadt, ende te veranderen alst hen beliven sal.

1. In den eersten: so wye ongans verckensvleesch oft ongemaecte gelden vercochte in den vleeschuyse oft daerbuyten, gecapt oft ongecapt, dat ware voer deerste reyse opte pene van thien oude scilden, voer de tweede reyse een jaer dambacht te verbeuren, ende voer de derde reyse nemmermeer tambacht te moegen doen.

2. Item en sal egheen vleeschouwer vercoopen ter hallen noch int vleeschuys moegen om gelt loven verrenvleesch noch rammenvleesch, opte verbeurte van twee oude schilden; maer sullen de vleeschhouwers tselve vleesch buyten der hallen ende vleeschhuys wel mogen vercoopen.

3. Item en sal men egheen iedenvleesch vercoopen ter hallen tusschen sinte Laureysdage ende sinte Mertensdage in den winter, mer men mach yedenvleesch vercoopen ter hallen van sinte Mertensmisse tot Kersmisse toe, ende (fol. 249 verso) weder van Paesschen tot sinte Laureysdaghe toe ende anders nyet, op een boete van eenen ouden scilde; mer buyten der hallen mach men vercoopen yeden- ende rammenvleesch alle tyden van den jaer.

4. Item en sal nyemant vleesch vercoopen, dan die int ambacht van den vleeschouweren is. Ende en sal van nu voertaen int voerseyde ambacht nyemant ontfangen wordden, dan by consente van den overdeecken metten deeckens, die hon opte qualiteyt van de persoonen, die int voirseyde ambacht begheeren te commen, sullen informeren, ende alsoe denselven moegen ont-

---

[1]) De tusschen haakjes geplaatste woorden staan met dezelfde hand in margine links, met een verwijzingsteeken. [2]) Deze brief is in het Oud-Keurboek niet te vinden.

Digitized by Google

fangen oft refuseren; mer die goede luyden in der stadt moegen wel tegader coopen, diewyle dat leeft, schapen, vercken oft runderen, ende dat in vierendeylen, ende nyet minder. Soo wie daertegen dede, verbeurde drye oude scilde.

5 [1]). Item en sal egheen tavernier noch cabarettier, te weten die dagelicx spysen bereyden, egheen vleesch vercoopen noch bereyden om te vercoopen, weder versch oft gesouten, gesoden oft gebraden, het en sy in der hallen gecocht, op een boete van drye oude scilde, te verbeuren alsoo meenichwerff als hy daerinne bevonden wordt; mer sy moegen wel voer hen selven ende heur huysgesinne coopen ende souten, gelijck andere goede mannen, ende dat nyet voirt te vercoopen, op dieselve boete.

6. Item soo en sal nyemant vleysch slaen ter luyden huys om loon oft om lieff oft om eenigerhande saecken, hy en sy in dat ambacht, op die boete van drye oude schilden; ende de vleyschouwers sullen den luyden heur vleysch moeten slaen om redelijck loen.

7. (fol. 250 recto.) Item so wie poirter is ende int ambacht commen wilt, sal geven thien oude scilde, ende een vleeschouwerskint sal geven vijff oude scilde; ende daeraff sal hebben die heere een derdendeel, die stadt een derdendeel, ende tambacht tderde derdendeel.

8 [2]). Item soo wie int ambacht commen wil, die sal daerinne moeten commen opten Witten Donredach, ende op egheen ander tijt van den jair; ende wil hy dan int vleeschuys staen oft die ander vleyschouwers oyck, soo sullen sy den borgemeesteren van der stadt voldoen van haeren stalgelde, oft sy en sullen dat jaer int vleyschuys nyet moegen staen, ende nochtans dongelt van den ambacht helpen betalen; ende op dyen dach, te weten opten Witten Donredach, sal men altoos cavelen, ende voirt op sinte Jans Baptisten avont, op sinte Baven avont, ende opten heyligen Kersavont, ende op dieselve dagen sullen die vleeshouweren altoos verstaen, elck op sijnen stal, daer hem sijn cavel valt.

9. Item soo moegen die vleeschouwers vercoopen heur vleys tusschen Paesschen ende Bamisse dryemael achtereen, ende nyet meer, gesoden oft gesouten, alsooverre alst goet ende custbaer is om te vercoopen; ende oft die gesworen hen dat

---

[1]) In margine links, met eene latere hand: *Taverniers mogen geen vleesch vercopen.*
[2]) In margine links, met eene latere hand: *Hoe te cavelen.*

Digitized by Google

verboden te vercoopen, ende daerenboven tselve vleysch vercoften, dat waer elcke reyse op eenen ouden scilt.

10. Item soo moegen die vleeschouwers tusschen Bamisse ende Vastelavont heur vleesch vercoopen alsoo lange, alst goet ende custbaer is; mer sy en sullen egheen vleesch ter hallen mogen brengen, oft aen heuren stal oft int vleeschuys (fol. 250 verso) hangen, tensy dat sy dat oude vleesch, dat ierst geslagen is, geheel ende al vercoft hebben, wat tyden van den jaere dat oeck sy, op die verbeurte van sess scelling swerten.

11. Item soo en sal egheen vleeschouwer vleesch ter hallen brengen om te vercoopen, het en sy eenen nacht te voiren geslagen, ten waer datter vleeschgebreck waer, ende dat dan by rade van den deecken oft gesworenen, op een boete van sess scellinge swerten.

12. Item en sal egheen vleeschouwer tweerleye vleesch moegen vercoopen, wat vleesch dat zy, vuytgenomen worsten, die sullen de vleeschouwers oft heure huysvrouwen wel moegen vercoopen met anderen vleesch.

13. Item soo waer twee vleeschouweren in eenen huyse woenen, oft in eenen broode sijn, die en sullen egheen tweederhande vleesch ter hallen brengen om te vercoopen, op die boete van eenen ouden scilt.

14. Item dat men alle calveren ende lammeren het geheel jaer doer sal moegen netten met hon selffs net, soolange als deselve calveren oft lammeren noch egheen jaer oudt en sijn, maer nae tjaer nyet langer, noch oyck emmermeer anders dan met hon selffs netten, opte pene van eenen ouden scilt, telcker reyse te verbeuren by denghenen, die ter contrarien bevonden werdde gedaen te hebben.

15. (fol. 251 recto.) Item soo wat vleeschouwer runderenvleesch slaet, te weten ossen oft koyen beyde op eenen dach, soo wes hy van beyden ierstwerff breect ende daeraff vercoopt, sal hy geheel ende al vercoopen, eer hy dat ander ten vleeschuys sal moegen brengen om te vercoopen, op die boete van een pondt swerten.

16 [1]). Item elck vleeschouwer sal sijn vleesch vercoopen binnen den vleeschuys op synen stal, daer hy gecavelt is, ende binnen dat mael, ende nyet binnen synen huyse, dan alleen des Saterdaechs, als men nyet gemeenlijck int vleeschuys en staet, dan

[1]) In margine links, met eene latere hand: « *In der halle alleen te vercopen* ».

Digitized by Google

sal hijt moegen vercoopen binnen zijnen huyse, al ist warm ende ierst geslagen; wie anders dede verbeurde sess scellinge swertten, uuytgescheyden nochtans dat die vleeschouwers, die eenige huysen by coope oft huere hebben vercregen in Sint Annenstraet oft daeromtrent, daer des Saterdaechts egheen vleesch en staet, nyet en sullen binnen haeren huyse oft voer haere deure met vleesch moegen voertstaen ende vercoopen, maer sullen hen reguleren naer dat hen by den borgemeester geordineert sal wordden.

17. Item dat nyemant eens gesworen vleeschouwers stal oft banck in synen absentie en sal mogen bewaeren, noch vleesch daerop vercoopen, dan alleenlijck sijn ingebroot soon tallen tyden, alst van doen soude moge wesen, ende sijn huysvrouw oft knecht des Woensdaechs nae noen ende des Donderdaechs den geheelen dach. Indyen eenich vleeschouwer ter contrarien dede oft in sijn banck liet geschieden, dat die telcken reysen daermede verbeuren sal twelff schellingen swerte.

18. (fol. 251 verso.) Wel verstaende, oft eenich vleeschouwer, egheen ingebroot soon oft sonen hebbende, vleesch geslagen hadde ende overdwers van huys moeste oft sieck werdde, op andere tyden dan sWoendaechs nae noen oft des Donderdaechs, dat die tselve geslagen vleesch op sijn banck sal moegen doen vercoepen by eenen anderen vleeschouwer, die alsdan egheen vleesch te vercoopen en heeft, maer in anderen gevalle egheenssins; noch en sal oyck duerende sijn absentie egheen ander vleesch moegen doen slaen, om op sijn banck te laeten vercoopen, opte verbeurte van eenen ouden scilt.

19. Item oft eenige vleeschouwers te samen sloegen ende die een in des anders vleesch paerte ende deylde, die sullen dat vleesch vaneen hangen, buyck tegen buyck, oft over midden clyven, van alle goet, dat men ten vleeschuys slaet, gelijck by gelijck, elck evenveel vleesch, sonder argelist, ende dat sullen sy deylen ende clyven eer sijt ten vleeschuyse brengen; mer een vleeschouwers soon oft een ander jonghe gesel, die in eenich vleeschouwers cost is, die sal moegen vercoopen alsoe veel ende luttel vleesch, als hy can, op sijn selffs stal, mer sulcken vleesch als sijn vader, oft daer hy mede woent, geslagen heeft, opdat daerinne nyet en paerte noch deylde. Soo wie tegens eenigen van desen punten doet, dat is op een boete van twalff scellingen swerten.

20. Item soo sullen die vleeschouweren allen heur schapen,

Digitized by Google

die sy brengen uuyt eenen ruydigen aerde, laeten besyen, eer sy se slaen, eenigen van den gesworen; ende oft soo avontlijck geviele, dat sy eenige van den gesworen nyet gevinden en conden, soo sullen sy des ander daechs die (fol. 252 recto) vellen metten schapen brengen int vleeschuys, ende laten besien, op een boete van eenen ouden scilde; ende soo wat ongans van den gezworen gekeurt wordt, dat en sal men nyet vercoopen, op een jaer dambacht te verbeuren, ende op drye oude scilde.

21. Item en sal egheen vleeschouwer die luyden moegen roepen om vleesch te coopen, tensy dat sy voer synen stal staen opte verbeurte van een halven ouden scilt.

22. Item egheen vleeschouwer en sal des anders vleesch laken oft lasteren binnen den vleeschuyse, op dieselve boete.

23. Item sullen die gesworen allen dage omgaen ende besien dat vleesch, dat daer vercoft wordt.

24. Item soo wie van den vleeschouweren den anderen ontamelijcke oft oneerlijcke woordden toespreecken in der hallen ende tusschen die malen, alst vleeschuys open is, die sal verbeuren 12 scellingen swerte, ten waer dat die ontamelijcke woordden alsulck waren, dat den deecken ende gesworen dochte, dat daer meerder correctie toe behoirde, dat sal dan staen ter discretie van den deecken ende gesworenen.

25. Item soo wat beesten oft schapen gecoft wordden van vleeschouwers van buyten oft van binnen tot Breda opter mercten, daer sullen alle andere vleeschouwers van Breda (fol. 252 verso) aen moegen deylen, alsoeverr als sy daerby staen oft selve hooren wat die beeste gelt; maer die luyden van buyten sullen met egheenen vleeschouwers deylen, dan alleen de poorters van Breda.

26. Item oft geviele, dat die vleeschouwers met malcanderen coften oft vercoften oft mangelden dat den vleesch ruerende wair, ende gescille daerinne viele van betalinge, dat sal die deecken met synen gesworenen rechten ende slyten.

27. Item soo wye van den vleeschouwers yemants beesten cochte buyten oft binnen der stadt, ende sijn dage van betalinge niet en hielde, ende die luyden daeraf in croeningen waren, sal alsulcken crediteur sijne scult synen debiteur moegen heysschen, toecomende van gecochten vleesch, als opgeslagen goet, dwelck men hen toelaeten ende toewysen sal binnen sonneschijn te betalen, soo wat met gereeden gelde vercocht wordt; ende dat op dagen vercocht wordt, een dach overstreecken zijnde, te betaelen binnen

Digitized by Google

een maendt daernae, *ende de maent overstreken zijnde, ende nyet en betaelen sullen alsdan geëxecuteert worden met parate ende heerlijcke executie* [1]).

28. Item dat de gesworenen van den ambacht op hunnen eedt sullen keuren allet vleesch, dwelck by de binnen-vleeschouwers geslagen sal wordden.

29. Item dat nyemant egheene pesericken aen de yeden en sal moegen maecken, opte pene van twee [2]) ouden schilden.

30. Item als partyen recht eysschen voer den deecken ende (fol. 253) gesworen, die aen den achteren blijft, verbeurt twelff grooten payements tot behoeff van den deecken ende gesworenen.

31. Item soo wye int ambacht is, ende op deecken ende gesworen afdragende woordden oft op heuren eede spraecken om des regiments wille, daer sy in geset zijn by bevel van den heere ende van der stadt, die verbeurde drye oude scilden, alsoe dycke als hijt dede.

32. Item soo wyen die wet̄ gedaen wordt uuyt bevele van den deecken by den knape van den ambacht, om te comen int vleeschuys, ende nyet en quame tot zynen genoemden tyde, die sal verbeuren drye scellingen zwarten tot behoeff van den deken ende gesworenen, alsoo dicke alst gebeurde, ten waere dat hy merckelycke nootsaecke conde gethonen, den deken ende gesworen genoch sijnde.

33. Item sullen die vleeschouwers hebben eenen deken, die hen die heere ende die stadt setten sal; ende die deken sal kiesen drye gesworen uuyten ambacht, ende die sullen gesworen moeten sijn een heel jaer lanck; ende soo wye hy daertoe kiest, weder hy tegenwoordich oft absent is, naedat dwoirdt gesproecken is ende gekoren is, die salt moeten wesen een jaer, oft hy sal der vleeschouwers ambacht aff moeten gaen; ende die gesworen sal men nemen als van denghenen die kavelen.

34. Item soo en sal men egheen vleesch vercoopen voer die eerste misse uuyt is, ende nyet langer dan tot thien uren toe voer der noenen, ende op Sondagen oft heylige dagen nyet langer dan tot negen uren voir der noenen, opte verbeurte van eenen halven ouden scilt; ende nae der noenen sallt vleeschuys opgaen tot twee uren, ende weder (fol. 253 verso) toegaen tot vijff uren, uuytgenomen alleen den lesten vleysdach van elcker

---

[1]) Deze zin is met eene andere hand bijgeschreven. [2]) Eerst stond hier « eenen », doch doorgehaald.

Digitized by Google

weken; maer des erst daechs oft op de weeckmerctdach sal men daer staen moegen van des morgens aff, alst open is, tot des avonts tot vijff uren toe, ende men sal oyck alsoo in den vleeschuys moegen staen de drye oft vyer Saterdagen, als die leste kermissen uutgaen, ende anders nyet, opte pene van sess scelling swerten; maer dat vleesch sal eenen nacht geslagen moeten sijn.

35. Item sullen die gesworen gehouden sijn den deken te kennen te geven alsoe geringe, als sy tegens den brieff ende deser ordinantiën syen doen, binnen denselven dage oft ten lanxten des anderen daechs, opdat die deken binnen der stadt is; ende oft gebuerde, dat die deken sieck lage oft uuyter stadt langen tijt soude reysen, soo sal hy in sijn stadt moegen setten eenen van den gesworen oft van der weth; ende die deken sal een gecalengierden eenen dach van recht maecken des anderen daechs, naedat hem aengebracht is, oft ten lanxten binnen acht dagen tijts daernae; ende soo wat breucken die gesworen den deken toewysen nae uuytwysen des brieffs, die sal dieghene, die gebreuct heyt, op moeten leggen, eer hy eenigerhande vleesch vercoopen mach.

36. Item die gesworen en sullen niemant aenbrengen uuyt een mont van eenen anderen, tensy dat hy dat waer wilde maecken, ende dat sal hy moeten doen by getuygen van twee vleeschouwers; ende en can hijs alsoo nyet waer maecken, soo sal hy deselve breucken gelden, die daertoe staen, daer hy den anderen aff aenbrengende was.

37. Item die gesworen sullen eens des jaers een maeltijt doen reyden oft der gesellen cost coopen, daert hen believen sal, op (fol. 254 recto) eenen genoemden dach omtrent der gesworen Maendach, ende sullen by heuren ambachtsknecht elcken die weet laten, ende daer sullen die gesworen heure rekeninge doen voir den deecken ende allen vleeschouwers, die daer tegenwoirdich zijn; ende elck sal daer sijn ongelt op moeten leggen, oft ten lanxten veerthien dagen daernae, op die verbeurte van drie oude scilde, alsoeverre alst die gesworen den deken daervoer claighden; ende die gesworen sullen opbeuren alle breucken, die na den tyde verschynen, ende leveren se in handen van den toecomenden gesworen, diewelcke die deken kiesen sal opten Witten Donredach.

38. Item opdat die deken ende gesworen te neernstiger zijn mogen om alle breucken uuyt te doen richten, ten eynde van

Digitized by Google

onderhoudinge der policien, soo sullen sy hebben van alle breucken voer haer moeysel den vijfften penninck voiraf, ende daernae die heere een derdendeel, die stadt een derdendeel, ende dat ambacht tderde derdendeel, na den ouden hercomen.

39. Item oft eenige punten waren, daer den brieff nyet aff en begrijpt, oft nyet alsoo breet oft claer als hy wel mocht, proffytelijck nochtans voer den vleeschouwers om het ambacht te bat te onderhouden, alsulcke punten sal die deken ende gesworen by advyse ende rade van den drossaet ende borgemeesteren ende scepenen moegen gebieden ende verbieden oft verclaeren, ende oyck breucken daertoe setten, tot thyen scellingen swerten toe.

40. Ende des Saterdaechs nae der noenen tot twee uren sal men die halle opdoen, ende die vleeschouweren sullen vleesch ter hallen mogen vercoopen op hen belieft, al waer oyck heur vleesch desselven daechs smorgens geslagen.

41. (fol. 254 verso.) Item soo wie in den vleeschouweren ambacht is, ende nyet mede om en ginge op die omgangen onder vleeschouweren keersse, alst gewoenlijck is, die sel verbeuren telcken male acht scellingen swerten, ten ware dat hy in sheeren oft der stadt oft in des heyligen cruys oft sacraments dienst ware.

42. Item dat alle breucken, in den voirseyden ambachtsbrieff gespecificeert, verandert ende gestelt werden nae honne valeur in gancbaeren ende kennelycken gelde, *te weten voer den ouden scilt moeten betaelt werden achtentwintich stuvers ende eenen halven, elck pont swerten sessentwintich stuvers, ende een oert, twintich scellingen swerten voer een pont* [1]).

In kennisse der waerheit soo hebben wy drossaet, borgemeesteren ende scepenen voergenoempt onse segelen aen desen brieff gehangen, int jaer ons Heeren duysent vijffhondert ende negen ende tsestich, negenentwintich dagen in Julio. Ende al onvermindert den puncten voergescreven.

My als secretaris aldaer oyck tegenwordich,
C. PIERMANS.

DIE TIMMERLUYDE [2]). 1443.

(blz. 213.) Wy Wouter van Beversluys, schoutet tot Breda opt

[1]) Deze volzin is door eene andere hand ingevoegd, naar het schijnt door den secretaris Piermans, die den brief ook onderteekend heeft. [2]) In margine rechts met eene latere hand: *1443*.

Digitized by Google

dese tijt, in absenciën ende in den name des drossâten slans van Breda, by wille ende goetduncken der edelre Johanne, grevinne tot Nassouw ende tot Vyanden, vrouwe ter Leck ende tot Breda, ende wy Jan van Tsolle, Jan van Nedervene, Raes die Jonghe Henric Cristus, schepenen in Breda, doen condt allen luyden, dat wy daerby ende over gheweest hebben, daer geordineert ende gemaect wairden by den heere ende der stadt alsulcke koeren als hierna bescreven staen, daermede dat die tymmerluyden ende metssers tot Breda hoer ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren van den heere, van den borgemeesteren, schepenen ende gezworen, ende te veranderen, soe wanneer dats hem genuegt.

1. In den yersten: soe wie int voerscreven ambacht comen wille ende meester worden wille, ende wercken wille met bylen, met sagen oft met trouwelen, die sal yerster poerter sijn ende geven den ambachte [1]) twee oude schilden, den eenen ouden schilt den heere ende die stadt, den anderen ouden schilt sal hebben dat ambacht.

2. Item soe wie dat dit ambacht leeren wille, die sal geven den ambacht alleen drie oude grote.

3. Item als een meesterskijnt dit voirscreven ambacht leeren wille, dat en sal niet geven van leeren.

4. Item als een meesterskijnt meester worden wille, die sal geven 6 oude grote, te weten den heere 2 oude grote, der stadt 2 oude grote ende den ambacht 2 oude grote.

5. Item soe wat manne dat van buyten coemt werken, die sal geven elke weke den ambacht eenen halven oude grote.

6. Item een dienstknecht sal geven den ambacht elke weke een vierendeel van eenen ouden grote; ende en werct hy niet die weke al uut, sal hy geven van den dagen, die hy werct, ende na den beloop van den voirscreven wercgelde; ende des soe sal hy mettenghenen comen, die hy wercken sal, aen die regeerders van den ambacht, ende gevent hem te kennen ende betalen alst werck gedaen is; ende oft hy des niet en dade ende die regeerders daerover croenden, dat soude sijn tsheeren belyef elken dagh, die hy gewacht hadde, op $1\,^1/_2$ oude grote, ende onvermindert den ambacht hoer gelt.

7. Item als men ghemeyn heervaerden voer, soe sullen die

---

[1]) Het woord «ambachte» staat met dezelfde hand in margine rechts, onmiddellijk achter den regel, eindigende met «den».

Digitized by Google

meesters ende tymmerluyden, die dan thuys (blz. 214) bliven, den ambacht geven elcx daeghes den derden penninck van hoerder dachhueren, opdat sy in dachhueren wercken; ende die in taswercken wercken, die sullen geven eenen grote Brabants des daeghs, diewile dat sy werken ende hoer gesellen uut sijn.

8. Item sullen dese metssers ende tymmerluyden een redelic werckgelt setten mogen in des ambachts oerbaer, te bekeeren op alle dieghene, die int ambacht sijn.

9. Item hiertoe sal hem die heer eenen man setten, die hoer deken sijn sal, ende die heer sal dienselven deken eeden om dese koeren in te panden ende anders des ambachts orbaer te doen; ende dairtoe sal dieselve deken kiesen twee mannen uutten ambacht, daer men dat ambacht by regeren sal; ende wes die drie doen tot des ambachts behoef, dat sal vaste ende gestade sijn. Ende waert tsake, dat dese deken den ambacht niet nutte en ware, soe sal hem die heer eenen anderen setten.

10. Item soe wie een kenlic wete heeft ende by den ambacht niet en coemt, alse die deken te zamen hebben willen, die verboert 18 penninge zwerten.

11. Item soe sal die deken metten tween gezworen elcx jaers den heere ende der stadt ende den ambacht wittigen rekeningen doen van den broken, ende van dat daer elcx jaers af comen sal van den punten voerscreven.

In orconden desen brieve met onsen zegelen besegelt int jaer ons Heeren duysent vierhondert XLIII 20 dage in Junio.

Item soe is geordineert, gewilcoert ende gesloten metten deken gezwoirene des ambachts voirseyt ende oic metten gemeenen consente ende wille der goede mannen van den ambacht: [1]) gesturven ende van live ter doot comen were metten gemeenen ambacht, ende hem een wete metten cnaep des ambachts gedaen ware, sal verboren eenen lelyaert; ende dat gelt sal die deken ende gezworen keeren in orbaer ende profijt des ambachts voerseyt [2]).

AMBACHTSBRIEFF DER TYMMERLUYDEN ENDE CUYPERS BINNEN DER STADT BREDA [3]). 1561.

(fol. 292 recto.) Wy Jacop Tseraerts, riddere, drossaet, borge-

[1]) Hier zijn blijkbaar eenige woorden uitgevallen. [2]) Deze laatste corrupte volzin staat eenige regels lager, met dezelfde hand. De twee volgende bladzijden zijn onbeschreven. [3]) De bladen, waarop deze brief is geschreven, vormen een quatern van kleiner formaat dan het overige van het boek. Bovengeplaatst opschrift staat op het buitenste (ledige) blad; boven den brief zelf staat: *Ambachtsbrief van de metssers*, doch dit is dik doorgehaald.

Digitized by Google

meesteren ende scepenen der stadt van Breda, allen denghenen, dien desen tegenwoordigen brieff zal worden gethoont, saluyt. Alsoe tusschen ennige van den geselscap van der tymmerluyden ende cuypersambacht, die van verscheyden hantwercken zijn, in zekere voorleden jaren ende oick nu corteling ennige twisten ende onverstande zijn geweest ende meer geschapen te rysen, en warde daerop nyet versien, soe wy van sheeren ende der stadt wegen met allen ernst hebben gearbeyt te doen, ten eynde dat onder dambacht voorseyt ende de gesellen, daeronder wesende, liefde, vruntschap ende eendrachticheyt mach wordden onderhouden, ende alsoe die van der tymmerluyden ende metsersambacht aen deen zyde, ende die van der cuypers hantwerck aen dander zyde, die alle tesamen onder een ambacht plagen te sorteren ende gesorteert hebben tot noch toe, hebben versocht, geaccordeert ende tevreden sijn geweest, dat zy van een zouden wordden gescheyden, byalsoe wy van sheeren ende der stadt wegen daertoe consent wilden geven, dat authoriseren ende elcken van de zynen eenen brieff apaert op hen ambacht daermede te regeren, verleenen wilden, daer zy omme gebeden hebben, doen condt, dat wy yerst ende voir al gevisiteert hebbende den ouden ambachtsbrieff van den gemeynen ambacht voorseyt, die gemaict is in den jaere XIIIc drieenveertich den vijffentwintichsten dach in Junio, ende daerby zekere nyeuwe concepten, articulen ende punten, die opten XXII in Meerte int jaer XVc negenenvijftich van nyeus geconcipiëert ende overdragen waren om by den gemeynen ambacht onderhouden te wordden, oick mede de ouders ende dmeerendeel van den ambacht voorseyt hiertoe geroepen, zoewel van der cuypers hantwerck als van den hantwerck van de tymmerluyden, metsers ende andere, onder (fol. 292 verso) dambacht voorseyt sorterende, verhoort hadden, ende by den deken des ambachts voorseyt doen hooren, ende daerover tot verscheyden reysen met malcanderen hierop gecommuniceert, geadviseert ende gedelibereert hadden, wy om de eendrachticheyt ende welvaert van deser stadt ende van den ambacht voorseyt te vorderen, van sheeren ende der stadt wegen overdragen, geaccordeert ende gesloten hebben, accorderen ende ordineren met desen, dat der cuypers ambacht ende hantwerck voirtaen een ambacht op hem zelven zal zijn, gesepareert van der tymmerluyden ende metsers-ambacht ende van de andere, daeronder sorterende, ende tzelve der cuypers ambacht sal bedreven, geregeert ende

Digitized by Google

onderhouden wordden opte punten ende articulen in formen ende manieren als nabescreven volcht, te weten:

1. In den yersten: dat nyement in dit ambacht zijn oft comen en zal mogen, hy en zy poorter tot Breda, ende hy en sal te voren zijn ambacht twee jaeren lang geleert hebben in een stadt, daer men vry ambacht van den cuypers is onderhoudende, ende zoe wier daerinne comen wilt zal moeten geven van innecomen twee oude schilden van 28 stuivers tstuck, deen helft tsheeren ende der stadt behoeff half ende half, ende dander helft tot des ambachts behoeff, noch den deken vyer stuivers ende elcken gesworen twee stuivers ende den knaep eenen stuiver.

2. Item de sonen van eenen meester zullen van innecomen geven zess oude grooten oft thien ende eenen halven stuivers in drie gelijcke deelen, den heer, der stadt ende den ambacht.

3. Item alzoe dit ambacht plach geünieert te zijn ende te sorteren onder der tymmerluyden ende der schreynwerckers ambacht, zoo voorzeyt is, daert nu afgescheyden is, ende den tymmerluyden mette metsers ende andere daeronder sorterende eenen anderen (fol. 293 recto) brief alnu verleent is op hem zelven, ende insgelijcx den schreynwerckers in den jare XV^{C} eenentwintich, zoe eest geordineert, dat van nu voirtaen de sonen van eenen meester van der schreynwerckers ambacht ende van eenen meester in der tymmerluyden ende metsers ambacht, ende andere daeronder sorterende, in dit ambacht zullen mogen comen met betaelende halff zoe veel, als een vreemde van incomen geeft, in drien te bekeeren als voor; ende van gelijcken zullen de zonen van eenen meester in dit ambacht van den cuypers mogen comen in der schreynwerckers ofte in der tymmerluyden ende metsers ambacht [1]), mits betalende van innecomen oick halff zoeveel, als een vreemde van incomen geeft, oick in drien te bekeeren als voir.

4. Item de sonen van eenen meester van desen cuypersambacht en zullen nyet geven van leeren, tzy dit ambacht van cuyper oft van schreynwerckers oft van tymmerluyden, metsers ende raymaickers ende andere, onder dambacht van tymmerluydèn sorterende, tot welcken van den ambacht men zulcken zoon oft zonen stellen wilt, zoe oick de zonen van eenen meester van schreynwerckers oft van der tymmerluyden ende metsers

[1]) In het HS. volgt dan: «ende andere daeronder sorterende», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

ambacht nyet geven en zullen van leeren dambacht van cuypen; maer andere jongens, die dit ambacht leeren willen, zullen van leeren geven vijff stuivers een ort.

5. Item zoe wie voirtaen in dit ambacht van den cuypers meester wordden wilt, die zal gehouden zijn tot een proeve te moeten maicken een olyvat ende eenen gebruycten eemer op sijn behoirlicke mate, zoe de gesworens hem dat seggen ende ordineren zullen; ende dese proeve te maicken op ennige van der gesworens winckel, nyet in den kelder oft op een pleyn, mer voir opten vloer zonder yemants hulpe; ende oft geboirde dat yemant van desen ambacht hem daertoe hulp dede, (fol. 293 verso) tware int wysen oft met crijt te teeckenen oft anderssins, dat die hulper daermede zal verbeuren drie Carolus-gulden; ende de proeve voorzeyt gedaen zijnde als voir ende by de gesworen ende oudermans gepasseert zijnde, zal alsulcke een vry meester zijn int ambacht, ende zal alsdan geven elcken van den gesworen ende oudermans, die daerover besich zullen zijn geweest, voer het visiteren, verlet oft vacatie vier stuivers; mer in zoeverre de proeve nyet en mach passeren, zal die noch staen onder eenen vryen meester, ter tijt toe hy de proeve zal connen gedaen ende loflijk volbrengen.

6. Item de cuypers, buyten der stadt van Breda wonende ende in dit ambacht nyet zijnde, en zullen egeen werck der cuypers ambacht aengaende bynnen deser stadt mogen brengen om te vercoopen, ten waere op jaermercten oft weeckmerctdagen, opte pene van daeraff gecalengiert te wordden ende dyerste reyse te verbeuren eenen halven ouden schilt, ende voor de tweede reyse, indien hy daerinne persevereerde, zal daermede verbeuren zooveel als burgemeestere ende scepenen in Breda, de redenen van parthyen te beyde zyden gehoort, arbitreren ende verclaeren zullen.

7. Item alsoe den coopbrouwers deser stadt geordineert is ende in honnen ambachtsbrieff gecaveert, egeen byer uuyt te leveren met ennige tonnen, dan die gebrant ende gesegelt zijn metter stadt teecken, houdende elcke tonne hondert Bredasche potten, ten warde naemaels anders by den heere ende der stadt geordineert, zoe zullen de cuypers de tonnen, die zy nu voirtaen nyeuwe maicken zullen, moeten maicken van eender hoochten ende wijdde.

8. Item en zal nyemant in ennige tonnen, cuypen oft andere gelijcke warcken mogen voegen ennich houdt, dat vuerich oft vouwe is, opte pene van zulcken werck, (fol. 294 recto) daer

Digitized by Google

dat in gewrocht zal zijn, ofte de weerde daervoor by den cuyper te verbeuren tot behoeff van den ambachte voorzeyt; ende zoe wes tonnen de cuypers nae dese tijt hermaicken zullen, die gebrant zijn, daeraff zullen zy het oude teecken moeten uuthouwen, ende deselve tonnen sal men alsdan wederomme moeten branden ende teeckenen metter stadt teecken, eer men daermede byer zal mogen uuytleveren, opte pene, zoe wie het out teecken nyet uuytgehouwen en hadde, eer de tonne volmaect ware, van twee pont wasch tot behoeff van den ambacht.

9. Item elck cuyper bynnen deser stadt zal gehouden zijn op alle tonnen, die hy maecken ende uutleveren zal, te setten ende te branden zijn zelfs marck ende teecken, om daerby te bekennen wie die gemaict heeft, opte verbeurte van vier stuivers tot des ambachts behoeff.

10. Item oft geboirde, dat ennich coopbrouwer alhier aenbracht ennige tonnen oft halfftonnen, die buyten gewrocht zijn, die zullen zoowel moeten gesegelt ende gemaict zijn metter stadt teecken, als deghene, die hierbynnen gewrocht zijn, ende daerenboven sal men van elcke tonne ende halftonne buyten gewrocht betaelen een oort stuivers, half tot proffijt van den heere ende der stadt, ende dander helft tot proffijt van desen ambacht, aleer men die useren oft besigen sal. Insgelijcx zal men moeten doen van de tonnen ende halftonnen, die van buyten comen. Ende de meedeblanders oft zeemmaickers useren als van den coopbrouwers.

11. Item dat de wijntappers ende coopbrouwers van byer nyet en zullen mogen bynnen deser stadt te werck stellen ennigen cuyper van buyten, in dambacht nyet wesende, om hen tonnen te cuypen, te maicken oft te bynden, opte pene van drie Carolus-gulden, behoudelick dat een brouwer zelve oft zijn ingebroot zoon oft knecht wel zullen mogen reepen maicken ende aenslaen, zonder nochtans de tonnen te mogen hermaicken oft smalen, opte verbeurte (fol. 294 verso) van drie Carolus-gulden.

12. Item soe wanneer hier ennige reepen oft ander hout aencoompt, dienende tot der cuypers hantwerck oft neeringe, zoe zullen de gesworens den knaep van honnen ambacht omme doen gaen, ende eenen yegelicken van den gesellen de wete doen doen, ten eynde dat een yegelick daerby zal mogen comen, ende in die coopmanscap paerten ende mededeylen by cavelinge ende lotinge; ende oft yemant van den cuypers vorderde zulcke reepen oft hout ter cuypers hantwerck dienende alleen van den

Digitized by Google

vercoop te coopen, alleer den gesellen van den hantwerck voorzeyt de wete gedaen waer als voor, die zal den anderen gesellen, die dat verzuecken zullen, daerinne mede moeten laten paerten ende deylen, behoudelick dat tselve zy terstont naedat zy de wete gehadt zullen hebben.

13. Item de gesellen, die nu tegenwoordelick int ambacht zijn, en zullen nyet gehouden zijn de proeve te doen gelijck andere, die na dese tijt incomen zullen, ten ware dat zy zelve conden ende wilden de proeve doen, ten eynde om als geproeft meester geacht ende genoemt te worden. Sal nyettemin een yegelick van desen ambacht hem moeten reguleren der goeden luyden aengenomen werck te maken in vuegen, voirwaerde ende bespreck, zoe dat by hem aengenomen is; ende oft yemant dat werck bedorven oft mesmaict hadde by hem zelven oft by yemanden, die hy daerover te werck gestelt hadde, zoe zal men dat opten meester van den werck mogen verhaelen tot pryseringe van den gesworens ende oudermans van desen ambacht, in zoeverre hy het gemoede van denghenen, diens werck versuymt oft bedorven waere, nyet en hadde gecregen.

14. Item elck meester van desen ambacht en zal maer eenen leerjongen teffens mogen hebben ende aennemen, ende die zal leeren twee (fol. 295 recto) jaeren lang; ende daerenteynden mach de meester, ende oick insgelijcx indien de leerjongen sterft voor de twee jaeren, vorder eenen anderen leerjongen aennemen, opte pene van drie Carolus-gulden, die de contrarie dede.

15. Item oft geboirde, dat tusschen ennige meesters oft gesellen van desen ambacht ennigen twist gerees om des wercx wille oft anderssins den ambacht aenclevende, dat zullen zy brengen by den deken, gesworens ende oudermannen, die daerop beyde parthiën hooren zullen, opte boete van vyer stuivers van elcker zyden inne te leggen, daeraff de gesworens ende oudermans hen beslichten zullen nae honnen besten vroedom. Ende zoe wie daerinne gelijck heeft gehadt, zal zijn vyer stuivers wederomme hebben, ende dandere vyer stuivers sullen blyven tot proffijt der gesworens ende oudermans daerover wesende, behoudelick oft hem yemant misdroech in woorde oft in wercken, daer den heere oft der stadt breucken oft penen in gelegen waeren, dat de heere ende de stadt daeraff blyven op hon recht ende geheel.

16. Item en zal egeen cuyper, als meester int ambacht voorzeyt nyet wesende, bynnen deser stadt mogen wercken ennich werck den cuyper ambacht aengaende, noch de gesworens hem

Digitized by Google

mogen consenteren te wercken op verding, opte pene van twee oude schilden te verbeuren, ten waere van groote wercken, ende dat op verding van eenen halven stuiver ter weken; mer zal een meester van desen ambacht wel te wercke mogen stellen ennige gesellen van buyten, die met hem zullen mogen wercken opt verding van een oort stuivers ter weken, oft vyer stuivers tegens djaer, oft thalf ende vyerendeeljaers nae advenant, by elcken buytengeselle te betaelen tot des ambachts behoeff, daervoir de meester, die hen te werck (fol. 295 verso) stelt, den gesworen van desen ambacht zal moeten responderen ende dat den buytengesellen aen honnen loon corten; dies sal die meester, die alsulcken gesel van buyten stelt, opten yersten dach, als alsulcken gesel te wercke coomt, dat den gesworens moeten te kennen geven, opte verbeurte van twee pont wasch telcker reysen te verbeuren tot des ambachts behoeff.

17. Item en zal nyemandt van desen ambacht deen des anders knecht mogen onthueren, opte pene van telcker reysen drie Carolus-gulden current te verbeuren.

18. Item insgelijcx oft yemants knecht van zynen meester schiet, voor ende eer den tijt zijnder hueren uuyt waere, zonder consent zijns meesters oft zonder suffisante redenen oft zaeck, den rechte genoech zijnde, daeraf gescheyden zijnde, dien knecht en zal een ander meester nyet te werck mogen stellen noch hem werck geven, nadien hy daeraff kennisse hadde oft geadverteert waere, opte verbeurte van drie Carolus-gulden.

19. Item zoe wanneer yemant van desen ambacht aflivich gewordden zal zijn, ende die knape van den ambacht doende ende beteeckenende wete, wanneer men het doode lichaem begraven zal, zoe zal elck van den ambacht voorzeyt mede te groeve comen; ende zoe wie nyet en quame te begravenisse, die zal verbeuren tot behoeff van den altaer voorzeyt twee stuivers, uuytgescheyder merckelicke noodsaick oft nootsinne.

20. Item zoo wanneer de gesworens ennige zaecken hebben met die van den ambacht te spreken ende te communiceren, zoe zullen zy den knaep van den ambacht doen ommegaen; ende zoe wie de wete gehadt hebbende ter beteeckender uren nyet en quame ter cameren van den ambacht oft ter beteeckender plaetsen, zal telcker reysen verbeuren tot des ambachts behoeff twee stuivers, (fol. 296 recto) ende indien yemant daertegens rebelleerde, dobbel, te weten vyer stuivers.

21. Item dat elck van den ambacht voorzeyt, zoe wanneer

Digitized by Google

hem by den knaep de wete gedaen is, zal op Sint Ewoutsdach comen hooren de misse, die dambacht alsdan doet doen, opte verbeurte van twee stuivers tot des ambachts behoeff.

22. Item in alle omgangen, die de stadt jaerlicx houdt, zullen die van desen ambacht mede omme moeten gaen onder hon keersse, zoe dat gewoonlick is, ten waere hy ten zelven tyde ergens waere in der stadt oft kercken dienst, opte pene, zoe wie daer nyet en quame, die wete gehadt hebbende, te verbeuren telcker reysen twee pont wasch tot des ambachts behoeff, nootsaick die excusabel waere uuytgescheyden.

23. Item zal desen ambacht jaerlicx uter wette gestelt wordden eenen deken, ende sullen oick gecoren ende gestelt worden twee gesworens, daermede dit ambacht zal wordden geregeert; ende elck gesworen zal dienen twee jaeren lang, zoedat alle jaer een afgeset en eenen nyeuwen aengestelt zal wordden.

24. Item alle deghene, die in dambacht voorzeyt zijn, zullen gehouden zijn om hon ongelt, dwelck zy navolgende de rekeninge, by de gesworens van dien jaere gedaen ende by de oudermans ende gesellen van den ambacht gepasseert (schuldich zijn), te betaelen, zonder fault daeraen te zijn.

25. Item van alle breucken, die vervallen zullen, daeraff boven nyet en staet tot wiens behoeff verclaert, die zullen worden bekeert deen derdendeel tot sheeren, het tweede derdendeel ter stadt, ende tderde derdendeel tot des ambachts behoeff; ende daeraff jaerlicx den heere ende der stadt op Gesworen Maendach rekening ende reliqua te doen by de gesworens. Ende zullen alle de broecken ende penen voorzeyt, ende voorts dat den ambacht aengaet, uutgericht worden metten deken, die uter wet gestelt (fol. 296 verso) wort, zoe wanneer ende zoe dicwils als hem dat by de gesworens aengebracht wordt, om alle zaecken in ordonnantie ende regele te houden, navolgende desen ambachtbrieff.

26. Item zoe wanneer de knaep van den ambacht eens omgegaen zal hebben, het ware van keersgelt oft andere schulden, den ambacht aengaende, te manen, zoe wie alsdan oft bynnen veerthien dagen daer naestvolgende nyet en betaelde oft der gezworens gemoede en hadde, die zal daermede verbeuren twee stuivers, halff ter gesworen ende halff tot des ambachts proffijt; ende inzoeverde hy dat veerthien dagen daernae noch nyet [1]) staen ombetaelt, zoe zal men denselven tprincipael mette pene executeren realick met pande als gereet gelt.

[1]) Lees: liet?

Digitized by Google

27. Item is overdragen, dat de dienaer oft knape van den ambacht voor zynen dienst, moeyte ende arbeyt hebben zal jaerlicx vijffentwintich stuivers; dies zal hy oick gehouden zijn dlijwaet, totten altaer van desen ambacht dienende, te doen wasschen ende schoon houden.

Ende alle de keuren, punten ende articulen bovengescreven zullen altijt staen opt interpreteren, verbeteren oft veranderen van den heer ende van der stadt, dewelcke aen hen behouden de authoriteyt ende macht aff toe te mogen doen, zoe men zal bevynden oirbaerlick ende behoirende tot des ambachts ende der gemeynte meeste welvaert ende proffijt.

In oirconden ende kennisse van al dewelck dat voorzeyt is ick Jacob Tseraerts, drossaet, mynen eygen zegel, ende wy borgermeesteren ende scepenen der stadt van Breda voorscreven tzegel ten zaicken derselver (fol. 297 recto) stadt aen dese letteren hebben doen hangen, opten derden dach in Meerte int jaer ons Heeren duysent vijfhondert een ende tzestich, nae costume van scryven shoofs van Ludick.

Ondergeteeckent:

B. DE CORPUT [1]).

DIE CRAMEREN. [1]). 1447.

(blz. 195.) Wy Adam van Nyspen, drossate van den lande van Breda, ende wy Jan van Nedervenne, Willem van Laerhoven, Willem van Nyspen ende Aert van Tollousen, scepenen in Breda, doen condt allen luden, dat wy daerby ende over gheweest hebben, dat gheordineert ende gemaect waren by den heere ende by der stadt alsulcke keuren als hierna bescreven staen, dairmede dat die crameren van Breda huer ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren van den heere, van den boirgemeesteren, scepenen ende gezworen, ende te veranderen, zo wanneer dats hen genuecht.

1. In den yersten: dat nyement int voirscreven ambacht wesen en sal, hy en sy porter tot Breda ende bynnen der vierscharen van Breda woenende.

2. Item en sal nyement, int voerscreven ambacht niet wesende, met schalen oft met ghewichte wegende mogen verkoopen kazen boeter noch speck, rosel, ruet, potasschen, wreasschen, alluyn

[1]) De bladzijde is verder onbeschreven. [1]) In margine rechts met latere hand: *1447.*

Digitized by Google

hersse, kerssen, kemp, zeepe, vighen, rossinen, behoudelijc dat een yegelyc vercoopen mach int groot oft int gheheel.

3. Item en sal niement gheenrehande smout, edic, mostaert, peck, terre, haringsmout noch gheenrehande vetware vercoopen met maten oft ghewichte, hy en sy int voirscreven ambacht.

4. Item en sal nyement gheenrehande merserie vercopen, te weten ransten, zyde, saeye, fustayn, bottayn, woestayn noch vorckerac metter ellen noch anderssins, hy en zy int voerscreven ambacht, behoudelic dat die cledermakers, die int cleedermaker-ambacht tot Breda sijn, sullen mogen vercoopen fustayn, dat sy selve bynnen hueren huyse snyden ende naeyen, sonder arghelist.

5. Item en sal nyement gheen witleeder noch rudeleer, dat der crameryen toebehoirt, ende dat met alluyn gemaect is, werken noch oic rootleer werken oft maken, noch oic hans-schoen, buydel, remen, nastelen, maelderye, zeelen, laste, wanne, aessacken maken oft vercoopen, hy en sy int voer-screven ambacht.

6. Item en sal nyemant gheenrehande cruyt, loot oft stael ongewracht vercoopen, hy en sy int voerscreven ambacht.

7. Item en sal nyement loockaywijn, raepkoeken oft ander koeken noch twijn vercoopen, hy en zy int voirscreven ambacht.

8. Item en sal nyemant gheenrehande cruyt noch poeyer vercoopen, dat ghevelst is, noch gheenen verwpoeyer vercopen, hy en zy met sofferaen geverwt; ende die daerteghen dede ende daer bevonden worde van den ghezwoirenen, die soude verbeuren dat cruyt oft poeyer, ende dairtoe eenen ouden schilt, dat een derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht.

9. Item en sal nyement van den crameren gheenre kerssen maken noch vercoopen, sy en sijn gemaect van cathoengaren ende van goeden lofbaren ruet; ende soe wie dat kerssen maecte van quaden ruete om te vercoopen (blz. 196) ende die gheswoirne hem dairaf calengierden, die souden verbeuren twie pont was tot sinter Claeus behoef, alsoe dicke als men dat bevonde, behoudelic dat een yeghelic poorter sijn kerssen sal mogen maken oft doen maken voir sijns zelfs provande.

10. Item zo wat vreemde cooplude van buyten comen in der stadt van Breda, die sullen hebben hueren vryen marctdach.

11. Item zo wie int voirseyde ambacht is, die en sal in gheen ander ghesworen ambacht mogen sijn, maer hy sal mogen doen portersneringe, dats te weten laken reyden, coren ver-

Digitized by Google

coopen, mede blanden, hout vercoopen oft ander portersneringe; ende oft men bevonde, dat yement van der crameren anderen gheswoiren ambachten deden, die souden verbueren drie oude schilde, also dicke als men dat bevonde, deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stad, ende dat derde derdendeel den ambacht, uutgenomen die nu op dese tijd cramers sijn en in anderen gesworen ambachten sijn, die sullen dairin mogen bliven huer leefdaghe lang.

12. Item zo wye int voirseyde ambacht comt, die sal geven twee oude schilde, deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stad, ende dat derde derdendeel den ambacht, ende dairtoe sinter Claeus twe pont was ende den gheswoirnen een gelt wijns.

13. Item eens cramers kijnt sal int voirseyde ambacht mogen comen met halven ghelde.

14. Item oft een cramer storve ende sijn wijf eenen anderen man name, die sal int ambacht bliven met halven ghelde; mair nam sy eenen anderen cramer, soe soude hy vry bliven int voirseyde ambacht.

15. Item so sullen die goutsmede ende tennenpotgieters tot Breda, die nu sijn ende porters tot Breda sijn, int voirseyde ambacht wesen zonder eenich onghelt te geven dan alleen sinter Claeus twe pont was.

16. Item so sullen staen die cruyeniers ende die maeldeniers voir den grooten roester ter Plaetsen waert op deen tegen dander over; ende die van buyten comen sullen staen dair teynden aen deen teghen dander over, sijn sy ghedect oft niet.

17. Item die merserie vercopen, sullen staen beneden den grooten roester deen tegen dander over; ende die van buyten dair teynden aen, sijn sy ghedect oft niet.

18. Item die vetware vercopen sullen staen beneden den put thegen den coer over nederwaert, deen tegen dander over; ende die van buyten comen sullen staen dair teynden aen. Mair oft yement ware, die voir sijn doire voirt doen woude, die mach voert doen voir sijn doire ombegrepen.

19. Item so sullen die cramers loten tot twe tyden tsjaers, te weten des Maendaighs voir Pinxten ende des Maendaighs voir Bamisse; ende oic so sullen die cramers loten des Maendaighs voir Vastelavont, dair sy die vasten (blz. 197) uut staen sullen, deen tegen dander over; ende wye alsdan dair niet en quame tot dyer hueren, dat hem die ambachtscnape die weten

Digitized by Google

gedaen hadde, die soude dan verliesen sijn lotinge, ende dan staen teynden den anderen die geloot hadden.

20. Item oft yement dit voirseyde ambacht dede oft hantierde, die int voirseyde ambacht niet en were ende dairinne bevonden werde, die zoude verbueren eenen ouden schilt alzo dicke als men dat bevonde, deen derdendeel den heer, dander derdendeel der stad, ende dat derde derdendeel den ambacht.

21. Item die crameren sullen hebben twe ghezwoirne uten ambacht, ende die sal hen die heere eeden, dit voirseyde ambachte te regeren in den manieren voirseyt; ende dieselve gesworen zullen elcx jairs den heere, der stad ende den ambachte voirseyt sculdich zijn rekeninge te doene van den broeken, die dairaf vallen sullen; ende die voirgenoemde gezwoirne sullen elcx jairs by den gemeynen ghesellen van den voirgenoemden ambacht kiesen twe andere ghezwoirne; ende wes dieselve ghezwoirne doen tot des voirgenoemden ambachts behoef, dat sal vaste ende gestade zijn.

22. Item so sullen die voirgenoemde gezwoirne alle dese punten oversien, oft yement sijn goet, dat hy vercocht van eenigen, dat voirseyt steet, velste ende dair anders yet aen dede, dat niet oprecht en were, ende die sullen sy calengieren; ende diegheene, die dairinne bevonden worden, sullen dairaen verbueren, alzo dicke ende menichwerf als men dat bevynden sal connen, eenen ouden schilt, ende dairaf sal die heere hebben een derdendeel, de stad dander derdendeel ende dat ambacht voirseyt dat derde derdendeel, ende dat sullen die gezwoirne den heere aenbrengen.

23. Item oft yement van den voirseyden ambacht broecte int tgene dat voirzeyt staet, die breuken zullen die gezwoirne uutpanden met des ambachts cnape.

24. Item die ghezwoirne zullen coopen den gemeynre gesellen van den voirseyden ambacht laken; ende so wye sijn laken niet en haelde als hem die wete gedaen ware van des ambachts cnape, die zoude verbueren twe pont was tot sinter Claeus behoef, ende dan zouden die gezwoirne dat laken hen thuys seynden, ende dat souden sy dan betalen, die dlaken niet en haelde.

25. Item so wye sinen covel niet en hadde noch niet mede en ghinc offeren gelijc gewoenlic is, oft dat een, die int voirseyde ambacht ware, het ware man oft wijf, storven ende die dan oic niet en quamen (blz. 198) offeren noch mede om en ghinghen, gelijc gewoenlic, alzoverre sy in der stad dienst oft in des Heyligen Cruys dienst oft int tsheeren dienst niet en sijn, die

Digitized by Google

souden verbeuren telken male twe pont was tot sinter Claeus behoef.

In orconden desen brieve met onsen zegelen besegelt int jair ons Heeren dusent vierhondert zeven ende veertich zesse daghe in Aprille [1]).

DIE LYNNENWEVEREN. 1449.

(blz. [209.) Wy Adam van Nyspen, drossaet van den lande van Breda, ende wy Jan van Nederven ende Willem van Nyspen, Willem van Laerhoven ende Aert van Tolloeysen, schepenen in Breda, doen condt allen luyden, dat wy dairby ende over geweest hebben, dair gheordineert ende gemaect waren by den heer ende by der stadt alsulke coren als hierna gescreven staen, daermede die lynnenwevers van Breda hoer ambacht regeren ende houden sullen, ende altoes op een verbeteren van den heere, borgermeesteren ende schepenen ende rade der stadt voirscreven, soe wanneer alst hem genuegt.

1. In den yersten: dat nyemant int voirseyde ambacht wesen en sal, hy en sy porter tot Breda.

2. Item so wye int voirscreven ambacht comen wille, die sal dairaf moeten geven twee oude schilde, te weten deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht, behoudelijc dat eens meesters kijnt [2]) sal mogen comen int voerscreven ambacht om twe pont was, om die kersse mede te houwen.

3. Item soe wye 't voerscreven ambacht leeren wille, sal geven twe pont was, om die kersse mede te houwen.

4. Item dat nyemant, int voerscreven ambacht wesende, met kersen sal mogen weven des avons langer dan tot slaapcloctyde toe, ende des morgens en sullen sy met gheenen kersen mogen weven, ende op die heylige avonde en sullen sy des avons oic met gheenen kersen mogen weven, op te verboren een pont was, also dicke als men dat bevonde, totter kersen behoef.

---

[1]) Hierna volgt eene halve onbeschrevene bladzijde. [2]) Aan den voet der bladzijde staat met eene andere hand: « *Opten 12den dach van October anno 1502 is tpunt van den weverenkijnderen boven bescreven, beginnende « behoudelic dat eens meesters kijnt » verandert, gereformeert ende verclaert by den heere ende der stad in der maniere hierna volgende, te weten: dat gheen meester-wever egheenen van synen soenen int ambacht coopen en sal mogen met twee pont was, tensi dat desetve soen beiaert zi ende uut sijnre plichten, ende van synen vader woent, sonder eenige simulatie* ».

Digitized by Google

5. Item dat nyemant van buyten, int voerscreven ambacht niet wesende, bynnen der stadt van Breda en sal mogen comen gharen scheren oft halen oft uuter stadt dragen om lynnen te weven, opte verboeren eenen ouden schilt, alsoe dicke als hy daermede bevonden worde, deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht te bekeren, behoudelic dat een yegelic poerter oft ingeseten van Breda sijn garen buyten met synen boden oft huysgesinne seynden mach te weven sonder yet dairaen te verboren.

6. Item dat nyemant, int voirseyde ambacht wesende; van Bamisse tot Lichtmisse en sal mogen werken meer dan met twee getouwen, ende van Lichtmisse tot Bamisse met drien, dies te doen heeft; ende soe wye dairtegens dade, die soude verboeren, alsoe dicke als men dat bevonde, eenen ouden schilt, te bekeren als boven.

7. Item dat een yegelic, int voirscreven ambacht wesende, elcx jairs eenen covel sal moeten dragen ende maken, gelijc anderen ambachten, op te verboeren eenen (blz. 210) ouden schilt, soe wye des niet en dade, te bekeren als boven.

8. Item soe wye sinen covel niet en hadde noch niet mede en ghinck offeren als gewoenlic is, oft dat een die int voirscreven ambacht were, het ware man ofte wijf, of haren kijnderen van lyve ter doot quamen, ende die dan oic niet en quamen offeren oft oic mede en ghinghe, gelijc gewoenlic is, alsoeverre als sy in der stadt waren ende hen die wete by des ambachts knape behorelic gedaen ware, die soude verboeren telken maele eenen stuiver totter kerssen behoef, by alsoe dat hy in sheeren dienst, in der stadt dienst noch in des Heylich Cruys dienst niet en were.

9. Item dat nyemant, int voirscreven ambacht wesende, den anderen synen cnape en sal mogen onderhueren voer aen der tijt, dat hy van den meester, dair hy mede yerst verhuert is, wael gesceyden sal wesen, op te verboren eenen ouden schilt, te bekeren een derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht, alsoeverre denghenen, die den cnape alsoe huerde, de wete gedaen ware, dat dieselve cnape synen iersten meester noch niet voldaen en hadde.

10. Item dat een yegelic, die in knaepscappen int voirseyde ambacht werken wille, die sal sculdich sijn elcx jaers te geven ter kerssen behoef enen groten Brabants gelts.

11. Item oft yemant, int voirscreven ambacht wesende, yemende

Digitized by Google

sijn laken bedorve oft versuymde met weven oft andersyns, dat sculdich sal sijn op te richten ende te beteren na ordinanciën ende goetduncken van den gezworne van desen voirscreven ambacht.

12. Item dat een yegelic, die int voirscreven ambacht coemt, schuldich sal sijn te gheven den ghezworenen een quarte wijns.

13. Item die lynenwevers sullen hebben twee gezwoerne, ende die sal hem die heere eeden, dit voirscreven ambacht te regeren in der manieren voerscreven; ende dieselve gezwoerne sullen elcx jaers den heer ende der stadt ende den ambacht sculdich sijn goede wittige rekeninge ende bewijs te doen van den broken, die hieraf vallen sullen.

14. Item die voergenoemde gezwoerne sullen elcx jaers by den gemeynen gesellen, die daer comen willen, kiesen eenen gezworen, ende die oudste van den tween gezwoerne sal daeraf gaen, ende dieghene, die dair gecoren sal wesen, sal metten anderen, die alsoe aenblijft, dat jaer al uut tselve ambacht regeren ende alsoe voert van jaer tot jaer; ende wes dieselve gezwoirne doen tot des ambachts behoef, dat sal vaste ende stede bliven.

15. Item sullen die voirscreven gezwoirne alle dese punten oversien, oft yement daertegens dede; (blz. 211) ende dieghene, die sy daerin bevynden, sullen sy calangieren opte broecken voirscreven; ende die broken sullen die gezwoerne uut doen panden met des ambachts cnaepe.

In orconden desen brieve met onsen zegelen bezegelt int jaer ons Heeren duysent vierhondert XLIX, 4 dagen in Januario.

DIE FROEYTEMERS. 1449.

Wy Adam van Nyspen, drosset slans van Breda op dese tijt, ende wy Jan van Tsolle, Jan van Nedervenne, Willem van Laerhoven ende Willem van Nyspen, schepenen in Breda, doen condt allen luyden, die desen brief sullen sien oft horen lesen, dat wy by gemeynen consente van tsheeren wegen ende van der stad wegen ghemaect hebben ende geordineert die koeren, hierna bescreven, den fruytemers van Breda, huer ambacht mede te bedriven ende te regeren, altoes op een verbeteren van den heeren ende van der stad, alsoe dicke ende menichwerven als hen dat ghelieven sal.

1. In den yersten: dat nyemant int voerseyde ambacht wesen en sal, hy en sy poyrter tot Breda.

2. Item soe wie int voerseyde ambacht comen wille, die sal

Digitized by Google

dairaf sculdich sijn te geven twe oude schilde, te bekeren deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht, ende der kerken een pont was, ende den ghezworen een quaert wijns.

3. Item dat de fruytemers zullen moghen uutweghen met scalen ende met gewichte alle fruyte, dat den oefte toebehorende (is), sonder daeraen yet te verboren.

4. Item dat niemant, int voirscreven ambacht niet wesende, en sal mogen vercopen appelen, peren, pruymen, kersen, kerstangien, hasenoten, perzicken, hauwen, mispelen, wijndruyven ende voerdaen alrehande fruyte, dat den oefte toebehoert, op te verboren eenen ouden scilt, zoe wie daertegen dade, alsoe dicke als hy daermede bevonden werde, te bekeren deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stadt, ende dat derde derdendeel den ambacht; behoudelic dat een yegelic poirter ofte ingeseten der stad van Breda alle oeft, dat hy op sijns selfs erve winnen sal, wael sal mogen vercopen int gros (blz. 212) opten vrien marctdach, opdat hem gelyeft, ende anders niet, uutgenomen haeuwen, dat sy die sullen moghen vercopen alleene opten vrien marctdach, zonder yet dairvore te verboren; behoudelic oec dat een yegelic van buten der stad ende vriheit sinen vrien marctdach hebben sal.

5. Item eens fruytemers kynt sal int ambacht mogen comen met twe pont was, te bekeeren deene ter kerssen behoef ende dander pont tot des ambachts behoeff.

6. Item die fruytemers sullen elcx jaers by hoeren gemeynen gesellen kiesen twee gezwoeren, om huer ambacht mede te regeren ende deghene te calengieren, die daertegen doen; ende tgheene dat dieselve geswoerne van ambachts wegen doen sullen, dat sal vast ende van werden bliven.

7. Item sullen die fruytemers elcx jaers eenen covel moeten dragen gelijc ander ambachten.

8. Item soe wie sinen covel niet en hadde, noch des Pinxtens niet mede om en ghinghe offeren gelijc gewoenlijc is, die zoude verboeren eenen ouden schilt, te bekeeren als boven.

9. Item die heere sal die voirgenoemde gezworen eeden, die voirscreven ambacht wael ende trouwelijc te regeren; ende deselve gezwoirne sullen elcx jairs den heere, der stad ende den ambacht guede wittege rekeninge ende bewijs sculdich sijn te doene van allen den broeken, die hieraf vallen sullen.

In orconden desen briefve met onsen zegelen bezegelt int

Digitized by Google

jair ons Heeren duysent vierhondert neghen ende veertich, zess dagen in Meye [1]).

DIE SCHOENMAKEREN. 1449.

(blz. 204.) Wy Adam van Nyspen, drosset van den lande van Breda, ende wy Jan van Tsolle, Jan van Nedervenne, Willem van Laerhoven ende Willem van Nyspen, scepenen in Breda, doen condt allen luden, dat wy dairmede by ende over gheweest hebben, dair den scoenmakers van Breda van tsheeren ende van der stadt wegen gegeven ende verleent zijn de keuren hierna volgende, huer ambacht mede te houden ende te regeren, ende altoes op een verbeteren van den heere ende van der stad, also dicke hen dat ghenuegen ende oirbaerlic duncken sal.

1. In den yersten: dat nyement int voirseyde ambacht wesen en sal, hy en zy poerter tot Breda.

2. Item soe en sal nyement schoen, plattinen, schalloetsen noch zadelen maken noch vercopen bynnen der vryheyt oft prochien van Breda, hy en zy int voirseyde ambacht, op enen broeck van tween ouden schilden, alzo dicke ende menichwerf, als hy daermede bevonden worde, te bekeeren deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stad ende dat derde derdendeel den ambacht.

3. Item waert, dat yement (bl. 205) schoen ter merct brochte, ende de kuermeysters vonden, dat si qualic ghevet waren, ende hy dan seyde, dat hem die kuermeesters gheorlooft hadden dat leder te werken, dat mach hy houden met synen eede.

4. Item so en sal niemant schoen maken, plattijn, leder snyen, nayen noch touwen noch doen langher dan hy mach gesien zonder vier oft kerssen, opten broec van eenen vierendeel van enen ouden schilde, alzo dicke als men dat bevijnt, te bekeren als boven.

5. Item zo en sal nyement dit voirseyde ambacht leeren, hy en sal den ambacht geven een vierendeel van enen ouden scilde; ende dat sal men houden aen den meester, die dat kijnt aenneemt te leeren, uutgenomen dat eens meesters kijnt den ambacht niet geven en sal van sijnder leeringe. Ende dat vierendeel van den ouden schilde, dat die leerkijndere geven sullen, dat sal dit ambacht voirseyt hebben synen onraet te hulpen.

6. Item die meester worden sal int voirseyde ambacht, die sal geven drie oude schilde, den heere ende der stad enen

[1]) Het overige der bladzijde, bijna de helft, is onbeschreven.

Digitized by Google

ouden scilt, ende den ambacht twe oude schilde, huer ambacht mede te regeren, uutgenomen dat eens meesters kijnt van den ambach(t) voirseyt niet meer geven en sal dan eenen ouden schilt, ende dien sal den ambacht toebehoeren.

7. Item oft eenigen meester van den ambacht mesviele, dat hy verarmde ende hy hadde hulpen te doene, dien sal men geven tot synen cost te hulpen uut den ghemeynen ambacht twe zwerte tournoyse des daighs.

8. Item zo en zal gheen meester den anderen cnaep hueren oft te werken geven, diewyle dat hy in eens anders huer is, op eenen broeck van eenen vierendeel van eenen ouden schilt, te bekeeren deen derdendeel den heere, dander derdendeel der stad, ende dat derde derdendeel den ambacht.

9. Item zo en sal nyement leer werken, ten ware te voren besien van den koermeesters, op eenen broeck van den tween ouden schilden, te bekeeren als boven.

10. Item hiertoe sal men hen tween setten uytten ambacht voirseyt, die koeren sullen ende by hueren eede.

11. Item zo wye van buyten schoen, plattinen oft schalloetsen ter merct brengt tot Breda, dair men koeren houdt oft gheen, die sal staen totten (blz. 206) selven koeren als dit ambacht doet.

12. Item so en sal nyemant ongaerf leder bynnen der vryheit oft prochien van Breda brengen ter merct om te vercopen, wanen hy ware, hy en sal staen tottenselven koeren als die schoemakers doen.

13. Item so wye in der vryheit oft prochien van Breda ghevet leeder buyten vercopen wille oft buyten anderswair ter merct vueren, die en saels niet doen, het en sy gewairdert van den kuermeesters, op eenen broeck van tween ouden schilden, te bekeren als boven.

14. Item so wye scapen schoenen vercochte voir cordewaen, ende hijt niet en seyde dien hy se vercochte, verbeurde een vierendeel van eenen ouden schilde, also dicke als men dat bevonde, te bekeeren als boven.

15. Item zo en sullen gheen schoemakers zeeme schoene vercoopen, die van onrechten zeemenleder gemaect sijn, als van scapen oft calveren-leder, op eenen broeck van eenen ouden schilde, alzo dicke als men dat bevonde.

16. Item zo en sal nyemant zeemen schoene vercoopen, hy en sy int voirseyde ambacht, uutghenomen dat een yegelic vreemt man zeemen schoenen sal mogen vercopen in de twe

Digitized by Google

jairmarcten tot Breda; ende zo wye hiertegen dade ende dairmede bevonden worde, die soude verbeuren twe oude schilde, te bekeeren als boven.

17. Item zo en sal nyement vetten noch doen vetten noch meesterye houden noch doen houden, hy en sy int voirseyde ambacht, op enen broeck van twe oude schilde, te bekeeren oic als boven, uutgenomen dat een yegelic ingeseten der vierscharen oft prochien van Breda mach alzovele leders doen vetten eenen meester, die int ambacht is, ende schoen dairaf doen maken voir hem selven ende sijn gebroodde huysgesin, zonder yet dairaene te verbeuren.

18. Item so wye int voirseyde ambacht is, die sal jairlix sinen covel doen maken ende dragen metten ghemeynen ambacht in den omgangen, op eenen broeck van eenen ouden schilde, zo wye des niet en dede.

19. Item die schoemakers sullen elcx jaers kyesen twe van hueren ambachte, die dese koere wachten sullen tot des heeren, der stad ende des ambachts behoef, (blz. 207) ende die sal hen die heere eeden ende doen zweren, dat sy dese koeren sullen doen houden na hueren best. Ende dieselve twe zullen mogen voort doen zweren ende eeden die van den ambacht sijn, dair sy wanen dat die koeren gebrooken sijn, zonder misdoen voor den heere. Ende zo waer dese twe dat gemeyn ambacht tegader hebben willen, die daer niet en quame, alzo verre hem die wete ghedaen were, die zoude verbueren twe oude groete, te bekeeren als boven.

In kennessen der waerheyt hebben wy drosset ende scepenen voirseyt onse segele aen desen brief gehangen, die ghemaect was opten zesse ende twintichsten dach in Junio int jair ons Heeren duysent vierhondert neghen ende veertich [1]).

ADDITIE TOTTEN SCOENMAECKERS-AMBACHTSBRIEFF [2]). 1575.

(fol. 264 recto.) Gesyen ende gehoirt wel ende int lange by heer Jannen van Berchem, riddere ende drossaert der stadt ende slants van Breda, ende by borgemeesteren, schepenen ende raedt derzelver stadt de supplicatie, aen hen gepresenteert by den overdeecken, gesworens, oudermans ende andere gemeyn

[1]) Hierna volgt eene opene ruimte van bijna eene halve bladzijde. [2]) Dit opschrift is van eene andere hand dan de brief, die door den onderteekenaar Piermans schijnt geschreven te zijn.

Digitized by Google

gesellen van den scoenmaeckers-ambacht deser stadt, daerinne oyck begrepen zijn gareelmaeckers, sadelmaeckers, plattijnmaeckers ende huyvetters, ende opteselve requeste metten articulen daerinne begrepen, mitsgaders opten ambachtsbrieff, denzelven ambacht by den heere ende der stadt verleent opten zessentwintichsten dach in Junio int jaer ons Heeren duysent vyerhondert negenenveertich, rypelijcken gelet hebbende, ende voerts geconsidereert des men bevonden heeft in desen geconsidereert te wordden, soo sijn by mynen heeren drossaert, borgemeesteren ende schepenen der voerscreven stadt by maniere van additie totten voerscreven ambachtsbrieff ende tot wederseggen geordineert, gesloten ende gestatueert de poincten ende articulen naebescreven, als grootelijck dienende, nyet alleen tot prouffijt ende gescictheyt van den voerscreven ambachte, maer oyck tot gerieff van de borgers ende andere, den voerscreven ambachte van doen hebbende.

1. In den eersten: dat nyemant van nu voirtaen, wie hy zy, sal mogen dambacht van scoenmaecken, gareelmaecken, sadelmaecken, plattijnmaecken of huydevetten binnen deser stadt doen, te weten daervan winckel houden oft stellen, noch oick leder coopen oft vercoopen, hy en sal tselve ambacht moeten geleert hebben binnen dezer stadt Breda, oft anderssins in een ander vrye stadt, daer men vry ambachten houdt, die daervan oyck gehouden sal sijn te thoenen wittich bescheet, te weten van den meester, by denwelcken hy sijn ambacht zal hebben geleert, eerlijcken zynen behoorlijcken tijt ende dienst voldaen te hebben; ende sal aldan tselve bescheydt moeten exhiberen in handen van den gesworens van den ambachte, alhier op die tijt zijnde, dwelcke daervan sullen moeten houden notulen ende register, gelijck als alle leerjongens oft ambachtsgesellen, van hyer buytenwaerts treckende in anderen steden, moeten doen.

2. Item zoe wanneer yemant oft eenige jongens binnen deser stadt eenige van den voergeruerden ambachten sullen willen doen, dat dezelve sculdich ende gehouden sullen zijn te compareeren met honne ouders oft andere, die hon zullen willen bestaeden tot het leeren van den voerscreven ambachte, voer de gesworens van denzelven ambachte op die tijt zijnde, ende laten by dezelve gesworens opteeckenen ende registreren honne namen ende toenamen, ende tot dien noch te betaelen tot leergelt (fol. 264 verso) veerthyen stuvers eens, tot behoeff ende proffijt van den voerscreven ambachte, ende dat aleer dezelve

Digitized by Google

jongens eenich werck sullen mogen in handen nemen ende maecken [1]).

3. Item dat alsulcke leerjongens zullen sculdich ende gehouden zijn eenige van de voerscreven ambachten te leeren, aleer zy van honnen meester sullen mogen scheyden, continuelijck den tijt ende termijn van twee jaren achter malcanderen sonder eenich middel vervolghende; ende diezelve twee jaeren geëxpireert zijnde, zal oft zullen de meester oft meesters van alsulcke leerjongens oick sculdich ende gehouden zijn mettezelve honne leerjongens te compareeren voer den gezworens van den ambachte, op die tijt zijnde, ende aldaer verclaeren, dat diezelve honne leerjongens henluyden den behoirlijcken tijt uuyt hebben gedient ende voldaen, waervan diezelve gesworens oyck notulen ende register zullen houden.

4. Ende in zooverre eenige leerjongens zulcx als voer nyet en hebben gedaen noch heure meesters in honnen name, en sullen dieselve binnen deser stadt egheene van den voerscrevenen ambachten als meesters mogen doen noch oyck leder coopen oft vercoopen, daerinne nyet begrepen en zijn zeem, lensen, Spaensche vellen ende andere, die by cremers vercocht worden.

5. Item dat een meester van de voerseyde ambachten van nu voirtaen binnen deser stadt nyet en sal moegen te werck stellen oft aennemen meer dan eenen leerjongen teffens, te weten voer den tijt van eenen jaer lanck; maer alsulcken leerjongens dambacht een jaer gedaen hebbende, zal een meester alsdan, maer eer nyet, noch eenen anderen leerjongen daerby mogen aennemen ende te wercke stellen, opte verbeurte van twee oude scilden, zoe wie voer deerste reyse bevonden wordt de contrarie gedaen te hebben, te bekeeren deen helft daervan tot proffijt van den heere, ende dander helft van den ambachte, ende voer de tweede reyse opte verbeurte van den ambachte.

6. Behoudelijck nochtans, dat een vry meester, eenich kindt hebbende, dwelck hy 't voerscreven ambacht wilde leeren, tzelve zijn kindt noch zal mogen te werck stellen met eenen anderen leerjongen, op conditie, dat alsulcken meesterskindt alsoo wel als eenen vremden leerjongen en zal moeten tzelve zijn ambacht by zynen vader leeren twee jaeren continuelijck als boven; ende zal alsulcke meester oyck gehouden zijn tzelve

[1]) Eerst stond hier «wercken», doch dit is doorgehaald en daarboven met dezelfde hand geschreven «maecken».

Digitized by Google

den gesworens van den ambachte te declareren ende laten opteeckenen; ende zyne twee jaeren geexpireert zijnde, zal daervan oyck (fol. 265 recto) behoirlijck attestatie van voldoeninge als boven moeten doen, uutgescheyden dat alsulcke in de voergeruerde veerthyen stuivers oncosten nyet en sal gehouden zijn.

Aldus gedaen, geordineert ende gesloten tot Breda opter stadthuys den elfsten dach van Meye in den jaer XV^{C} vijfl ende tzeventich.

Ter relatie van borgemeesteren ende schepenen in Breda:

C. PIERMANS.

AENGAENDE DEN DROECHSCHEERDERS. 1506.

(blz. 219.) Dit sijn alsulcke ordinancien ende keuren, als gemaect ende geordineert sijn by den heere ende den gerichte van Breda den droechsceerders van Breda, huer ambacht mede te houden ende te regeren, ende altoes op een verbeteren oft veranderen van den heere oft van der stadt, alsoe dicke hem dat genuegen ende oirbaerlic duncken sal.

1. In den iersten: dat van nu voertaen nyemant in der droechscheerders ambacht en sal moghen comen, hy en sy yerst poirter, ende hy moet sijn ambacht hebben geleert in steden, daer men vry ambacht houdt, ende dair bethoen af doen, ende sal moeten gheven van incomen drie oude schilde, die twee den heere ende der stadt ende den derden den ambacht, ende sal moeten lichten onse Lieve Vrou tot Breda in der kercke een jair lanck; ende dat ghelt sullen die dekens van den ambacht terstont ontfangen ende voldoen den heere, der stadt ende dat ambacht, ende oeck onser Liever Vrouwen als dat behoirt.

2. Item eens meesters zoon sal gheven half gelt ende onser Liever Vrouwen lichten als voerseyt staet, te weten een jair.

3. Item gheen vrouwen en sullen mogen scheren.

4. Item die meester wil wordden, die sal moeten comen by den deken van den wolwerck ende by die gesworen, ende daer sal men hem die keuren lesen, die den ambacht aengaen, ende hy sal dair ten heyligen zweren dat te onderhouden na uutwysen van den kuerboeck ende dat den ambacht aengaet, ende hy sal gheven den deken ende gesworen haer recht na den ouden hercomen.

5. Item oft een meester eenen leerknaep aenneemt om te leeren

Digitized by Google

droechsceren, die sal moeten staen ende leeren twee jaer, ende dan een proeve scheren, te weten op dat beste laken oft byna dat beste ende op dmiddelste ende op tslechste van den drie ellen sonder raet van synen meester oft van yemant anders. Ende als hy sijn proeve gescoren heeft, soe sal die deken metten gezworen nemen twee oft drie van den besten meesters van den ambacht ende weerderen die proeve, op haren eedt, of se mach passeren; ende passeert se, soe sal de deken ende weerdeerders hebben sesse cannen wijns van denghenen, die de proeve gescoren heeft. Ende en passeert die proeve nyet, soe moet hy staen ende leeren soelanghe totdat se passeert.

6. Item ten iersten, dat een leerknaep die scheer in die hant neemt om te leeren scheren, soe sal hy onse Lieve Vrouwe in der kercken tot Breda een jair lanck moeten lichten, ende dat gelt sullen die dekens van den ambacht terstont aen die meesters houden ende dat ontfangen, ende onser Liever Vrouwen voldoen na den ouden hercomen. Ende oft die meester storve eer des voirseyden leerknapen tijt uut waer, soe sal die knaep voirseyt wel eenen anderen meester moghen cryghen, om synen tijt voirt uut te leeren; ende oft alsulcken leerknaep synen meester ontghinck eer sijn tijt uut wair, die en sal nyet moghen scheren in der stadt oft lande van Breda, op die verbeurte van drie oude schilde, die twee tot des heeren behoef ende den derden tot behoef van den ambacht, alsoe dicke als hy scheert in der stadt oft lande van Breda voirseyt.

7. Item en sal gheen meester meer dan eenen leerknaep teffens aen moghen nemen (blz. 220) binnen die twee jair, dat hy dien leerknaep aen heeft genomen, op die verbeurte van sijn ambacht een jair te laten ende den broeck, die nagescreven staet.

9 Item oft enighe vreemde gesellen hier willen comen wercken, ende in der stadt nyet geleert hebben, die sullen moeten gheven alle weken eenen halven stuver; ende comen sy na den Woensdach, soe sullen sy half gelt geven; ende dat sullen die dekens van den ambacht aen die meesters houden ende ontfangen tot des ambachts behoef. Ende oft hier enige gebreke in vielen by versumenisse van den dekens van den ambacht, dat sal die heere ende dat ambacht op die dekens van den ambacht verhalen.

10. Item oft yement tegen die voirseyde punten dade oft nyet en hielt, dat is op die verbeurte van vijf oude schilde, soe dicke als dat gebeurt, die twee tot behoef van den heere ende van

Digitized by Google

der stadt, ende twee den ambacht, ende een den deken van den wolwerck ende gesworenen.

11. Item en sal gheen droechscheerder moghen scheren met keerssen oft met ander licht langer dan men wel ziet dat doncker is ende den nacht aencomen is, op die verbuerte van eenen ouden schilt, alsoe dicke alst gebeurt, dat een derdendeel tot behoef van den heere, dander derdendeel den deken ende gezworenen, ende dat derde derdendeel den ambacht. Ende die deken van den wolwerek sal die droechscheerders altoes moghen eeden, oft sy die voirseyde punten, als van die keerssen ende ander, hebben onderhouden als voirseyt staet.

12. Item so wat meester sterft ende van live ter dood coomt, soe sal sijn huysfrou oft wedue mogen setten eenen knecht, ende oec oft huer man uten lande ware oft uter stadt, met vorwaerden, dat die vrouwe sal gehouden sijn te doen hueren eedt opte halle voir den deken ende de gesworenen na den ouden hercomen.

Actum int jair ons Heeren dusent vijffhondert ende sesse, XXI dage in Januario na Ludick.

AMBACHTSBRIEF VAN DE SILVERSMEDEN [1]). 1552.

(fol. 278 recto.) Om beter order ende regele te stellen ende te houden bynnen deser stadt Breda opte saecken, aengaende de neringhe, natie oft ambacht van den goudtsmeden ende silversmeden met des dien aencleeft ende daeronder sorteert, zoe is van mijn genedigen heeren des princen van Aurangen, grave tot Nassau, heere tot Breda enz., ende van der stadt weghen, hierop yerst gesien de ordonnantiën dier keuren ende articulen, opt stuck van den gouden ende silveren wercken ende dien aenclevende gemaict, begrepen in sekere mandamente in date den derthiensten in Aprille anno XV^{C} eenenvijftich nae Paesschen, ende gehoirt de weerdeerders totte visitatie van den gouden ende silveren wercken ende ennige van den ambacht, natie oft neeringe van den goudsmeden ende silversmeden voirseyt, die onder der cremers ambacht plach te sorteren, deselve natie oft neringhe [2]) op hemselven gemaict opte ordonnantien, kueren ende breucken naebescreven:

---

[1]) Dit opschrift is van eene veel latere hand. [2]) Deze 4 woorden zijn met dezelfde hand boven den regel geschreven; eerst stond er «een ambacht oft natie»

Digitized by Google

1. Te weten in den yersten: dat nyemant, wye hy zy, van nu voirtaen de neringhe oft ambacht van goudtsmeden oft silversmeden in der stadt van Breda hanteren oft doen en sal moghen in meesterien, noch werck by hem selven moghen aennemen, noch oick winckel, ghyoele oft traelgie voortsetten, hy en zal alhier poorter moeten worden ende in de neeringe voirseyt moeten comen, opte verbeurte van drie oude schilden, te bekeeren deen derdendeel dairaf den heere, het tweede derdendeel der stadt, ende tderde derdendeel den ambacht voirseyt.

2. Item dat egeen meester van den voirseyden ambacht, neringe oft natie, enigen jonghen en sal moghen aennemen te leeren min dan vyer jaeren lanck; ende de meester van dien jongen sal gheven den voirseyden ambachte oft natie terstont na de zesse yerste weken, die de jonghen geleert sal hebben, twee oude schilden, te bekeeren als boven, ende den regeerders van den ambachte voirseyt neghen stuivers.

3. (fol. 278 verso.) Item dat de leerjongens, bynnen deser stadt vyer jaeren lanck geleert hebbende, en sullen nyet voor vry meester ontfangen wordden, sy en sullen yerst na den tijt van den voirseyden vyer leerjaeren noch twee jaer lanck gewrocht hebben voir geselle, hier off elders, daer vry ambachten zijn, ende daeraff bescheyt doen, ende alsdan voirt meesterproeve doen alsoe naebescreven staet.

4. Item desgelijcx en sal men oick voir gheen meester ontfangen ennige jongens, die buyten deser stadt geleert mogen hebben, sy en sullen thoonen goet bescheyt, dat sy honnen leertijt van vyer jaeren in een stadt, daer vry ambacht wordt gehouden, geleert hebben, tsy hier oft elders, voir geselle twee jaeren lanck na de voirseyde vier leerjaeren, als boven.

5. Item soe wat geselle, bynnen deser stadt dambacht voirseyt geleert ende gedaen hebbende als voirseyt, int ambacht voirseyt als meester comen wilt, die sal gheven van incomen zess Carolus-gulden, tstuck tot viertich groten Vlaems [1]), te bekeeren in drien als boven, ende noch tot behoef van den regeerders van den ambacht voirseyt twelf stuivers.

6. Item een gesel, die het ambacht van goudtsmeden ende silversmeden buyten der stadt Breda, in een stadt daer vry ambacht gehouden wort, geleert hadde, ende daerna noch twee jaeren als geselle gewrocht hadde ende goet bethoon daeraf

[1]) Deze 5 woorden zijn met dezelfde hand boven den regel geschreven.

Digitized by Google

bracht, alsoe voirseyt staet, ende int ambacht van de goutsmeden alsoe comen wilt, die sal denselven ambacht moeten gheven van incomen zess oude schilden, ende den regeerders achthien stuivers.

7. (fol. 279 recto.) Item sal elck meester van den ambacht voirseyt eenen soon, wittich oft natuerlick, tvoirseyde ambacht oft natie moghen leeren ende meester dairinne maicken, midts alleen betalende twee oude schilden, in drien te deelen als boven.

8. Item elck meester van der goudtsmeden neringe alhier sal moghen aennemen ende hebben twee leerknapen ende nyet meer teffens, ende die sal hy proeven moghen zess weken lanck; ende van deghene die boven zess weken by sijn meester blijft, is de meester schuldich het leergelt te verantwoorden ende te betalen [1]); ende oft de leerknapen heuren meester ontgingen bynnen heuren leertijt, soe en sal deselve meester in de plaetse van sulcke, die hem ontgaet, in eenen halven jaere dairnae gheen andere leerknape ontfangen moghen, ten ware dat sulcken meester ende sijn leerknape, by weten der regeerders ende gesworen van den ambacht, des eens werden ende de meester ende de leerknaep malcanderen quytschouden, in welcken gevalle de leerknaep [2]) sekerheyt sal doen, dat hy egeen goudtsmit worden en sal; ende als dat alsoe is geschiet oft na thalf jaer omgaen zijnde, soo mach de meester weder eenen anderen leerknape aenveerden te lerene, ende dit opte pene van twee oude schilden te verbeuren, te bekeeren deen derdendeel dairaf den heere, het ander derdendeel der stadt, ende tderde derdendeel half den ambacht ende half den regeerders van denselven ambacht voirseyt, ende nyettemin dit artyckel achtervolgen moeten.

9. Item dat deghene, die voirtaen meester worden sal int ambacht voirseyt, sal moeten maicken een stuck wercx van grosseryen oft eenen vergulden rinck met een steene dairin oft yet anders, dairaf hy gecostumeert heeft te wercken, gelijck de regeerders ende gesworen van den ambacht voirseyt hem ordineren sullen te maicken.

10. (fol. 279 verso.) Item dat elck meester van den voirseyden ambacht gehouden sal sijn telcken sinte Loysdaghe, te weten

---

[1]) Deze 3 woorden zijn met dezelfde hand boven den regel geschreven. [2]) Vóór dit woord stond: « kersmisse », doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

tweemael sjaers, te gheven tot behoef van den ambacht, om tselve te onderhouden, telcken reyse 2 stuivers, ende elck gesel oft knape gelt wynnende eenen stuiver telcker reyse.

11. Item. dat alle goede vreemde knapen, uut wat lande oft natie sy sijn, die tot Breda hon broot willen wynnen, sullen met eenen vryen meester van den voirseyden ambacht in knaepscappen, hetzy by dachhueren, by getousten oft by den stucke dat moghen doen, sonder denselven ambacht eenich gelt daeraf te gheven, anders dan elcken sinte Loysdaghe eenen stuiver tot behoef van den ambacht, om tselve mede tonderhouden; mer en sullen egeen werck by hen selven aennemen ende wercken moghen opte pene van zess Carolus-gulden [1]), te bekeeren als voir; behoudelick oft yemant, hy waer van bynnen oft van buyten, van arge saecken oft van onredelicke stucken gediffameert wert ende men tselve metter waerheyt bevynden conde, die en sal nyet worden ontfangen int voirseyde ambacht over meester noch over knape te moghen wercken; ende waer hy onwetens dairinne ontfangen, sal men hem terstont men des gewaer geworden is uten ambacht doen, sonder sijn incomegelt weder te gheven.

12. Item en sal men in geen goudtsmitshuys noch in cramen, noch in mersemershuysen, noch ten wisselershuysen, noch elders bynnen oft buyten mercten eenigerhande nieuwe facelment moghen vercoopen, dat nyet geteeckent en is in ennige steden, dair vry ambachten worden gehouden, oft ten ware yerst gewerdeert ende metter stadt teecken alhier geteeckent, opte peyne van XXIIII Ingelschen silvers opt marck; ende dat gegoten werck oft ander draeytwerck ende cleynicheit, dat sal men (fol. 280 recto) moghen marcken oft vercoopen, in soeverre dat houdt elf penninck fijn ter remedien van twee greynen, ende onder een marck wegende. Ende waert alsoe, dat de regeerders van de goutsmeden bevonden onder ennighe goutsmeden oft cramers, het ware buyten oft bynnen mercten, ennich silver, hoe cleyn dat stuck ware, dat min hielt dan de voirseyde elf penninck fijn, die sal verbeuren aen elck stuck vijff Ingelsche silvers, soeverre alst beneden de onche weecht; mer indien dat wegende ware totter onchen off daerboven, die sal verbueren aen elck onche zess Ingelsche silvers, ende voirts nae advenant van den gewicht, te bekeeren dese breucken, te weten twee

[1]) Hiervoor stond: «oude schilden», doch deze woorden zijn doorgehaald.

Digitized by Google

derdendeele in drien, tot behoef van den heere, van der stadt ende van dambacht [1]), ende tderde derdendeel tot behoef van den regeerders oft weerdeerders van den voirseyden ambacht, ende dwerck in stucken te slaen. Ende soeverre yemant van den ambacht oft natie voirseyt oft oick van de cremers weygerde tware te thoonen oft te laten weerderen, als de regeerders van den voirseyden ambacht ennich versueck aen hem deden oft gedaen hadden, dat die telcker reysen sal verbeuren vyer onchen sylvers, te bekeeren als voir.

13. Item dat de cremers ende tafelletiers nyet meer dan s Dynsdaechs ter merct staen en sullen met silver ende goude, opte pene van drie oude schilden, te bekeeren als voir.

14. Item dat men gheen argher gout wercken oft vercoopen en sal bynnen Breda, dan van vyer gewichten fijns gouts, ende dat men dairop setten sal een gewicht alloys, te weten van vyeren vijff nae de toetse van Parijs, een quaert te (fol. 280 verso) remedie, opte pene van twelf Ingelschen gouts opt marck te verbeuren, ende voerts min oft meer nae advenant des gewichts van den wercke, te bekeeren de voirseyde pene als voir, ende dwerck in stucken te slaen.

15. Item dat alle filetgoudt, dwelck men bynnen deser stadt vercoopen oft wercken sal, schuldich sal sijn te houden tweentwintich caratten fijns gouts opte remedie van tvierendeel van eenen carat; ende het onche gout XIX caratten fijns gouts tot remedie van tvierendeel van eenen carat als voir, ende dit opte pene van twelf Ingelschen gouts op tmarck te verbeuren, ende voirt min oft meer nae advenant des gewichts van den werck, te bekeeren als voir, ende dwerck in stucken te slaen.

16. Item dese maniere te onderhouden sal men maicken drie naelden van goude, gealloyeert alsoot behoiren sal, om alle gout daerby te weerderen opte toetse, dats te weten een opt roode en een opt witte, ende een op half root ende half wit, om elcken meester van die drie naelden te hebben te synen cost.

17. Item men sal egeen silver in masse, als scalen, croesen, kannen, flessen, teljoren, lepelen ende diergelijcke wercken, die men noempt grosseryen, arger mogen maicken bynnen deser stadt, noch oick by ennige goutsmeden, cremers, wisselers,

---

[1]) Eerst stond hier: «deen derdendeel tot behoef van den heere, dander derdendeel tot behoef van der stadt», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

oft (fol. 281 recto) anderen voircoop [1]) houdende, alhier vercoft moghen worden, dan van elf penningen acht greynen fijns silvers, tot remedie van twee greynen op elck marck wercx, opte pene van XXIIII Ingelschen silvers opt marck, ende voirt min oft meer nae advenant des gewichts, te bekeeren als voir, ende dwerck in stucken te slaen.

18. Item en sal gheenderhandt oudt facelment, der grosseryen oft cleynwerck aengaende, moghen alhier vercoft worden bynnen oft buyten mercten by ennige goudtsmeden, cremers, wisselers oft anderen voircoop houdende, tensy dat der grosserie aengaende houde elf penningen ende acht greyn silvers, ende den cleynwerck aengaende thien penningen tweentwintich greyn fijns silvers, tot remedie elckx van twee greynen op elck marck, oick opte pene van XXIIII Ingelschen sylvers te verbeuren opt marck, ende voirt nae advenant des gewichts, te bekeeren als boven, ende dwerck in stucken te slaen.

19. Item dat men maken sal twee stucken sylvers, deen van nieuwen keur ende de dander van ouden keur opte ordonnantie als voir, om een yegelicken forgie houdende bynnen Breda een stuck dairaf te gheven tsynen cost.

20. Item dat men bynnen oft buyten mercten egeen silver en sal moghen bernen dan coninx-sylver; ende daerop sal de meester, diet gebernt heeft, sijn teecken moeten slaen te vyer hoecken, in soeverre alst vyer onchen weecht [2]) ende daerboven, opte pene van XII Ingelschen silvers op elck marck, ende voirt min oft meer na advenant des gewichts, te bekeeren als voir; ende wert ennich (fol. 281 verso) silver bevonden, dat gebernt waer, nyet alsoe goet als voirseyt is, dat dan deghene, die dat gebernt heeft, boven de pene tselve sal op moeten richten op synen cost.

21. Item dat nyemant van den voirseyden ambacht, neeringe oft natie ennighe valsche steenen in gout stellen en sal, noch vercoopen voir fyne steenen, op twee jaeren sijn neringe te verbeuren, ende voirts gecorrigeert te worden naevolgende de mandementen oft geboden der keuren ende articulen.

22. Item dat nyemant van de voirseyde neringe ennige gulden oft silveren ringen maicken en sal noch doen maecken, daer ennich recoors oft anders ennigerhande dinghen inne sal sijn

---

[1]) Eerst stond hier: «vercoop», doch dit is door dezelfde hand veranderd.
[2]) Hiervóór stond: «heeft», doch het is doorgehaald.

Digitized by Google

gevult [1]), voirder dan behoeven sal naedatter boven in staen sal, noch oick geen steenen versetten in fyletten, daer en sal eenen bodem onder gefundeert zijn, als dat gheen recoors en lyde dan filette, opte verbeurte van den werck, te bekeeren als voir; ende dat sullen de regeerders ende weerdeerders besuecken, alsoe dicwils als sy willen; ende waert dat sy ennich werck casseerden onverdient, dat sullen sy oprichten nae gelegentheyt der scaden

23. Item dat nyemant onder ennige auransen recoors doen en sal, noch in stucken van gordeels vullen, anders dan met sylver, opte pene van XII Ingelschen sylvers, te bekeeren als voir.

24. Item dat nyement van den ambacht voirseyt ennich (fol. 282 recto) coperen werck vergulden en sal oft versylveren, het en waer kerckwerck oft ridders-gesmede, opte pene ende correctie van valschen werck; ende dat dairaf gemaict ware soude men in stucken slaen.

25. Item dat men egeen valsche penningen, silveren oft coperen, vergulden en sal, op twee jaeren de neeringe voirseyt te verbeuren, onvermindert tsheeren recht.

26. Item dat men egeen werck, dat in prenten geslagen is, onredelick verladen en sal met sauduren, opte pene van XII Ingelsche silvers, te bekeeren als voir, alsoe dicwils als men bevonde, ende dwerck in stucken slaen.

27. Item dat men gheenderhant werck, dwelck teeckenbaer is, leveren en sal ongeteeckent, opte pene van twelf Ingelsche silvers, te bekeeren als voir; ende wairt soe dat ennich sulck werck, uutgelevert zijnde ende geteeckent, nyet soe goet en ware als het teecken uutwijst, deghene diet gemaict hadde sal verbeuren dubbel boete, ende daertoe soude men dwerck in stucken slaen.

28. Item dat de regeerders oft weerdeerders op elck stuck wercx, dat zy werderen, slaen sullen twee teeckenen, deen van der stadt weghen, ende dander van hon selfs weghen; dies moet de meester, diet te teeckenen brengt, yerst sijn teecken op dat werck geslagen hebben; ende (fol. 282 verso) sullen de weerdeerders alle sylver proeven metten steeck nae hen beste, ende sullen gehouden wesen alle zess weken eens om te gaen, om tgout ende silver alomme te visiteren, nyet min mer wel

[1]) Hiervoor stond: «gevuelt», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

meer, indien het hen gelieft, opte verbeurte van eenen ouden schilde, te bekeeren als voir.

29. Item waert oick soe, dat ennich goudsmit van yemanden, die hy ennich werck gemaict hadde, dat te voren nyet bedingt en ware, onredelicken loon daeraf heyschte ende hebben wilde, ende indien de cooper hem dan keeren wille in de dekens ende gesworens om den voirseyden loon te appointeren, soe sullen sy parthyen beslichten van de loone ende arbeyde des wercx; ende wes in dien gevalle alsoe geappointeert wort, dat sullen de goudtsmit ende de cooper van weerden moeten houden, opte pene van een onche silvers, te bekeeren tot behoef van den ambacht, deghene die niet tevreden en wilde sijn noch dat achtervolgen.

30. Item waert dat ennich meester oft gesel aennamen ennich werck yemanden te maken, ende terstont nyet af en maicte nae inhoudt der vorwaerden, dat dan de regeerders oft weerdeerders sulcken meester oft geselle sijn werck sullen moghen verbieden, totter tijt toe hy dat werck gewrocht sal hebben, sonder ennich ander werck aen te nemen, opte pene van eenen ouden schilt, te bekeeren als voir.

31. Item dat een yegelick van den ambacht ende neringhe (fol. 283 recto) voirseyt sal hebben Troys gewicht ende geen ander gewicht, tot sijn ambacht ende neringe dienende, opte pene van een marck silvers, te bekeeren als voir; ende de dekens ende gesworens moghen besoecken bynnen oft buyten mercten goudtsmeden, cremers ende juweeliers alsoo dicwils alst hen believen sal.

32. Item dat gheen meester noch knape van de neringe voirseyt by nachte met hameren wercken en sal, ende tsavonts nyet langer dan tot thien uren toe, ende des morgens nyet voir dat men clept ter vroechmissen, opte pene van een half onche sylvers, te bekeeren als voir, ten ware dat zijs oorlof hadden van de regeerders oft weerdeerders van de neringhe ende van honnen naesten gebueren, daer interest toe hebbende.

33. Item dat men gheenderhandt silverwerck vergulden en sal met schildersgoudt, opte verbeurte van den werck, te bekeeren als voir.

34. Item soe wye van de voirseyde neringhe oft ambacht ennich werck van goudt oft sylver coft, sal dat terstont, als hy tselve gecoft heeft, geheel ende al ongebroken moeten hanghen oft setten openbairlick voir sijn voirvensteren ende

Digitized by Google

daervoir laten drie daghen lanck, allen den dach doir; ende soe wye des nyet en dede, dat die daermede verbeuren sal telcken male drie oude schilden, te bekeeren als voir, behoudelick dat deghene, die dat goet verloren hadde ende alsoe voir de voirveynsteren vonden hanghende oft staende, daerop sullen moghen volghen met recht, navolgende den previlegien ende rechten van den lande.

35. (fol. 283 verso.) Item dat de regeerders van der neringhe oft ambacht voirseyt sullen hebben van elck marck silvers van teeckenen voir honnen arbeyt drie penninck Hollants, te weten $13^1/_2$ miten Brabants [1]), ende voir elck marck gouts drie grooten Brabants van werderen, ende voirts nae advenant des gewichts.

36. Item soe wanneer de regeerders de gesellen van desen ambacht oft neringhe ontbieden ende te samen willen hebben, om sheeren oft der stadt oft des ambachts ende neringe oirbaer ende proffijt, deghene die ongehoorich waer ende daer nyet en quame, soude verbeuren, soe dicwils alst geschiede, anderhalven stuiver, deen helft tot behoef van den ambacht, dander helft tot behoef van den regeerders van denselven ambacht, ten waer dat zy openbaer noodsaicken bethoonen consten.

37. Item dat de regeerders, nu sijnde ende naemaels wesende, sullen eenen dach in de weke, te weten 's Maendachs voir de noen van negen tot elf uren toe, moeten verstaen ende onledich wesen om alle werck te visiteren ende te teeckenen, nae de ordonnantie, gelijck voirseyt is, ten ware sy oft ennich van hen sieck waren oft openbaer nootsaick hadden, opte pene van drie oude schilden, te bekeeren in drien, deen derdendeel dairaf tot behoef van den heere, dander derdendeel tot behoef van der stadt, ende tderde derdendeel tot behoef van den ambacht voirseyt.

38. Item waer dat ennich van den goudtsmeden oft sylversmeden wederseyde den regeerders oft weerdeerders, gout oft (iol. 284 recto) sylver te laten proeven oft te weerdeeren, die sal daeraen verbeuren een half marck sylvers, te bekeeren als voirseyt.

39. Item sullen den ambacht voirseyt worden gestelt een deken oft overman ende twee regeerders, die alle drie weerdeerders sijn [2]); ende alle jaer sal een van den regeerders voirseyt

[1]) Dit woord staat met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven. [2]) In het HS. volgt: «van alle gout, silver ende de wercken daeraf gemaict», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

afgaen, ende nyettemin gesworen blyven datselve jaer naestcomende, ende in de plaetse van hem sal een ander regeerder worden gestelt by den heere ende by der stadt, welcke deken oft overman metten twee regeerders sullen dambacht voirseyt regeren, ende alle wercken, die te weerderen, te proeven, te te teeckenen, te calengieren ende uut te richten staen, berichten ende volbrenghen, ende sullen die tot hen hulpe nemen, soe wanneer het van doene is, den gesworen die tvoirleden jaere mede regeerder is geweest, diewelcke in saicken, dair hy in gemoeyt wort, mededeylen sal in de breucken ende vervallen; ende soe sal altijt elck regeerder twee jaeren dienen als regeerder, ende een jaer daernae als gesworen; ende sullen de voirseyde deken oft overman regeerders ende gesworen den eedt doen van dambacht oft neringe voirseyt trouwelick te regeren ende te administreren, alle gebreken tondersoecken ende te calengieren, rechtveerdige [1]) weerderinge nae honnen besten te doen, ende voirts dairin hen te quyten, gelijck goede deken, regeerders ende gesworen behoiren te doen.

40. Item waert, dat ennich van den regeerders oft weerdeerders van dese neringe oft ambachte worde bevonden breuckachtich van den werck, dat sy selve vercoften oft gewracht hadden, oft (fol. 284 verso) in ennich van den puncten voirseyt, dat die daeraen verbeuren sal dobbel breuck, te weten noch soeveel als een ander, die gheen regeerder oft [2]) gesworen en is, van gelycke saick soude verbeuren, te bekeeren in drien, deen derdendeel dairaf den heere, het ander derdendeel der stadt ende tderde derdendeel den ambacht voirseyt.

41. Item wairt oick, dat ennich geselle van den ambacht oft natie voirseyt met enniger luyden goede, tsy sylver, gout oft juweelen, ruymde, dat men dien dairnae int ambacht of neringe voirseyt nemmermeer en sal moghen ontfanghen, ende hy en sal deselve neringe alhier nemmermeer dairnae doen moghen in enniger manieren.

42. Item de regeerders oft weerdeerders van den ambacht voirseyt sullen alle jaer, corts nae den yersten Januarii, in bywesen van twee gedeputeerden uuter wet rekeninge moeten doen van alle de breucken ende vervallen van den voirseyden ambacht, ende alsdan den heere ende der stadt hon aengedeelte

---

[1]) Er staat: «rechtveerdinge». [2]) De woorden «regeerder oft» zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven.

Digitized by Google

opleggen; ende indien ennige van de gesellen van den voirseyden ambacht discordeerden om gout, silver, getouwe oft werck, dat sy deen den anderen gelooft hadden te maicken oft te leveren oft van den anderen hadden oft dat deen den anderen qualijck toegesproken hadde, oft dat sy [1]) deen opten anderen oft yemant anders gebreckt hadde aen ennigen van den voirseyden gesellen aengaende ennich werck hon ambacht aencle-vende, dat sy dairaf yerst gaen sullen by honnen regeerders oft gemeyn gesellen van denselven ambacht oft natie om hen te vereenighen, ende oft sy se nyet vereenighen en connen, dat men se dan overbrengen sal den heere ende der stadt, om (fol. 285 recto) dairop te versien ende geordineert te worden, alsoe nae gelegentheyt der saicken behoiren sal; des soe sal deghene, die trecht begherende is aen de regeerders, hen gheven voir hon moeyte zess grooten Brabants, dewelcke betailen sal deghene, die in ongelijck bevonden sal worden, opte pene van eenen schellinck Brabants, te bekeeren half tot behoef van den regeerders ende half tot behoef van den ambacht voirseyt.

43. Item alle meesters, nu in de voirgenoemde natie, ambacht oft neeringhe zijnde ende die naemaels dairinne meester sullen willen worden, sullen gehouden sijn te sweeren, dat sy den ambacht goet ende getrouw sullen sijn ende hen nae on besten te reguleren na dese verleeninghen, alles opte penen ende breucken voirseyt, behoudelick mynen genedigen heere den prince van Aurangen, heere tot Breda enz. ende der stadt altijt dese ordonnantiën ende keuren voirseyt te moghen interpreteren, verclaren, verbeteren ende veranderen, soo men nae gelegentheyt van der saicken ende van der tyde oirbaerlicste sal bevinden.

Aldus nae voirgaende communicatien, hierop met mynen heere den drossaet, borgermeesters ende scepenen in Breda gehadt, eyntelick gesloten ende gedaen in de raedtcamer opter stadthuys tot Breda, des Vrydaechs den tweeden dach in Decembri anno vijfthienhondert tweenvijftich, ter presentiën van den heer Jacoppen Tseraerts, ridder, drossaet der stadt ende slants van Breda, meester Steven van den Berghe, raedt ende rentmeester myns genedigen heeren den princen van Aurangen tot Breda, Michiel Piggen, greffier van de rekeninghen mijns genedigen heeren voirseyt, meester Jan van Hoilten, borgermeester, meester

[1]) De woorden: «dat sy» zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven.

Digitized by Google

Gooswijn Buysen, Ghorysen Buysen, (fol. 285 verso) meester Matheus Vyerling, scepenen in Breda, ende van de thien raedtsmannen Gheryt van den Broek, Jan Cornelis, Willem Roemersz., Jacop Wilem Stevensz. ende Wytman van der Hulst.

My present [1]), *die desen jegenwoirdighen ter ordonnantie van mynen heere voirseyt onderteeckend hebbe* [2]),

JOH. DE CORPUT.

ORDONNANTIE ENDE CEUREN VAN DE LAECKENHALLE DER STADT BREDA [3]).

(fol. 319.) Ten eynde dat binnen der stadt van Breda de neeringe ende hantwerck van den wollen laeckenen, die derzelver stadt zeer wel bequaem gelegen ende proffytelick is, trayn ende voortganck mach hebben ende vermenichfuldicht wordden, zoo zijn, naedien hierop de drapenierders, uuytsnyders, droochscheerders, verwers, wevers ende volders gehoort zijn in hunne advysen, met goeden deliberatiën van mijns genedigen heeren des princen van Aurangien ende der stadt wegen, eensdeels navolgende de overdragen ende ordonnantiën, die hieraff waren, ende eensdeels na gelegentheyt des tijts verbetert, vernyeuwt, geraempt, gesloten ende opgestelt de keuren, ordonnantiën ende breucken na breeder verclaert, om voortaen binnen der stadt Breda onderhouden te wordden, altijt opt verbeteren ende veranderen van mynen genedigen heere ende der stadt voorseyt.

1. Van uuytsnydinge van laeckenen [4]). — In den iersten: zoo wye uuytsnydinge van laeckenen houden wilt, dat die sal mogen vercoopen alreleye lakenen, uuytgescheyden den laeckenen die van cortter stoffen zijn, die men nyet vercoopen en sal mogen binnen dezer stadt, gelijck na breeder staet verclaert; ende sal men der stadt geven van acchijnse nae oude gewoonten een halff oort stuivers van elcker ellen.

2. Van reydinge van laeckenen. — Item zoo wye uuytsnydinge van laeckenen houden wilde, sal gehouden zijn jaerlijcx ten minsten te reyden anderhalff laecken, te weten

---

[1]) Eerst stond hier « jegenwoirdich », doch dit is doorgehaald. [2]) Deze regel schijnt door den secretaris Corput bijgeschreven te zijn. [3]) Dit opschrift staat op een onbeschreven blad vóór den brief. De brief is niet gedateerd; ik plaatste hem hier, wijl hij waarschijnlijk, blijkens de latere ordonnantie, getiteld « de nyeuwe cueren », vóór 1553 tot stand kwam, en hij met dezelfde hand als de voorgaande brief geschreven is. [4]) De opschriften staan in het H.S. in margine met dezelfde hand.

Digitized by Google

een halff laecken van der fijnster wollen, dwelck eenentwintich ellen lang opt getouwe staen moet, ende nyet cortter mer wel langer, ende vier ellen breet, opt getouwe gelijst met thien draeyen blaeuw op elcke syde, ende gewoven met drye slagen ende eenen wretssel, ende theel laecken van der naester wollen naest de fijnste, dwelck opt getouwe tweeentveertich ellen oft langer, indien men wil, mer nyet cortter staen sal moeten, ende veerthien oft vijffthien (fol. 319 verso) vierendeel breet, opt getouwe gelijst met acht draeyen blaeuw over elcke zyde, ende zal blijven breet twee ellen binnen lijsten; ende tlaecken van der fijnster wollen bovengeseyt zal blyven breet negen vierendeel binnen lijsten; ende zoe wye hiertegens dede ende jaerlijcx nyet en reyde als voorseyt, sal verbeuren vier oude schilden.

3. Van ongelycken inslach. — Item of men bevonde, dat in eenige lakenen ongelycken inslach geweven ware, sonder haeckgaren tusschen beyde gemaect ende sonder de lijsten te laten vallen, dat sal wezen opten breuck van eenen ouden schilt; mer sooverre de wever van den ongelycken inslach te voeren nyet en hadde geweten, noch oock onder dweven sulcx gewaer en wardde, ende hy hem daerop by eede darve ontschuldigen, zoo sal de wever des ongehouden zijn, gelijck oock de draepenierder sal ongehouden sijn, zoo wanneer hy den wever te kennen sal hebben gegeven van den ongelycken inslach, met versueck, dat de wever daerin doe soot behoort, in welcken gevallen de wever ende nyet den drapenierder een breuck gelden sal.

4. Van gelijste laeckenen te mogen vercopen. — Item indien eenige poorters oft ingesetenen van Breda, egeen uuytsnyder van laeckenen wesende, belieft enige laeckenen te reyden, daeraff zy yet zullen willen vercoopen, sullen gehouden zijn deselve laeckenen te lijsten; maer indien yemandt wil reyden voor sijn selffs huysgesinne, dat sal hy mogen doen sonder lijsten te moeten maecken, dies en sal hy van dyen laecken nyet mogen vercoopen, opte verbeurte van anderhalven ouden schilt, alzoo menichwerff als ter contrariën gebeurt.

5. (fol. 320 recto.) Van de buytenlantsche wol. — Item oft gebeurde, dat yemandt tot Breda ennige buytenlantsche wolle vercochte by packen, sacken oft anders, te weten Engelsche, Spaensche oft oock Hierlantsche wolle van buyten, zullen deselve packen oft sacken gevisiteert wordden opten loon daertoe

Digitized by Google

staende, te weten voir den deecken ende gezworen vier kannen wijns; dies zullen sy ordineren, wadt keur van laeckenen dat men daeraff soude mogen maecken na den keur van Breda; ende indien yemandt ter contrariën dede ende nyet en liete die visiteren, sal verbeuren, alsoo dicke alst gebeurt, anderhalven ouden scilt.

6. Van gelijste lakenen te weven ende vollen. — Item sal men allen de voorgenoemde gelijste laeckenen van den wever totten volder doen om gheëert te worden ende dan wel ende kustbaerlijck genopt te worden; ende soeverre ende soe dicwils gebreck int noppen valt, sal men daermede verbeuren eenen ouden grooten van elcken laecken, tsy halff oft geheel laken, ende dan sal men dat wederom totten volder doen, om dick gemaect te worden, daernae opten scherdissche totten scheerder om twee dissen te scheeren, ende dan sal ment ter hallen brengen om geweerdeert te worden, oft het dick genoech is oft nyet; ende indient dick genoech is, sal men tselve laecken sijn loot geven mette caerden, soot behoort. Ende indien dat nyet dick genouch bevonden en worde, soe alst behoort te zijn, soo sal de volder gehouden sijn, dat dick genouch te maecken op synen cost sonder cost van den drapenierder, opte verbeurte van eenen halven ouden schilt, soeverre dan daer noch gebreck in ware, tot prouffijt van den deecken ende gezworen van der lakenhalle, ende daertoe gecondempneert te worden na discretie van deken ende gezworen van der lakenhalle, aengaende van de verderfenisse van denselven laeckenen, tot prouffijt van de parthyen, daertoe geinteresseert zijnde.

7. Van nyet te mogen rouwen met yssere kaerden. — Item en zullen egeen volders noch lakenbereyders mogen rouwen met ysseren caerden, mer sullen die moeten rouwen (fol. 320 verso) met vervolgende stoff van caerden, nae den heysch van den laeckenen ende ten meesten prouffijt van denselven laeckenen, sonder hun selven daerin te suecken; ende indien men yemant bevonde, die met ysseren caerden gerouwet hadde, zal verbeuren, alzoe dicke alst gebeurt ware, thien oude schilden; oft oock yemant ennige laeckenen gerouwt hadde dan met vervolgende stoffe van caerden contrarie van des voorseyt is, die zal verbeuren, soe dicwils alst gebeurt, drye oude schilden; ende hieraff sal de deecken van den wolwerck den volders ende lakenbereyders mogen vermaenen op honnen eedt, alzoo dicke alst hem goet dunct, ende sullen hen daeraff sculdich zijn te verclaren by eede, hoe dicwils tselfde gebeurt is.

Digitized by Google

8. Van grauwen ende mengselen te lijsten. — Item sal men alle graeuwen ende mengselen mogen lijsten met acht blaeuwe draeyen over elcke zyde, ende die ter hallen brengen ende zegelen met twee loeyen, gelijck eenen middelworp oft nae waerde van dien.

9. Van op den egge nyet beter te scheeren dan binnen. — Item en sullen egeen scheerders moghen scheeren beter opten egge dan binnen, noch oock mogen perssen met besteeck vorder, opte verbeurte van een ouden schilt; ende zullen oock de scheerders egeen ysseren caerden over de laeckenen besigen mogen, opte verbeurte van drye oude schilden; ende sal de deecken, alst hem goet dunct, de scheerders mogen eeden, oft ende hoe dick sy dit qualijck oft contrarie gedaen hebben.

10. Van cortte stoffe te reyden. — Item en sal men in der stadt van Breda egheen cortte stoffe moghen vercoopen in eeniger manieren oft oock reyden, opte verbeurte van vijffentwintich oude schilden.

11. Van geen laeckenen te vercoopen, sy en moeten ter hallen comen. — Item en sal nyemant ennige laeckenen, die tot Breda gereyt zijn, mogen vercoopen, sy en sullen ierst ende voer al opte halle by deken ende gezworen gesien, gevisiteert, gekeurt ende gezegelt sijn nae gelegentheyt der laeckenen, gelijck dat na der ouder gewoonte behoort, opte verbeurte van anderhalven ouden schilt.

12. (fol. 321 recto.) Van uuytsnyders ende vercoopers den eedt te doen. — Item zullen allen uuytsnyders ende vercoopers van laeckenen schuldich zijn hen te verclaeren by eede, oft sy de contrarie van den twee leste puncten voorzeyt gedaen hebben oft oock weten by yemanden anders gedaen te sijn, alssoo dicwijls als sy daerop by den deken vermaent zullen wordden by haren eede.

13. Van buytenlieden egeen lakenen metter elle te vercoopen. — Item en sal nyemant van buyten, wye hy sy, binnen deser stadt mogen ennige laeckenen vercoopen metter ellen, opte verbeurte van anderhalven ouden schilt, alsoe dicke alst selve gebeurt sal zijn; ende sullen hun daerop verclaren moeten, alst de deecken van den lakenhalle versuecken sal verclaert te worden, oft sy hiertegen gedaen hebben, hierinne uuytgescheyden de twee vry jaermercten van Breda, binnen dewelcke sal een yegelijck van buyten wel mogen metter ellen vercoopen ende uuytsnyden nae den ouden hercomen.

Digitized by Google

14. Van buytelieden lakenen metten stuck te mo gen vercoopen. — Wel verstaende, dat luyden van buyten metten stuck wel zullen mogen vercoopen binnen Breda tot allen tyden den borgers oft ingesetenen van Breda, ende oock luyden buyten Breda geseten, behoudelijck dat alzulcke vercoopers zullen moeten gheven der stadt van Breda heur behoorlijcke acchijnse, gelijck de borgers moeten doen, te weten van elcker elle een halff oort stuivers na den ouden hercomen; ende oft gebeurde dat yemant, wye hy sy, de acchijnse van der stadt verstaeck oft onthielt, die sal verbeuren drye oude schilden, telcker reysen ende soo dicwils alst gebeurde, te bekeeren in dryen, te weten deen derdendeel daeraff mynen genedigen heere, tweede derdendeel daeraff der stadt, ende tderde derdendeel den pachter van den lakenacchijnse.

15. Van de verwers. — Item zullen de verwers tot Breda alle de laeckenen, soowel die tot Breda gereyt zullen wordden als die hen van buyten zullen wordden gebracht om te verwen, sculdich sijn wel ende custbaerlijck te verwen op alzulcken stael van blaeuwen om (fol. 321 verso) voort swart te wordden geverwt, als men tot Antwerpen verwet, ende oock voor sulcken loon, als men t'Antwerpen gheeft; ende tot dyen eynde sal men een stuck lakens tot Antwerpen blaeuw doen verwen, ende elcken draepenierder daeraff een stuck gheven, om daermede tot des verwers huys te moghen ghaen besien, oft zijn laecken genouch geblaeuwt sal sijn; ende sal men daertoe ennighe stellen, die sullen connen ende moghen onderscheyden, oft ghenouch geblaeuwt is oft nyet, zooverre daerinne different gheviele; ende en waert dan nyet ghenouch geblaeuwt, soo sal de verwer dat moeten verbeteren, sonder dat te moghen ketelen, ende salt oock moeten doen met goeden weedt, opte verbeurte van drye pondt zwertte.

16. Van zwertte laeckenen. — Item en sal men de zwartte laeckenen nyet meeden, dan met goeder ghekeurder meede van vry steden, op een boete van thien scellinge zwerte.

17. Van met schorssen nyet te mogen verwen. — Item en sal men egeen laeckenen, halve laeckenen oft stucken moghen verwen met schorssen van boomen, met galnoten oft met coperroot, op een boete van vijff pont zwertte; ende sal men alle roode laeckenen moeten meeden met goeder crapmeeden, gekeurt van vry steden ende gesoden met goeder verwen ende goeden alluyn, op een boete van thien scellinge zwertte.

Digitized by Google

18. Van egeen roode lakenen te mogen schouwen. — Item en sal men egeen roode laeckenen moghen schouwen met looghen van calck ghemaect, op een boete van een pondt zwartte.

19. Ende oft gebeurde, dat een verwer yemanden, tware (fol. 322 recto) borgers oft ingesetenen van der stadt oft luyden van buyten, hun laeckenen verdorve oft verongelijcte met misverwen, sal de verwer dat moeten oprichten ende beteren ter estimatien van den deecken ende gesworen van den wolwerck ende lakenhalle tot Breda.

20. Midts denwelcken is voirt geordineert, dat de borgers ende ingesetenen van Breda hun laeckenen, die zy reyden sullen, nyet en sullen moghen buyten der stadt doen verwen, behoudelijck oft sy met goeden redenen bewysen conden, dat hun laeckenen by de verwers van Breda bedorven ende misverwet waren, zoo zullen sy tselve te kennen geven, ende men sal sulcx van mijns genedichs heeren ende der stadt wegen doen remedieren, ende daerinne zoo versien, dat de neringe binnen der stadt mach blyven ende nyemant redenen en hebbe van claghen.

21. Van laken te moeten halen uuyter verwen. — Item oft ghebeurde, dat yemandt zijn laeckenen uyter verweryen nyet en haelde, maer daer liet leggen sesse weecken, naedat se geverwt waren, soo sal de verwer moghen comen by den deecken van der lakenhalle heysschen sijn verweloon, ende zooverre sulcke dan noch gebreckelijck valt sijn laecken te halen ende tverwegelt te betaelen, soo sal den verwer tlaken moghen brengen ende laten den deecken van der lakenhalle, ende die sal den verwer sijn verweloon betalen, ende sal de deecken voorseyt dat opten gebreckelijcken oft versumelijcken moghen innen ende verhaelen op anderhalven schat, te weten voor elcken stuiver anderhalven stuiver; en als men tlaecken haelt van den deecken, sal de deecken den verwer synen kerfstock weder leveren, indyen tlaecken binnen twee maenden dan naestcomende gehaelt wordde; ende indyen tselve laecken binnen twee maenden dan naestcomende nyet gehaelt en wordde, soo sal de deecken van der lakenhalle dlaken voorzeyt vercoopen moghen, ende daeraene innen zijn uuytgeleecht gelt van anderhalven schat, ende doverschot sal hy keeren (fol. 322 verso) denghenen, die dlaecken voorseyt toebehoort, indyen hy dat coompt vervolghen ende halen binnen drye maenden dan naestcomende; ende soeverre die nyet en quame binnen deselve drye

Digitized by Google

maenden, soe sal die deecken voorseyt dat overschot leveren mogen den aelmoseniers tot Breda om Godtswillen te deylen; oft indient den verwer belieft, hy macht laecken tsynen huyse behouden ende bewaren, quytende hem daerinne soo hy bevynden sal dat recht ende redenen dicteren, ende soo hijt voor Godt verantwoorden wille.

22. Van de laeckenen uuyte verwe te moeten halen by de buyteluyden. — Item opdat nyemandt ignorantie en pretendere van den puncte voorseyt, sal de verwer by hemselven, by sijn huysvrouwe oft by sijn huysgesinne verclaren ende adverteren de luyden van buyten, soo wanneer sy hen laeckenen te verwen brenghen sullen, den tijt binnen denwelcken sy hun laeckenen weder sullen moeten halen, om hun schade te verhueden.

23. Van den arbeyt der wevers ende volders te mogen heyschen voer die van der hallen. — Item insgelijcx sullen de wevers ende volders hunnen arbeyt, soo wanneer sy dairaff nyet betaelt en worden, moghen heysschen voir den deecken ende gesworens van den wolwerck, na den ouden hercomen; ende indien yemandt dan onwillich oft vertreckende ware te betalen, sal men daerop uuytlegginge mogen versoecken aen den deecken van den wollewerck, die dat sal verleggen ende tselve wederomme innen ende recouvreren opten gebreckelijcken anderhalven stuiver; dies sal deghene, die synen arbeyt heyscht, dlaken sooverre hy dat heeft in synen handen leveren, te weten in handen van den deecken voorseyt, oft anders den persoon bewysen, die suffisant genouch ware ende executabel voor sulcke schult.

24. Item de gezworens van de lakenhalle sullen hun alle weecken twee dagen een ure lanck gereet vijnden, om (fol 323 recto) de luyden te berieven, ter plaetsen daer men de laeckenen zegelen zal, te weten des Maendaechs ende des Vrydaechs te tween uren na den middage; ende oft op ennige van dyen tyde langer te doen viele dan een ure lang, soo zullen sy hun daer vijnden ter tijt toe dat gedaen sal zijn oft andere gelegen uren oft tyde daertoe beteeckenen.

25. Van gewichte ende onrechte ellen. — Item en sal nyemandt, wye hy sy, moghen met onrechtverdighen gewichten wegen noch met onrechtveerdigen ellen meten, opte verbeurte van anderhalven ouden schilt tot behoeff des deeckens ende gezworen van der lakenhalle; ende indyen yemandt bevon-

Digitized by Google

den wordde contrarie gedaen te hebben, oft indien men ennighe onrechtveerdige ellen oft gewichten by yemanden oft in yemandts huys bevonde, soo sullen die hen sculdich zijn by hunnen eede te verclaren, hoe lange ende hoe dicwils sy met sulcker onrechtveerdigen ellen ende gewichten hen goet vercocht ende uuytgemeten oft gewogen hebben, zoo wanneer de deecken van den wolwerck des versuect, om daeraff te wordden gecorrigeert nae gelegentheyt der saecken, ende naedyen dat tselve lang ende dicwils gebeurt ware na den kuer voorzeyt.

26. Van onrechte gewichte. — Item indien men in ennige huysen, daer men goet vercoopt met gewichte, bevont dat de tonghe van der schalen oft balancy nyet uut en slaet oft achterwaerts gaen en mach de breette van der maten daeraff zijnde, te weten ruym twee vingeren breet, zullen daeraen verbeuren een pont zwartte voor deken ende gezworen van der laeckenhalle voorzeyt.

27. Van scheerders, verwers ende volders den eedt te doen. — Item boven de saken dair voer aff geseet is, dat elck int zijn schuldich sal zijn hem by synen eede te verclaren, soo zullen noch de drapenierders, verwers, scheerders, wevers ende volders doen moeten hunnen eedt, alsoe dicwils alst de deecken van den wolwerck uut suspicie oft redenen hem daertoe moverende versuect, ende (fol. 323 verso) by dyen eede te verclaren, oft zy elck int zijn hen gequeten ende gedaen hebben nae dese keuren ende ordinantiën voorzeyt.

28. Van den breucken die nyet en compareren ontboden zijnde. — Item zoo wanneer yemandt geboden wordt voir den deken ende gezworen van der lakenhalle te comen, ende die wete daeraff gehadt hebbende by den knecht oft bode van der lakenhalle, onwillich oft versuymelijck ware te comen, die sal verbeuren dierste reyse drye scellingen zwartte, de tweede reyse vijff scellingen zwartte, ende soo voortaen gelijck deghene, die by den roedragers ter waerheyt wordden bedwongen ende nyet en comen, te bekeeren dese boeten, soe verre die vervallen, tot behoeff van den deecken ende gezworen van der lakenhalle.

29. Van de breucken dair voren nyet aff en is gedisponeert. — Item alle de breucken bovengescreven, daer boven anders nyet aff en is gedisponeert, waer die bekeert sullen wordden, sullen wordden gedeelt, soo wanneer die vervallen, deen derdendeel tot behoeff van mynen genedigen heere den prince van Aurangien, heere tot Breda enz., tweede der-

Digitized by Google

dendeel tot behoeff der stadt van Breda, ende tderde derdendeel tot behoeff van den deecken ende gesworen van der lakenhalle.

30. Item in allen desen behoudelijck mynen genedigen heere ende der stadt van Breda volcomen macht de ordonnantiën, statuyten, keuren ende breucken voorzeyt te moghen interpreteren, verclaren, veranderen, verbeteren, aff ende toe te doen ende sulcke te maecken, als men na gelegentheyt des tijts ende meesten orbaer van der stadt ende van alle ingesetenen ende vorderinge van de neringe sal bevijnden oirbaerlijcxte ende geraden te wezen.

DE NYEUWE CEUREN. 1553.

(fol. 324 recto.) Tot vorderinge van de neringe ende gemeyn welvaert dezer stadt van Breda is opt stuck van den wollewerck met goeden deliberatiën van mynen genedichen heeren des princen van Oraengen ende der voorzeyde stadt van Breda wegen opten iersten dach in Augusto anno XV^{C} dryenvijftich geordineert ende geconsenteert tgene des ende alzoo hiernae volcht, om alhier gepubliceert ende voortaen scerpelijck onderhouden ende achtervolcht te wordden, met ende gelijck de andere statuyten ende ordonnantiën, aengaende derzelver neringe ende hanteringe tanderen tyden alhier gepubliceert, altijt opt verbeteren ende veranderen van mynen genedichen heeren ende der stadt voorzeyt.

1. In den iersten: dat zoo wye alhier te Breda hem sal willen generen met wolleweven, gehouden sal zijn zijn kammen ende rieten te brengen ter lakenhalle, om aldaer te wordden gevisiteert, oft ze bequaem zijn van daerdoor te weven, hetzy van de beste laekenen of middel-laeckenen; ende indien ze passeren, soe sal men dan een teecken daerop slaen, te weten eenen kam oft riet, daerdoer men sal weven een fijn oft best, sal moeten gekamt wordden 80 twisten hooch ende elcken twist met dertich draeyen, ende een middel-laecken sal wordden gekamt 68 hooch; ende zoo wie contrarie van dezen dede, sal daermede verbeuren voor dierste reyse drye oude schilden, de tweede reyse sesse oude schilden, ende de derde reyse sal wezen opte verbeurte van zynen ambachte, tselve daernae tot egeenen tyden meer alhier te moghen doen.

2. Item men sal moeten slaen op een fijn oft beste laken, zoo hooch gekamt als voor drye slagen ende eenen vritsel, ende op

Digitized by Google

een middel-laecken oock soo hooch gekamt als voor twee slagen ende eenen vritsel, ende dat opte verbeurte van vier stuivers telcker reysen.

3. Ende ten eynde dit wel onderhouden wordde, soo sal de knape van de lakenhalle ten huysen van de wevers (fol. 324 verso) omgaen tweemael ter weecken, oft zoo dicwils alst hem goetduncken sal, om te besien oft tegene dat voorseyt is by de wevers wel onderhouden wordt oft nyet.

4. Item de wever sal gehouden syn by dnopteecken van een fijn oft beste laecken drye blaeuwe draeyen ende by dnopteeken van een middellaecken twee blaeuwe draeyen, ende dat opte verbeurte van drye oude grooten telker reyse.

5. Item sal men elck laecken, naedyen dat alhier geweven sal zijn, doen eerden ende noppen, ende sal men dat alsdan hiertoe ter hallen moeten brengen, om aldaer te wordden gevisiteert ende besien, oft tselve wel geweven ende genopt is; ende indyen dan bevonden werde, dat tselve laecken nyet wel geweven en ware, soo sal de wever van denselven laecken daermede verbeurt hebben soo veel den gezworens van der lakenhallen sal duncken behoorende nae gelegentheyt van der saecken; ende de nopboeten sal zijn een ouden grooten na den ouden hercomen. Ende oft men (in) eenich laecken bevondt eenige overslagen, dwelc men noempt paddevoeten, (sal men) breucken eenen halven stuiver; ende van elcken laecken te visiteren zullen de gezworens van der lakenhalle hebben voor hunnen arbeyt van visiteren ende teeckenen eenen halven stuiver, ende dat weder dlaecken groot oft cleyn sy.

6. Item het laecken dan gevisiteert zijnde, gelijck voorzeyt is, soo sal men tselve laecken seynden totten volder om dat dicke te maecken; ende de volder en sal dlaecken nyet mogen anerechten [1]) met yssere caerden oft met scerpe kaerden, mer sal dat moeten vervolgen met vervolgende stoffe nae den heysch van denselven laecken, achtervolgende de oude keuren; ende sal de volder oock gehouden zijn dlaecken wel nat te vollen, ten (fol. 325 recto) meesten proffijt van denselven laecken; ende hieraff sal de deecken van den wollewerck den volder mogen vermaenen op synen eedt, alzoo dicwils alst hem goetdunct, ende deselve volder sal hem daeraff dan sculdich sijn by synen eede te verclaeren.

7. Item dlaecken gevolt zijnde, soo sal men dat drooghen sonder dat uuten hare te mogen rouwen, om dat alsdan ter halle

[1]) Eerst stond hier «aenveerden», doch dit is doorgehaald.

Digitized by Google

te brengen ende aldaer gevisiteert te wordden, oft tselve wel dick genouch gemaect is oft nyet; ende indyen men dan bevondt, dat tselve laecken nyet dick genouch en waer, soo sal men tselve laecken weder seynden tottenselven volder, om dat beter te maecken sonder cost oft last van den drapenierder; ende indien men bevondt, dat deselve volder dat dan nyet en beterde binnen vier dagen naedyen tselve laecken hem weder gebracht sal zijn, soo sal deselve volder daermede verbeuren eenen ouden schilt.

8. Item naedyen yemandt wollen garen totten wever ende yemandt wollen laecken totten volder respective geweest sal hebben veerthien dagen lang over den tijt, dat den wever oft volder belooft heeft tselve te weven oft te vollen, zoo sal de knape van den wollewerck omgaen ende sulcken wever ende volder, die daerin gebreckelijck soude zijn, gebieden opten breuck van eenen halven ouden scilt, tgaren by den wever opgeset ende geweven, ende dlaecken by den volder gevolt te worden, ende dat op ende voer den gewoonlijcken loen daertoe staende, ende sooals men van ouden tyden altijt daeraff gegeven heeft, welcken loon by den wevers oft volders nyet en sal mogen wordden opgesteecken oft vermeerdert, opte pene van anderhalven ouden schilt te verbeuren, soo dicwils alst tselve gebeurt.

9. Item dlaecken wel gevolt zijnde, soo sal men dat laten wel opbereyden; ende wel bereyt zijnde, soo sal men dat ter (fol. 325 verso) halle brengen, hetzy wit oft zwert oft van ennige andere verwe, niet gevouwen mer getaeffelt, ende alsdan sal men hem geven synen segel nae zijn deucht, te weten sal men op den besten laken geven synen gewoonlijcken zegel; ende in sooverre dat nyet soo goet bevonden en werde, soe sal tselve wordden gecouppeert oft gesneden, ende sal oock insgelijcx gedaen wordden aengaende den middellaecken, ende het slechtste laecken sal worden gesegelt met eenen zegel, daerop staende een M. Ende indien eenich laecken nyet geverwet en ware, soo sal men dat weder totten verwer mogen seynden achtervolgende de oude keuren.

10. Item naedyen eenich laecken wit alhier ter lakenhalle sal zijn gesegelt, ende tselve laecken dan daernae alhier oft buyten deser stadt tsy tot Antwerpen oft elders geverwet wort, soo en sal men dat laecken nyet moghen vercoopen, het en sal ierst weder alhier ter lakenhalle gebracht ende aldaer gevisiteert sijn, oft tselve laken oock wel geverwet ende oft het in de verwe

Digitized by Google

nyet bedorven oft verergert en is, ende dat opte pene ende verbeurte van anderhalven ouden schilt, ten waere tselve laecken buyten, daer dat geverwet sal wezen, gesegelt ware, in welcken gevalle men dat nyet weder alhier ter halle en sal derven brengen.

11. Item en sal men gheen hierlantsche lakenen mogen recken oft styven in lengte oft breedte, opte pene van vyer oude schilden.

12. Ende allen de breucken bovengescreven, soo wanneer die vervallen sullen, wordden gedeelt ende comen, te weten: deen derdendeel daeraff tot behoeff van mynen genedichen heere den prince van Oraengien, heere tot Breda enz., het tweede derdendeel tot behoeff van de stadt van Breda, ende het derde derdendeel tot behoeff van den deecken ende gezworens van der lakenhalle.

(NIEUWE ORDONNANTIE OP DE DRAPERIE. 1553—1575?)

(fol. 326 recto.) Alsoo verscheyden abuysen ende bedroch gebeurt zijn ende geschapen meer te gebeuren opte laeckenen, die men binnen deser stadt weeft ende bereyt, ten ware men daertegens versage, soo ende om de neringe van de drapenye binnen deser stadt te vorderen, sijn van mijns genedichen heeren ende der stadt Breda wegen geordineert ende gesloten de puncten ende articulen nabescreven, om die by eenen yegelijcken, dien die aengaen, onderhouden te wordden boven alle andere ordonnanciën desen aengaende, die met dese tegenwoordige nyet en wordden gederogeert, mer gesterct ende vernyeuwt, opte penen daerinne begrepen.

1. Te weten in den iersten: dat van nu voortaen alle gelijste laeckenen gezegelt zullen worden tot des wevers huys, voor ende eer deselve laeckenen van den getouwe gesneden zullen worden, hoe hooch die gecamt zijn; ende sal men achtervolgende doude keuren een best laecken kammen tachentich twisten, een middel achtenvijftich twisten ende nyet min, ende elcken twist sal zijn dertich draeyen, soot selve altijt van ouden tyden geweest is, opte pene van eenen halven ouden schilt, by de wevers te verbeuren telcker reyse dat bevonden worde, dat sy contrarie van dezen gedaen hadden.

2. Item dat alle wevers gehouden zullen sijn in elck laecken te weven omtrent den nopteecken een loot met eenen dobbelen packdraet, welcke loot men hen van der stadt wegen sal doen hebben, om daerop te slaen de hoochste van den twisten, daertoe

Digitized by Google

alle weecken twee van der laeckenhalle omgaen sullen ten huysen van den wevers, dewelcke hebben zullen van elck laecken te zegelen, tsy cort of lang, hooch oft leech gekamt, eenen halven stuiver, die de wever gehouden sal sijn te verleggen.

3. (fol. 326 verso.) Item dat alle wevers gehouden zullen sijn achtervolgende doude keuren te slaen de behoorlijcke slagen, in zulcker wegen, dat de laeye telcken slach van den laecken gaen sal de wyte van drye vingeren breet, opte verbeurte van .... [1]) stuivers, telcker reyse dat sy daeraff gecalengiert zullen zijn.

4. Item men sal gehouden zijn alle gelijste laeckenen, als die geweven zijn, ter hallen te brengen om die gevisiteert te wordden, oft die wel geweven zijn oft nyet, voor ende eer deselve laeckenen gheëert oft uuyten vette getreden zijn, opte pene van eenen halven ouden schilt; ende de gezworens zullen hebben van elcken laecken, tsy cort oft lang, eenen halven stuyver.

5. Item indien men bevondt eenige lakenen, die nyet behoorlijck geweven en waren, sulcx dat die nyet van tgeweven gezegelt en warden, daermede sal de wever verbeuren de helft van tgene, des hy van zulcken laecken bedingt heeft, dwelck alleen wesen sal tot proffijt van den goeden lieden, die zulcken laken toebehoort; ende en sal de wever nyettemin breucken, indien men bevondt in alzulcken laecken eenighe overslagen oft paddevoeten oft anderssins, achtervolghende dordonnantiën daerop tanderen tyde gemaect.

6. Item soo wanneer de laeckenen geëert ende genopt zijn, soo sal men die ter hallen brengen om te visiteren, oft die behoorlijck genopt zijn, sonder daeraff yet te derven gheven; ende oft men bevondt eenige laken, die nyet behoorlijck genopt en waren, die zullen daermede verbeuren, nae uuytwysen de oude keuren, eenen grooten van eenen stuyver drye oort.

7. (fol. 327 recto.) Ende indyen yemandt sijn laken van den noppen nyet en hadde laten visiteren, ende men bevondt, als tselve laken gevisiteert wardde, van den maexel nyet behoorlijck genopt te sijn, soe sal deghene, die zulcken laecken toebehoort, daermede verbeuren sesse stuivers.

1. Item dat nyemandt eenighe laeckenen en sal mogen aenrechten dan metter voleerde, na den heysch van den laeckenen, opte pene van eenen halven ouden schilt telcker reyse.

---

[1]) Het getal is opengelaten.

Digitized by Google

9. Item al eest alzoo, dat tanderen tyde geordonneert is geweest, dat men egeen laeckenen uuyten hare rouwen en soude moghen, ten ware tselve van den maexel ierst gevisiteert ware, soo is nu om redenen wille toegelaten ende geaccordeert, dat een yegelyck, dient belieft, sijn laeckenen uuten hare sal mogen rouwen, eer men die ter halle sal brengen, behoudelijck, indien men naemaels bevondt, dat deselve nyet dick genouch gevolt en waren, soo sal den volder in dien gevalle ongehouden wezen tselve op synen cost te beteren.

10. Item dat nyemandt eenige moeyer worpe en sal mogen scheeren in eenige gelijste laeckenen, noch eenich garen moghen inslaen gesponnen van blot wol, toppeling oft scroyeling, opte pene van twee oude schilden.

11. Item sal een yegelijck, die keur begeert te reyen, gestaen moghen met twee gecoupeerde in de plaetsse van een gesegelt laecken.

12. (fol. 327 verso.) Item naerder interpreterende tpunct van den ongelycken inslach wordt tselve verstaen van gharen, gesponnen van ongelijcke wolle ende nyet van ongelycke ghespinne.

13. Item oft men bevondt, dat yemandt hem gevordert hadde eenige seegelen oft merckteeckenen te conterfeyten oft aen eenige laeckenen te steecken oft te slaen, die sal daermede verbeuren de laeckenen, ende tot dyen thien oude schilden, ende arbytralijck te worden gecorrigeert nae gelegentheyt der saecken.

14. Item in sooverre hem yemandt vorderde te spreecken eenige afdragende woorden totten segeleers, dat die daermede verbeuren sal drye oude schilden, ende daerenboven arbitralijck gecorrigeert als voor.

15. Ende alle dese breucken te bekeeren in dryen, deen derdendeel den heere, het tweede der stadt, ende tderde derdendeel tot behoeff van de lakenhalle voorseyt, behoudelijck mynen genedigen heere ende der stadt in als heure auctoriteyt, dese ordonnantie te meerderen, minderen, interpreteren, aff ende toe te doen soe hem gelieven sal ende men nae gelegentheyt sal bevijnden behoorende.

EXTRACT UUYT ZEKER ORDINANTIE, GEMAECT BINNEN DESER STADT BREDA DEN XI DACH JUNII, ENDE DAERNAE DEN XII DESSELVE MAENT IN DEN JARE XV^{c}LXXV ALDAÈR TER PUYEN AFF GEPUBLICEERT.

(fol. 328 recto.) Alzoe ter kennisse van mynen heere, den drossart, schoutet, borgermeesteren ende scepenen in Breda is

Digitized by Google

gecomen, dat eenige borgeren ende ingesetenen dezer stadt, als lakencoopers, cousmaeckers, cleermaeckers ende andere gemaect werck vercoopende, hen vervorderen te vercoopen laeckenen met quade verwe geverwt, daermede zy de goede lieden egeen verstandt van laeckenen hebbende grootelijck bedriegen, dwelck egeenssins en behoirt toegelaten te worden, soe is by de voorgenoemde mynen heeren, den drossart, schoutet, borgemeesteren ende scepenen dezer stadt geordineert, dat nyemant, van wat natiën hy zy, tzy van hierbinnen oft daerbuyten, op jaermercten oft daerbuyten, binnen dezer stadt en sal mogen vercoopen (noch veyl houden ter ordinantiën als boven) [1]) laeckenen met quade verwe geverwt, tzy mette ellen oft int gros, noch oock eenich werck daeraff gemaect, in wat manieren dattet zy, dan alleenlijck laeckenen van twelff stuivers delle, wel daeronder maer nyet daerboven, opte verbeurte van dezelve laeckenen oft van de wercken daeraff gemaect, ende opte pene van vijffentwintich gouden guldens, tappliceren als in de keuren van de lakenhalle, ende daerenboven op arbitrale correctie.

COPIE DES AMBACHTSBRIEFFS VAN DE BROUWERS.

(fol. 289 recto.) Wy Jacop Tseraerts, riddere, drossaet, borgemeesteren ende scepenen der stadt van Breda, alle(n) denghenen, die deze jegewoordige letteren zullen wordden gethoont, saluyt, doen condt eenen yegelicken, dat om te versien, dat binnen dezer stadt goet drinckelick byer voirtaen zoude moghen wordden gebrouwen na den pryse van den broucoren oft graynen, ende dat de neringe van den brouwers tot vermeerderinge oft verbeteringe van sheeren ende van der stadt goeden ende incomingen, ende ter welvaert van alle den poorteren ende ingesetenen derselver zoude moghen vervordert worden, wy ten vervolge ende versueck der coopbrouwers van Breda, yerst gesien de puncten ende articulen, ons by hen oft van honnen wegen overgegeven, na verscheyden communicatiën ende deliberatiën daerop gehadt, hebben van sheeren ende der stadt wegen, de poortersneringe van coopbrouwers voirseyt geërigeert ende opgestelt, erigeren ende stellen op met dezen, om een geregelt ambacht te zijn binnen dezer stadt op hem selven, ende tselve te regeren ende

[1]) De tusschen haakjes geplaatste woorden staan met dezelfde hand in margine links, door een verwijzingsteeken met den tekst verbonden.

Digitized by Google

te bedriven opte vuege, vorwaerde ende maniere, in de navolgende puncten ende articulen breeder verhaelt.

1. Te weten in den yersten: dat nyemandt in den ambacht en sal mogen wesen oft comen, noch bier te coop moghen brouwen, hy en sy yerst poorter dezer stadt; ende soo wie nae dese tijt bynnen der stadt ende de geheele vierschare van Breda hem met coopbrouwen gheneeren ende in dit ambacht comen wilt, die sal moeten gheven drie oude scilde, tstuck tot achtentwintich stuyvers, deen derdendeel sheeren, dat tweede derdendeel der stadt, ende tderde derdendeel tot des ambachts voirseyt behoeff, ende daertoe noch twee pondt wassche tot des altaers oft patroons behoeff, ende den twee geswoeren voir hen beyden te samen vier stuivers.

2. Item dat de zonen van eenen coopbrouwer, in dit ambacht wezende, int ambacht voorseyt zullen (fol. 289 verso) mogen comen met anderhalven ouden schilt, te deelen in drien als voir, een pondt wasch den patroon oft altaer, ende twee stuivers den twee gesworens te samen.

3. Item de weduwe van eenen coopbrouwer sal int ambacht blyven ende te coop mogen brouwen ofte doen brouwen, gelijck sy ende heur man bynnen zynen leven plagen te doen, zoo lange als zy in weduelycken staet leeft; ende indien zy verhouwelikte aen eenen, die in der coopbrouwers ambacht nyet en is, zoo sal zy oft heur man, die int brouwersambacht begeert te blyven, moeten gheven de helft van tgene des eenen vreemde van incomen gheven moet.

4. Item en sal egeen coopbrouwer, in dit ambacht wesende, zoo lange als hy hem gheneert met byer te brouwen, dat hy vercoopt, moghen huysbrouwer zijn, te weten den huysluyde(n) byer brouwen, hy en soude daeraff gewoonlicken gruytt ende acchijns moeten gheven, gelijck andere poorters ende ingeseten dezer stadt, egheen tappers zijnde, gheven van den byer, dat zy van de coopbrouwers coopen ende halen; mer sal wel een coopbrouwer mogen ennige goede luyden op hen selfs broucoren oft grayn ende stoff moghen byer brouwen, om zynen besproecken brouloon; mer egeen huysbrouwer en sal mogen ennich byer vercoopen, soo lang als hy hem met huysbrouwen geneert, al ware oick zulcken huysbrouwer in dit ambacht, opte verbeurte van drie oude schilden, die ter contrarie dede, te bekeeren in drien, den heere, der stadt ende den ambacht als voir, ende dairtoe opte verbeurte van den byer tot sheeren ende der stadt

Digitized by Google

behoeff, onvermindert de andere keuren ende breucken, daer zulcken huysbrouwer in vervallen zoude zijn navolgende de ordonnantiën, nu gemaect ende naemaels te maecken opt uuytgeven (fol. 290 recto) van tsheeren gruyt ende der stadt acchijns; wel verstaende, oft gheboirde, dat den coopbrouwer, in dit ambacht wetende, hem nyet en conde opt coopbrouwen bedragen, dat hy wel zal moghen het coopbrouwen verlaten ende den huisman brouwen, blyvende nochtans in dit ambachte, midts betalende jaerlijcx donghelt gelijck andere coopbrouwers; mer soe voorseyt is, soe lang als hy hem met coopbrouwen geneert, en sal hy hem met coopbrouwen nyet moghen gheneeren.

5. Item sal deser ambacht alle jaer van sheeren ende der stadt weghen toegevuecht ende gheordineert wordden een van der wette tot eenen deken oft hootman, ende daerby zullen derzelver ambacht twee gezworen worden gestelt, die dienen zullen twee jaeren, ende dan sal deen van hen afgaen ende tsamen kyesen eenen anderen, zoo datter alle jaer twee gezworen sullen sijn, welcke gesworen sullen allen dincomen ende andere ongelden, breucken ende keuren, bynnen honnen tyde gevallen, opheffen ende innen, ende met den knape van den ambacht, die men oock stellen sal, opte gebreckelicke doen uuytpanden by authoriteyt ende bevel van den deken; ende daeraff zullen de gesworen voerseyt goede rekeninge, bewijs ende reliqua doen den heere, der stadt ende den ambacht, ende hierop zullen de gesworen eedt doen van den heer, der stadt ende den ambacht goet ende getrouw te zijn, ende mede by denselven eede ghelooven de puncten ende articulen van dezen ambachtsbrieff, ende oock voer sooveel in hen is de ordonnantiën, die opt uuytgeven van sheeren ende der stadt domaynen ende goeden gemaect zijn ende by tyde gemaect zullen wordden, nae te gaen, te achtervolgen ende te doen achtervolgen nae honnen besten verstande ende wetenscap. Tot vorderinge ende welvaert van de neringe ende negotiatie deser stadt ende om die in beter voirtganck ende in eeren te houden, zullen de coopbrouwers, in dit ambacht (fol. 290 verso) wesende, gehouden zijn hen byer, dat zy vercoopen ende uuytvueren zullen willen, te brouwen tot alsulcken pryse, pegel ende keure, als daerop van sheeren ende der stadt wegen sal wordden geordineert, ende zullen zy ooick in handen van den deken geloven, zoo wanneer zy daerop versocht wordden, hen daernaer te reguleren ende hon debvoir

Digitized by Google

ende constycheyt te doen, dat dese neringe alhier in eeren ende weerden gehouden worde, nae hen vermogen.

6. Item oft geboirde in eeniger tijt, dat de brouwers, in dit ambacht wesende, nyet en schicten ende toe en leechden goet drinckelick bier te brouwen na den prijs, oploop oft afloop van broucoren ende graynen, dat de heere ende de stadt daerinnne zullen moghen versien, midts by de stadt selve brouwende oft doende brouwen by yemanden, die men daertoe nemen ende bewilligen zal, tzy van buyten oft van binnen, al en is oft en comen die in dit ambacht nyet, oft in andere maniere zulcx als de heere ende der stadt dat goetduncken sal.

7. Item sal een yegelick brouwer, in dit ambacht wesende, gehouden zijn telcken van de vier ommegangen, die de stadt gewoonlick is te houden, mede omme te gaen onder hon keerse, gelijck ander ambachten, opte pene van vier stuivers tot des ambachts prouffijt, ten ware dat hy erghens elders in der stadt oft kercken dienst waer.

8. Item soe wanneer de deken ende gesworen oirbaerlick oft nootelick zullen bevynden de gezellen van den ambacht te doen vergaderen, soe sal den knaep van dezen ambacht ommegaen ende denselven gesellen de wete daeraff doen, hen beteeckenende dach ende ure, wanneer; ende soe wie, de wete hebbende, alsdan nyet en compareert, die sal verbeuren vier stuivers tot des ambachts behoeff.

9. Item soe wanneer ennich brouwer van dezen ambacht aflyvich geworden sal sijn, soe sullen allen de gesellen van dezen ambacht gehouden zijn mede te gaen, om des dooden lichaem te (fol. 291 recto) begraven; ende soe wye, in de stadt zijnde ende de wete gehadt hebbende, nyet en quame, ten waer door nootsaecke oft siecten, die sal verbeuren vier stuivers tot des ambachts behoeff.

11. Item in dit ambacht zullen mogen comen oick die in andere ambachten zijn, ende coopbrouwers zullen oick in andere ambachten moghen comen ende zijn, mits in elck ambacht jaerlijcx betalende dongeldt daertoe staende.

12. Item alzoo, by ordonnantiën daerop gemaect, gecaveert ende besproocken is, dat elcke coopbrouwer zijn byer sal moeten uuytleveren met gheycte ende gesegelde tonnen, elcke tonne houdende hondert potten, ende halve tonnen ende kynekens nae advenant, opte pene in deselve ordonnantiën daerop gestelt zullen moghen worden, zoo sal de voorzeyde deken metten ge-

Digitized by Google

swoerenen alle jaer eens oft tweemael oft meer, maer ten minsten alle jaer eens moeten ommegaen, om te visiteren elck brouwers tonnen, om te besien, oft die genoech gesegelt ende gemerct sijn, ende oft se hon maet houden zoot behoort.

In allen dezen behoudelick den heere ende der stadt heure macht ende authoriteyt, de puncten ende ordonnantiën voorseyt te mogen verbeteren, meerderen, minderen, interpreteren, affende toedoen, zoo men dat tot meesten proffijt van deser stadt ende ingesetenen ende van desen ambacht sal vijnden dienende ende behoorende, alle sonder fraude ende argelist.

Ende want dit al by goeder deliberatiën gedaen ende gesloten is, soe hebbe ick Jacop Tseraerts, drossaet, mynen eygen zegel, ende wy borgemeesteren ende scepenen der stadt van Breda voirgenoemt, tzegel ten saecken derselve stadt aen dese letteren doen hanghen opten XXV dach in Januario int jaer ons Heeren duysent vijffhondert LXI, nae coustuyme van scryven 's Hooffs van Ludick.

ADDENDA.

1E ADDITIE TOT DEN AMBACHTSBRIEF VAN DE VLEESCHHOUWERS. 1575 [1]).

(fol. 254 verso.) Gesyen ende gehoirt wel ende int lange by mynen heeren heer Johan van Berchem, ridder ende drossaert der stadt ende slants van Breda, ende by borgemeesteren ende raedt der stadt van Breda die supplicatie, aen hen gepresenteert by de gesworens ende andere gemeyn gesellen van den vleeshouwersambacht alhyer tot Breda, ende opteselve requeste mitsgaders opten ambachtsbrieff, denzelven ambachte by den heere ende der stadt verleent in den jaere 1569, 29 dage in de maent van Julius, rypelijcken gelet ende voirts geconsidereert hebbende, des men bevonden heeft tot prouffijt van den voerschreven ambacht geconsidereert te worden, is by mynen heeren drossaert, borgemeesteren ende scepenen der voerscreven stadt

[1]) De volgende 3 addities hadden op den brief van 1569 (blz. 115 hiervoor) moeten volgen; dit is door eene grove nalatigheid mijnerzijds verzuimd, waarvoor ik mijne verontschuldiging aan den gebruiker van dit werk maak.

Digitized by Google

by maniere van additie totten voirseyden ambachtsbrieff ende tot wederseggen geordineert, gesloten ende gestatueert by desen:

1. Dat voirtaen nyemant int voerscreven ambacht van den vleeshouwers en sal worden ontfangen, tenzy dat hy sy geboren poirter deser stadt.

2. Item dat egheen poirters deser stadt, tzy vleeshouwers kinderen oft die vleeshouwers dochteren sullen hebben getroudt oft andere int voerscreven ambacht en sullen mogen comen, tenzy by voergaende consent ende advijs van borgemeesteren deser stadt (fol. 254) [1]) ende van den hoeftman ende gesworens van denzelven ambachte, attesterende dezelve hooftman ende gesworens, dat zy totten ambachte nut ende bequaem zijn.

Aldus gedaen tot Breda opter stadhuys in de vertreckcamere van scepenen den 28 dach Martii in den jaere XV^{C}vijffentzeventich Ludick style.

My secretaris der voerseyde stadt daer oyck jegenwordich,
C. PIERMANS.

TWEEDE ADDITIE. 1579 [2]).

Alzoe het by den ambachtsbrieve, by mynen heeren drossaet, schoutet, borgermeesteren ende scepenen in Breda den vleeschhouwers van Breda gegunt ende gegeven den 29 July anno 1569, excesselick geseyt is, dat tzelve is geweest altoes op een verbeteren van den heere ende van der stadt, ende dat men denselven soude veranderen alst hen soude believen, gelijck hen dauctoriteyt daeraf oick anderssins sonder dat toecoempt, ende dat daernae oick by maniere van [3]) additie by mynen heeren drossaet, borgermeesteren, scepenen ende raedt der stadt van Breda opte supplicatie, aen hen by den gesworens ende andere gemeyn gesellen van den vleeschhouwers-ambacht gepresenteert, totten voirseyden ambachtsbrieff tot wederseggens toe geordineert, gesloten ende gestatueert is, dat van doen voortaen nyemant int voerseyde ambacht van de vleeschhouwers en soude worden ontfangen, tenware dat hy ware geboren poorter deser stadt, item dat egheen poorters deser stadt, tsy vleeschouwers kijnderen oft die

[1]) Twee op elkander volgende folio's dragen beide het cijfer 254. [2]) Deze additie staat op een los vel papier, bevestigd tusschen de beide fol. 254; zij is zeer slordig en slecht leesbaar geschreven. [3]) Deze beide woorden zijn met dezelfde hand boven den regel bijgeschreven.

Digitized by Google

vleeschouwers dochteren getrout souden hebben oft andere, int voerseyde ambacht en souden mogen comen, tenware by voergaende consent ende advijs van borgermeesteren deser stadt ende van den hooftman ende gesworens van denselven ambachte, nae uutwysen der acte hieraf gegeven den 28 in Maerte 1575, ende dat [1]) directelijck sijn soude tegens der vryheyt van de poorters ende het welvaren ende prouffijt deser stadt (dat degheene, die poorters dochteren getrout hebben, nyet souden hebben ende gebruycken deselve vryheyt ende privilegie, die de poorters hebben [2])), zoe is by mynen heeren drossaet, borgermeesteren ende scepenen in Breda van sheeren ende der stadt wegen [3]), gesien ende gehoirt den ambachtsbrieve mitsgaders de acte van additie voergenoemt, hierop wel ende rypelick gelet [4]) ende daerby considereert des sy in desen tot prouffijt ende welvaren van de gemeente deser stadt bevonden hebben behoirende geconsidereert te worden, oick by maniere van additie gesloten ende geordineert, dat soewel deghene, die poortersdochteren getrout hebben als andere poorterskijnderen int ambacht van de vleeschouwers sullen mogen comen (soe sy voer den 28 in Maerte a° 1575 hebben mogen doen [2])) behoudelick dat tselve sy als boven met consent van mynen heeren drossaet, borgemeesteren ende scepenen in Breda ende van den overdeken van den ambacht voerseyt. Ende dat altijt oick tot wederseggen toe by mynen heeren voerseyt.

Ende desenvolgende hebben myne heeren drossaet, borgermeesteren ende scepenen in Breda geconsenteert ende consenteren met desen Jaspar Nollers, geboren van Herentals, die getrout heeft Anne de Botteau Cristiaensdochter, geboren poortersse deser stadt, dat hy int ambacht van de vleeschouwers dezer stad sal mogen comen ende tselve doen ende exerceren navolgende ende opten ambachtsbrieve voorgeruert sonder wederseggen van den ambachte. Actum tot Breda opter stadt huys den derden dach in Aprille anno XV^{C}LXXIX.

---

[1]) In het HS. volgt dan: «by denselven brieve oick nyet en is geseyt, dat deghene, die vleeschouwers dochteren getrout hadden, nyet en souden mogen comen, dwelck oick», doch die regels zijn doorgehaald. [2]) De tusschen haakjes geplaatste woorden staan met dezelfde hand in margine links, door een verwijzingsteeken met den tekst verbonden. [3]) Hier staat een teeken, verwijzende naar de in margine geplaatste woorden: «mitsgaders by den overdeken van den ambachte voerseyt», doch dit is weder doorgehaald. [4]) Deze 5 woorden staan met dezelfde hand boven den regel.

Digitized by Google

(fol. 254.) Gesien ende gehoort wel int lange by mynen heeren den lieutenant van zyne Genade, als drossaert der stadt ende slants van Breda, ende by borgemeesteren, schepenen ende raedt der stadt van Breda die supplicatie, aen hen gepresenteert by den gesworens ende andere gemeyn gesellen van der cnoeckhouders-ambachte bijnnen deser stadt, ende opteselve requeste wel ende rypelijcken gelet ende voorts geconsidereert hebben des men bevonden heeft tot proffijt van den voorseyden ambachte geconsidereert te worden, is by mynen heeren voorscreven by maniere van additie totten ambachtsbrieff ende tot wederseggen geordonneert, gesloten ende gestatueert:

1. Dat nyemant in den voorseyden ambachte van den cnoeckhouders ontfangen en sal worden dan ingeboren poorters sonen.

2. Item die int ambacht voorseyt sullen begeeren te comen, sullen gehouden zijn by eenen meester van denselven ambacht twee jaer lanck moeten leeren sonder gelt te mogen winnen, daerop de meesters, yemanden aengenomen hebbende, teynden der twee jaeren hen verclaeringe sullen moeten doen onder eedt, van dat zy zulcken knecht geen winninge noch prouffijt gegeven en hebben, ende dat zy van denzelven geduerende de leerjaeren eerlijcken zijn voldaen. Ende zullen alle meesterszonen int voorseyde ambacht mogen comen volgende den ambachtsbrieff, mits dat zy opten behoorlijcken dach ingecavelt worden.

Aldus gedaen opter stadt huys in collegie van schepenen, den 29 Martii anno XV^{C}LXXXIX.

ADDITIE TOT DEN AMBACHTSBRIEF DER TIMMERLIEDEN EN KUIPERS. 1563 [1]).

(fol. 297 verso.) [2]) Alzoe meester Adam van den Keessel als overdeken van den cuyperambacht ende uuyten naeme van den gemeyn gesellen van denzelven ambacht tot verscheyden tyden te kennen heeft gegeven, dat zekere clachten ende zwaricheyden gevallen zijn tusschen den gemeyn gesellen van den cuypersambacht voorseyt, doordien in honnen ambachtsbrieff van der date den derden in Meerte a° 1561 egeen pene gestelt en is opteghene, die ennige reepen oft ander hout, dienende

[1]) Deze additie behoorde te volgen op den brief van 1561 (hiervoor blz. 125).
[2]) Hier ter plaatse bevinden zich in het HS. twee folio's, beide met het cijfer 297.

Digitized by Google

totten cuypers-hantwerck oft neeringe, dwelck alhier van buyten aencoompt, coopen voor ende eer de knaep van den ambacht om geweest is ende den gemeynen gesellen de wete daeraff gedaen heeft gehad, omme daer mede inne te comen paerten ende deylen, indient hen beliefde, zoe is om daerop te versien van mijns genedigen heeren ende der stadt wegen geordonneert, gesloten ende totten brieff van den cuypersambacht geaddeert, om voirtaen by dien van den cuypersambacht onderhouden te worden, dat nyemant van den gesellen van denzelven ambacht hem en vordere ennige repen oft ander hout, dienende tot der cuypers-hantwerck oft neeringe, dwelck alhier van buyten aencoompt, te coopen oft daervoor gelt te bieden voor aen de tijt de knaep van den ambacht ommegeweest ende den gemeynen gesellen de wete gedaen sal hebben, datter zulcke reepen oft ander hout aencomen zal zijn, om daerby te comen ende in deselve coomanschap mede te paerten ende te deylen by cavelinge ende lotinge, indient hen belieft, opte pene van twee oude schilden, te verbeuren by dengenen, die contrarie van desen gedaen hadde, ende dat deselve nyettemin gehouden (fol. 297) zal zijn den anderen gesellen, die dat versuecken sullen, daerinne mede te laten deylen ende paerten, te bekeeren de penen voorseyt in drien, als in den ambachtbrieff voorgeruert.

Aldus gedaen tot Breda opten stadthuys in de vertrekcamer den derthiensten dach in Novembri anno XV^{C} ende drieëntzestich. Onderstont geteeckent:

B. DE CORPUT.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD.

bladz.

VOORWOORD V

HET HOUTEN BOECXKEN I

OUD KEURBOEK.

Ordonnantie van 1454, over verschillende onderwerpen. 55

Ordonnantie van 1476, over kwetsuren, doodslagen, erfrecht en huwelijksgoederenrecht. 72

Ordonnantie van 1481, over erfrenten en cijnsen . . 74

Confirmatie van deze ordonnantie. 1487 76

Ordonnantie van 1508, over het salaris der gerechtspersonen. 77

Ordonnantie van 1510, op den haring 81

Ordonnantie van 1514, op sommige gerechtskosten . 85

Ordonnantie van 1534, over het bouwen van huizen na den brand van 1533 87

Ambachtsbrieven.

Kleermakers. 1388 94

Bakkers. 1402. 95

Visschers. 1419 96

Ampliatie van dezen brief. 1472 99

Tweede ampliatie. 1526 100

Smeden. 1432 101

Ampliatie van dezen brief. 1519 103

Nieuwe brief der smeden. 1571, 1572 105

Vleeschhouwers. 1433 112

Nieuwe brief der vleeschhouwers. 1569 115

Timmerlieden. 1443. 123

Nieuwe brief der timmerlieden en kuipers. 1561 . . 125

Kramers. 1447 133

Linnenwevers. 1449. 137

Digitized by Google

blads.
Fruitverkoopers. 1449 139
Schoenmakers. 1449 141
Additie tot dezen brief. 1575 143
Droogscheerders. 1506 146
Zilversmeden. 1552 148
Ordonnantie op de lakenhal. z. j. 159
Nieuwe keuren op de lakens. 1553 167
Nieuwe ordonnantie op de draperie. z. j. 170
Extract uit eene ordonnantie op de lakens. 1575 . 172
Brouwers. 1561 173
Addenda.
1e Additie tot den brief der vleeschhouwers. 1575 . 177
2e Additie. 1579. 178
3e Additie. 1589. 180
Additie tot den brief der timmerlieden en kuipers. 1563. 180

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WIDENER LIBRARY
HX 61HP D
Digitized by Google

Digitized by Google